

Curacao in beweging

**Een actiegericht onderzoek naar de mogelijkheden
van dans en bewegingstherapie als behandelwijze op Curaçao**

N.C de la Paz
Studentnummer: 0625183Paz
Creatieve therapie dans en beweging
Hogeschool Zuyd Heerlen, Faculteit Gezondheid en Zorg
Scriptiebegeleiding door Nanon Janssen
3 juni 2010

Inhoudsopgave

	Voorwoord	.	.	.	.	.	.	.	.	3
	Inleiding	.	.	.	.	.	.	.	.	4
1	Onderzoeksopzet	.	.	.	.	.	.	.	.	5
	Inleiding	.	.	.	.	.	.	.	.	5
1.1	Probleemstelling	.	.	.	.	.	.	.	.	5
1.2	Begrippenkader	.	.	.	.	.	.	.	.	6
1.3	Vraagstelling	.	.	.	.	.	.	.	.	7
1.4	Doelstellingen	.	.	.	.	.	.	.	.	8
1.5	Onderzoek	.	.	.	.	.	.	.	.	8
	1.5.1 onderzoekstype	.	.	.	.	.	.	.	.	8
	1.5.2 Onderzoeksmethode	.	.	.	.	.	.	.	.	9
2	Achtergrond	.	.	.	.	.	.	.	.	10
	Inleiding	.	.	.	.	.	.	.	.	10
2.1	Definitie van cultuur	.	.	.	.	.	.	.	.	10
2.2	De Antilliaanse cultuur	.	.	.	.	.	.	.	.	11
	2.2.1 Van verleden tot heden	.	.	.	.	.	.	.	.	11
2.3	Doelgroep	.	.	.	.	.	.	.	.	14
3	Het onderzoeksproject	.	.	.	.	.	.	.	.	15
	Inleiding	.	.	.	.	.	.	.	.	15
3.1	Voorfase en oriëntatiefase	.	.	.	.	.	.	.	.	15
3.2	Diagnostische fase	.	.	.	.	.	.	.	.	16
3.3	Ontwikkelfase	.	.	.	.	.	.	.	.	17
3.4	Evaluatie	.	.	.	.	.	.	.	.	19
4	Resultaten	.	.	.	.	.	.	.	.	21
	Inleiding	.	.	.	.	.	.	.	.	21
4.1	Vaktherapie en de vaktherapeut	.	.	.	.	.	.	.	.	21
4.2	De cultuur binnen vaktherapie	.	.	.	.	.	.	.	.	22
4.3	Methodische uitvoering en implementatie van dans en bewegingstherapie	.	.	.	.	.	.	.	.	24
	4.3.1 Doelgroep beschrijving	.	.	.	.	.	.	.	.	24
	4.3.2 Werkwijze	.	.	.	.	.	.	.	.	26
	4.3.3 Therapeut	.	.	.	.	.	.	.	.	28
	4.3.4 Medium	.	.	.	.	.	.	.	.	30
4.4	Nieuwe werkmodel	.	.	.	.	.	.	.	.	31
	4.4.1 Effecten	.	.	.	.	.	.	.	.	32
4.5	Oude werkmodel vs Nieuwe werkmodel	.	.	.	.	.	.	.	.	33
	4.5.1 Overig	.	.	.	.	.	.	.	.	34

5	Terugblik	.	.	.	.	.	.	.	.	35
	Inleiding	.	.	.	.	.	.	.	.	35
5.1	Beantwoording van de vraagstelling	.	.	.	.	.	.	.	.	35
5.2	Project realisatie	.	.	.	.	.	.	.	.	36
5.3	Tekortkomingen en sterkten	.	.	.	.	.	.	.	.	37
	5.3.1 Tekortkomingen van het onderzoek	.	.	.	.	.	.	.	.	37
	5.3.2 Sterkten van het onderzoek	.	.	.	.	.	.	.	.	37
5.4	Aanbevelingen vervolgonderzoek	.	.	.	.	.	.	.	.	38
6	Samenvatting	.	.	.	.	.	.	.	.	39
	Literatuurlijst	.	.	.	.	.	.	.	.	40
	Bijlage 1	.	.	.	.	.	.	.	.	42
	Bijlage 2	.	.	.	.	.	.	.	.	62

Voorwoord

Na lang verwacht was het dan eindelijk zover dat ik de mogelijkheid had om te gaan werken als dans en bewegingstherapeut op Curaçao. Op het eiland is er nog geen dans en bewegingstherapeut werkzaam en ik wilde graag onderzoeken of deze behandelvorm zijn plek verdient binnen het bestaande behandelaanbod van de gezondheidszorg op Curaçao.

Na maanden aan voorbereiding en werken in de praktijk is dan eindelijk mijn scriptie tot stand gekomen. Ik heb er met heel veel plezier aan gewerkt en kijk terug op een mooie, leerzame en indrukwekkende tijd. Voor mij was het de eerste keer dat ik zo'n lange tijd in het buitenland verbleef en ik heb er dan ook erg van genoten en geleerd. Voor mij was dit hoe dan ook een bijzondere en indrukwekkende ervaring welke me altijd bij zal blijven. Oma hartstikke bedankt dat ik twee en een halve maand bij u mocht verblijven. Ik heb de kans gehad om u te leren kennen op een manier wat tot nu toe nog niet eerder mogelijk was. Aan mijn tantes, nichtjes, neefjes en moeder heel erg bedankt voor alles wat jullie in de tijd dat ik op Curaçao was voor me hebben gedaan.

Ik wil Verelynn Romero en alle docenten op Blenchi school bedanken voor de open ontvangst, het enthousiasme en de behulpzaamheid. Zonder jullie had ik niet tot dit eindresultaat kunnen komen. Ook wil ik alle vaktherapeuten en dan met name Marjon Roos en Marleen de Valk op Curaçao bedanken. Door in gesprek te gaan met jullie heeft dit onderzoek een vakinhoudelijke verdieping gekregen. Daarnaast heb ik het als erg prettig ervaren om ervaringen uit te wisselen over het werken met kinderen van de Antilliaanse cultuur.

Nanon Janssen, een speciale dank aan jou. In de begeleiding heb je me altijd weten te inspireren en gaf je me het vertrouwen in mezelf dat ik soms niet voelde. Toen ik na een aantal maanden weer terug kwam van Curaçao moest ik erg wennen om weer terug te zijn in Nederland. Je was er om me richting te geven en een duw in de rug op momenten dat ik door de bomen het bos niet meer zag. Ik heb de begeleiding van jou als heel prettig ervaren en ben je hier dankbaar voor.

Tot slot nog een laatste dank aan mijn lieve vriend. Niet alleen stond je altijd voor me klaar als ik aan het ploeteren was, ook heb jij je deskundigheid als vertaler gebruikt om mijn scriptie na te kijken op spelling en grammatica.

Met deze laatste zinnen kom ik tevens ook aan het einde van de opleiding creatieve therapie. Vier ontzettend belangrijke jaren waarin ik veel over mezelf heb geleerd wat me alleen maar verder zal brengen in de toekomst, niet alleen op professioneel gebied maar ook persoonlijk. Nanon, Ina en Simone door jullie begeleiding gedurende deze vier jaar ben ik gekomen tot waar ik nu sta; een beginnend vaktherapeut met een '*gevulde schooltas*' die aan het begin staat van een nieuwe periode van haar leven! Laat het vullen van de '*werktas*' maar beginnen!

Inleiding

In het hierna volgende kunt u als lezer wat ik in welke hoofdstukken beschreven heb.

In hoofdstuk één beschrijf ik de onderzoeksopzet. Hierin kun je lezen wat mijn probleem en vraagstelling is en op welke manier ik aan dit onderzoek heb gewerkt. Tevens staat beschreven welke doelstellingen ik nastreef

In hoofdstuk twee geef ik een beschrijving van de cultuur van Curaçao alsmede de doelgroep en instelling waar ik mee te maken heb. Deze informatie is vergaard middels literatuurstudie en is van belang geweest om tot de resultaten te komen. Binnen deze literatuurstudie tracht ik ook een antwoord te geven op een aantal van de deelvragen welke beschreven stonden in hoofdstuk één.

In hoofdstuk drie beschrijf ik het onderzoeksproject en welke fase het project heeft doorlopen om te komen tot het resultaat. Binnen dit hoofdstuk zijn de verschillende fasen uiteengezet en word o.a het onderzoeksnetwerk, de betrokkenen, dataverzamelingstechnieken, analyse en kwaliteitscriteria beschreven.

In hoofdstuk vier beschrijf ik de resultaten welke verkregen zijn door het doen van dit onderzoek. De resultaten geven dans en bewegingstherapie als behandelwijze weer. Het hoofdstuk is onderverdeelt in een aantal paragrafen namelijk 4.1 Vaktherapie en de vaktherapeut, 4.2 De cultuur binnen vaktherapie, 4.3 Methodische uitvoering en implementatie van dans en bewegingstherapie, 4.4 Nieuwe werkmodel en 4.5 Oude werkmodel vs Nieuwe werkmodel.

In hoofdstuk vijf kijk ik terug op het onderzoeksproject en beschrijf ik of de vraagstelling is beantwoord. Tevens beschrijf ik of het onderzoek op de voorgenomen wijze is gerealiseerd en geef ik aan wat de tekortkomingen en sterkten van het onderzoek zijn. Als laatste doe ik aanbevelingen met betrekking tot vervolg onderzoeken.

In hoofdstuk zes geef ik een beknopte samenvatting van wat ik dit onderzoek beschreven staat te weten de probleem en vraagstelling, acties, resultaten en conclusies.

Hoofdstuk 1 Onderzoeksopzet

Inleiding

In dit hoofdstuk is de opzet van het onderzoek uiteengezet. Te lezen is hoe tot de vraagstelling gekomen is, welke onderzoekstype en methode zijn gebruikt alsmede welke doelstellingen worden nagestreefd.

1.1 Probleemstelling

In het tweede jaar van mijn studie creatieve therapie heb ik veel aandacht besteed aan persoonlijke kwaliteiten, eigenschappen en vaardigheden. Tijdens het creatief proces werkte ik een aantal weken vanuit het uitgangspunt; mijn "roots". Met mijn roots bedoel ik mijn afkomst, Curaçao. Ik ben Antilliaanse, geboren in Nederland.

Vanuit dit uitgangspunt ontdekte ik veel over mezelf. Omdat ik in Nederland woon en mijn ouders mij hier hebben opgevoed heb ik zowel de Antilliaanse als de Nederlandse cultuur meegekregen. Omdat ik al heel mijn leven in Nederland woon en dus ook dagelijks de Nederlandse cultuur om me heen heb, sta ik minder in contact met de Antilliaanse cultuur. Alleen tijdens mijn vakanties op Curaçao kwam ik meer in contact met dat gedeelte van mijn opvoeding. Hierdoor werd de behoefte gewekt om te ontdekken welke eigenschappen en gewoonten ik al had van de Antilliaanse cultuur en om zo beide kanten in mezelf meer te kunnen integreren. Ik wilde hier dus graag meer bewust van worden om het een plaats kunnen geven in mijn leven in Nederland. Mijn interesse naar het leven en de cultuur op Curaçao begon hierdoor te groeien.

In het derde jaar van creatieve therapie poogde ik om stage te lopen op Curaçao maar helaas had ik dat toen niet voor elkaar gekregen. In plaats daarvan ben ik stage gaan lopen bij GGZ- Midden Brabant. Gaandeweg de opleiding en in het werken met cliënten merkte ik op dat cultuur gebonden normen en waarden met elkaar kunnen botsen. Daar waar een kenmerk als gericht zijn op elkaar (wij) in Curaçao erg wordt gewaardeerd is het in Nederland weer meer individualistisch (ik). Bij mezelf zag ik zoiets in kleiner verband ook terug. In mijn opvoeding heb ik geleerd om te zorgen voor een ander. "Als die het goed heeft, heb jij het ook goed". Hierdoor stond ik minder stil bij mezelf en zowel tijdens de opleiding als de stage kwam dit aspect meermaals als aandachtspunt naar voren.

Nu in het vierde jaar van de opleiding heb ik tijdens integratieve methodiek een literatuurstudie gedaan naar creatieve therapie dans en beweging en het werken met gezinnen. Tijdens deze studie las ik veel over het belang van een goede eigenkennis van de creatief therapeut. Diens achtergrond (cultuur, normen, waarden, ervaringen etc.) vormt een belangrijke invloed in het handelen in de praktijk (Savenije, Lawick & Reijmers, 2008). Dus door meer bewust te worden van niet alleen het Nederlandse maar ook het Antilliaanse in mij, word ik meer bewust van welk effect mijn handelen heeft in de praktijk.

Nadat ik mijn literatuurstudie van integratieve methodiek had afgerond dacht ik na over mogelijke afstudeeronderwerpen. Ik moest denken aan mijn derde stage jaar en mijn oorspronkelijke idee om op Curaçao de stage te lopen. Tijdens mijn laatste vakantie op Curaçao had ik al vernomen dat creatieve therapie nog niet heel bekend is op het eiland. Ook had ik toen vernomen dat creatieve therapie dans en beweging nog helemaal niet aanwezig is binnen de instellingen op het eiland. Ik was verbaasd te horen dat men wel beeldende, PMT en muziektherapeuten heeft (gehad), maar nog geen dans en bewegingstherapeut(en). Daarnaast valt ook nog te vermelden dat er op de GGZ van het eiland nog geen afdeling bestaat voor kinderen. De GGZ van Curaçao (Capriles Kliniek) is wel bezig met het opzetten hiervan (www.stagezorgcuracao.nl). Vanwege de afwezigheid van dans en bewegingstherapie kreeg ik de behoefte om naar Curaçao te gaan om daar dans en bewegingstherapie uit te oefenen en te profileren. Binnen de Antilliaanse cultuur zijn dans en muziek onlosmakelijk met elkaar verbonden (www.curacao-actief.com & www.curalink.com). De dans en muziek vinden hun oorsprong in Afrika. De slaven die vanuit Afrika naar Curaçao werden vervoerd fabriceerden ook in het Caribische gebied verschillende trommen, door middel van primitieve materialen. Deze werden gebruikt om de gewoonten en rituelen die ze vanuit hun land van herkomst hadden te blijven uitoefenen. Zo werden er met de trom ritmes gemaakt waarop rituele dansen konden

worden uitgevoerd. Later werden er andere primitieve instrumenten aangevuld zoals de chapi, wat een afgekeurde schoffel is, en de agán, wat oorspronkelijk een eind omgebogen stuk ijzer was. "Met hun aangeboren gevoel voor ritme maakten de slaven ritmische instrumenten van deze objecten. Hieruit ontstond de tambú, en dit is de oudste slavendans" (Palm, 1992, p.45- 46). Palm (1992) beschrijft ook hoe de tambú door de slaven werd gebruikt om zich te uiten en om verbaal en non verbaal met elkaar te communiceren. Tot op heden wordt tambú nog steeds uitgevoerd door de inwoners van Curaçao en hieraan kun je terugzien dat een instrument als de trom nog steeds een basisinstrument vormt voor vele muziekstijlen die er op Curaçao zijn.

De veelzijdigheid van verschillende culturen op Curaçao heeft door de jaren heen ook zijn stempel gedrukt op de dans en muziek op het eiland. Omdat beide zeer verweven zijn in de cultuur is het mijn gevoel dat dans en bewegingstherapie een behandelwijze kan zijn waarin mensen zich veelal makkelijker kunnen uitdrukken omdat het betreffende medium dicht bij henzelf ligt. Deze vorm van therapie kan daardoor ook als veilig en laagdrempelig ervaren worden waardoor makkelijker? aan doelen gewerkt kan worden. Door de uitkomst van dit onderzoek kan blijken dat de therapie ook een waardevol onderdeel zou kunnen zijn voor het gezondheidszorgaanbod op Curaçao.

Om te onderzoeken of mijn gevoel klopt ga ik op Curaçao in de praktijk werken met kinderen van het speciaal (voortgezet) onderwijs. Kinderen spreken mij aan om mee te werken omdat ze vaak nog heel speels zijn en over het algemeen ook gemotiveerd zijn om nieuwe dingen te leren. Omdat ik in voorgaande jaren van mijn studie niet de mogelijkheid heb gehad om therapeutisch te werken met kinderen is dit voor mij een mogelijkheid om me beroepsmatig verder te ontwikkelen.

Wanneer er zich problemen voordoen is het belangrijk dat een kind hierbij begeleiding of hulp krijgt aangeboden, waardoor hij of zij zich beter kan ontwikkelen en beter is opgewassen tegen de maatschappij.

Kinderen gaan naar het speciaal onderwijs omdat er hier op een meer toegespitste manier met de kinderen gewerkt kan worden op het moment dat dit op het regulier onderwijs niet meer mogelijk is. Naast de educatie die aan de verschillende groepen wordt aangeboden, zullen de kinderen moeten leren om te gaan met hun eigen problematiek en zullen zij ook te maken krijgen met die van een ander. Leraren richten zich meer op onderwijs waardoor het belangrijk is dat er meer methodische hulp beschikbaar komt. De schoolperiode is een belangrijke fase in het leven van het kind en vormt daardoor dus ook een belangrijk aandachtspunt voor hulpverleners (Hellendoorn, 1998).

De praktijksituatie vindt plaats op een speciaal (voortgezet) onderwijs genaamd de Blenchi School. Het speciaal onderwijs systeem komt overeen met het Nederlands model. Voor een nadere toelichting verwijs ik naar hoofdstuk 2 van deze scriptie.

Blenchi school is een school waar kinderen vanaf 4 tot en met 18 jaar op school zitten.

Het merendeel van de kinderen is gediagnosticeerd met een autisme spectrum stoornis maar andere stoornissen zoals ADHD en hechtingsproblematiek etc. zijn ook op deze school te vinden (Blenchi schooljaar 2009-2010, p.2) Op deze school zal ik onderzoeken of dans en bewegingstherapie een behandelwijze kan zijn waarin kinderen zich natuurlijker kunnen uitdrukken en zich daardoor verder kunnen ontwikkelen.

Mijn onderzoek zou niet alleen een bijdrage kunnen leveren aan het speciaal (voortgezet) onderwijs Het kan ook inzicht geven in hoe creatieve therapie dans en beweging binnen de GGZ gebruikt kan worden in het werken met kinderen van het eiland.

1.2 Begrippenkader

De volgende begrippen zal ik nader definiëren om helderheid te geven over de probleemstelling.

Cultuur:

Het geheel van gemeenschappelijke verworvenheden, en inzicht op het vlak van het geestelijk en zedelijk leven. Het is de leefstijl van een samenleving; de vorm, inhoud en geestelijke gerichtheid van menselijk handelen. Deze leefstijl is niet eenduidig, maar

	veeleer een dynamisch samenspel van subculturen (www.mijnwoordenboek.nl).
Curaçao:	Curaçao is een langgerekt, droog en licht heuvelachtig eiland. Het meet zo'n 64 kilometer van noordwest naar zuidoost, tussen de andere ABC-eilanden , Aruba ten westen en Bonaire ten oosten. Curacao is de grootste van de eilanden en behoort tot de Nederlandse Antillen (http://www.vakantie-curacao.n).
Creatieve therapie dans en beweging	Creatieve therapie is een vorm van non verbale therapie waarbij je je uitdrukt door middel van beweging en dans. Dans en bewegingstherapeuten gaan ervan uit dat er een relatie is tussen de beweging en het gevoel (het innerlijk). Beiden beïnvloeden elkaar wederzijds. Omdat er heel direct met het lichaam en de beweging gewerkt wordt, leer je zicht te krijgen op je gedrag, je valkuilen, je gevoelens, je lichaam en lichaamssignalen. Je leert hier anders mee om te gaan waardoor het makkelijker wordt om situaties uit het dagelijkse leven aan te gaan. Het kan je tevens helpen om situaties en ervaringen te verwerken en een plek te geven. Danstherapie richt zich op kinderen, jeugd, volwassenen, ouderen, gezinnen, relaties en is geschikt voor behandeling individueel of in een groep (www.danstherapiedenhaag.nl & www.vaktherapie.nl).
Speciaal onderwijs	Het speciaal onderwijs is de benoeming voor onderwijs aan kinderen die vanwege leer- of gedragsproblemen, vanwege lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke handicaps of door gedragsstoornissen extra zorg op school nodig hebben (http://nl.wikipedia.org).

1.3 Vraagstelling

- Is dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze voor het speciaal (voortgezet) onderwijs op Curaçao?

Subvragen

- Wat is cultuur?
- Welke rol speelt dans en muziek in de cultuur van Curaçao?
- Is er een connectie tussen dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao?
- Hoe groot is het verschil in handelen als gevolg van een andere culturele achtergrond voor mij als therapeut?
- Hoe is het speciaal (voortgezet) onderwijs op Curaçao georganiseerd?
- Welke kinderen zijn er op school?
- Hoe kan dans en bewegingstherapie vorm krijgen binnen het onderwijs en aansluiten bij de kinderen?

1.4 Doelstellingen

Doelstelling ten aanzien van de instelling

Een actieonderzoek kent twee doelen, namelijk om kennis te vergaren en om verbeteringen te realiseren (Migchelbrink, 2007, p.61). Beide doelstellingen zijn van toepassing binnen dit onderzoek. Binnen dit onderzoek wordt onderzocht of dans en bewegingstherapie een behandelwijze kan zijn op Curaçao. Er wordt kennis “geproduceerd” voor de praktijk (Migchelbrink, 2007, p.60). De uitkomst van dit onderzoek is relevant voor zowel Blenchi school als voor GGZ Capriles Kliniek. Blenchi school kan kennis maken met deze vorm van creatieve therapie en wellicht een meerwaarde ontdekken. Voor GGZ Capriles Kliniek kan de uitkomst van dit onderzoek wellicht aanleiding geven tot het toevoegen van dans en bewegingstherapie binnen het behandelaanbod dat zij nu aan het opzetten zijn.

Als laatste valt nog te benoemen dat instellingen door middel van deze scriptie geïntroduceerd kunnen worden met dans en bewegingstherapie. De therapievorm wordt beschreven en naar aanleiding van praktijkvoorbeelden verduidelijkt. Wellicht geeft het een mogelijke meerwaarde over dans en bewegingstherapie met deze doelgroep.

Doelstelling ten aanzien van mezelf

Ten aanzien van mijn eigen werkmodel levert het onderzoek mij veel op. Ten eerste krijg ik meer ervaring in het werken met kinderen. Tijdens mijn derde stagejaar heb ik met ouderen, volwassenen en jong- volwassenen gewerkt. Hierin heb ik niet de mogelijkheid gehad om te werken met kinderen. In mijn tweede stagejaar heb ik ook niet de mogelijkheid gehad om in kleinere groepjes meer therapeutisch te gaan werken omdat dit niet binnen de regels van de desbetreffende school paste. Door nu wel met kinderen te werken heb ik de mogelijkheid om me verder te ontwikkelen binnen deze doelgroep.

Verder verkrijg ik door middel van dit onderzoek een verbreding van mijn therapeutische vaardigheden. Hier bedoel ik mee dat ik leer hoe ik doelgericht en methodisch gebruik kan maken van dans en muziek van de cultuur in de therapie.

Doelstelling ten aanzien van het vak

Door dit onderzoeksthema leer ik tevens mijn vak te profileren. Niet alleen op de desbetreffende school maar ook op het eiland waar de specialisatie dans en beweging nog niet als zodanig bestaat. Verder valt nog te benoemen dat ik na dit onderzoek meer ervaring zal hebben in het werken met cliënten uit een andere cultuur, en deze vaardigheid zal ik ook in Nederland in kunnen zetten. Als laatste valt nog te benoemen dat ik middels dit onderzoek ook persoonlijke kennis zal vergaren. Invloeden vanuit mijn achtergrond “kleuren” mijn handelen in de praktijk en hebben zo zijn uitwerking. Het is voor mij belangrijk om hier meer bewust van te zijn. Zeker als het soms in strijd kan zijn met de bestaande cultuur waar ik in leef.

Door dit onderzoek beoog ik verder om op inzichtelijke wijze weer te geven hoe je als therapeut met kinderen op Curaçao kunt werken. In deze scriptie wil ik weergegeven welke connectie er bestaat tussen dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao en op welke manier je hier als therapeut op kunt inspelen in het werken met kinderen van de Antilliaanse cultuur. Ook streef ik ernaar om dans en bewegingstherapie als mogelijke behandelwijze te beschrijven.

1.5 Onderzoek

1.5.1 onderzoekstype

Het onderzoekstype dat het meeste aansluit bij de vraagstelling is ‘ontwikkelend’. Smeijsters, red. (2005) zegt dat het bij een ontwikkelingsonderzoek gaat om het verbeteren van het eigen of andermans beroepsmatig handelen.

Migchelbrink (2007) zegt dat het onderzoeken dient om “de opdrachtgever, maar vooral de onderzochten meer kennis te bezorgen over het onderzoeksthema en om de betrokkenen te helpen meer of andere handelingsmogelijkheden te verwerven in hun alledaagse werkelijkheid”(Migchelbrink, 2007, p.60-61).

Binnen dit onderzoek wordt er geprobeerd een bijdrage leveren aan de gezondheidszorg op Curaçao, In dit geval specifiek voor Blenchi school. Deze onderzoekstype sluit aan omdat het gericht is op het ontwikkelen van een mogelijke behandelwijze.

1.5.2 Onderzoeksmethode

Actiegericht onderzoek sluit het beste aan bij het beantwoorden van de vraagstelling, omdat op die manier in de praktijk getoetst kan worden of mijn gevoel wel of niet klopt. Een actiegericht onderzoek wordt uitgevoerd om iets te weten te komen, om iets nieuws te produceren of te ontwikkelen. Binnen dit onderzoek heeft de nadruk dus gelegen op de ontwikkel fase. Actie onderzoek stelt zich als doel om tegelijkertijd kennis te vergaren en verbeteringen te realiseren (Migchelbrink, 2007, p.61). In dit afstudeerproject wordt een thema onderzocht dat nog niet eerder in deze hoedanigheid is benaderd.

Voor dit onderzoek is informatie nodig van de onderzochten om tot een antwoord op de vraagstelling te komen. De participatie van de onderzochten is nodig omdat zij beter kunnen aangeven hoe en op welke manier dans en bewegingstherapie in de bestaande onderwijsmethode past. De onderzoeker is participant in een gezamenlijk aangegaan project. De onderzochten zijn hier niet het object van onderzoek waaraan gegevens onttrokken worden. De onderzoeker is deskundige op onderzoeksgebied, maar de onderzoeker is niet de voornaamste deskundige inzake het te onderzoeken probleem. De onderzoeker is één van de betrokken partijen (Migchelbrink, 2007, p.62). Typerend van een actieonderzoek is dat er samen met de onderzochten, in dit geval dus de school, in de praktijk gekeken wordt of deze behandelwijze mogelijk is en op welke manier er aansluiting te vinden is. In actiegericht onderzoek wordt het onderzoek samen met de onderzochten uitgevoerd, zij zijn zelf actief betrokken bij het onderzoeksproces (Migchelbrink, 2007, p.62).

Migchelbrink (2007) zegt dat niet het beschrijven van de werkelijkheid, maar het veranderen van de werkelijkheid centraal staat binnen actiegericht onderzoek. Tevens moet het onderzoek een bijdrage leveren aan vermindering of verbetering van de situatie. De uitkomst van dit onderzoek kan bijdragen aan het wel of niet toepassen van dans en bewegingstherapie binnen het speciaal onderwijs en/of GGZ instelling.

Hoofdstuk 2 Achtergrond

Inleiding

Elk land heeft zijn eigen cultuur. In dit hoofdstuk ga ik als eerst in op wat de definitie van cultuur is en daarna zal ik vertellen over de cultuur van Curaçao. Dit doe ik door een beeld van het verleden te scheppen en door te kijken naar hoe dit de Antilliaanse cultuur heeft gevormd tot wat het nu is. Daarna vertel ik over de doelgroep waar ik mee te maken heb.

2.1 Definitie van cultuur

Er zijn vele definities van het begrip cultuur. Van kunst tot een geheel van normen, waarden en omgangsvormen van een samenleving. Om te weten te komen wat het begrip cultuur in het kader van deze scriptie inhoud wil ik kijken naar de oorspronkelijke betekenis van het woord. Het woord cultuur komt uit het Latijn van *cultura* en is afgeleid van *colere* hetgeen betekent: bebouwen, bewerken, vereren, versieren, onderhouden, verbouwen (cultiveren). Cultuur heeft dus te maken met maken, scheppen en creëren.

Door de tijd heen heeft het begrip cultuur zoals hierboven geformuleerd is een aantal veranderingen ondergaan. Cicero (43 v. Chr.) omschrijft cultuur in zijn boek *Tusculanae disputationes* als: *bebouwing van de geest*. Vanaf de Renaissance gebruiken veel schrijvers Cicero's omschrijving, alleen word de letterlijke geschrift *cultura animi* nu meer begrepen als *vorming van de geest*.

Vanaf de achttiende eeuw spreekt men steeds meer over verschillende niveaus van vorming en gaat men het woord cultuur ook gebruiken om zo'n niveau aan te duiden. Het is uiteindelijk Johann Gottfried Herder die cultuur omschrijft als het *gevormde zelf*. Daarmee is dan het dynamische werkwoord vorming (in Nederland zeggen we beschaving) tot een statisch, zelfstandig naamwoord beschaving of cultuur geworden.

Het begrip cultuur heeft zich eind achttiende eeuw vooral in Frankrijk verder ontwikkeld. Daar werd het woord *civilisation* gebruikt wat in betekenis dichtbij het Duitse woord *Kultur* staat. Het begrip cultuur kreeg een bredere betekenis. Levensvisie/wijze van een volk of de manier van zien, zijn en doen zijn voorbeelden van hoe cultuur word aangeduid of omschreven. In 1871, in de openingszin van het werk van Edward B. Tylor, *Primitive Culture*, krijgen beide woorden een definitief antropologische betekenis:

"Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society."(www.wikipedia.org).

Maar wat valt er dan niet onder cultuur? Kennelijk alles wat niet door de mens verbouwd of bewerkt is. Met andere woorden; waar de mens niet aan te pas is gekomen. Vossenstein (2003) zegt dat het tegenovergestelde van cultuur daarom niet het 'onbeschaafde' of 'primitieve', is maar alles wat vanzelf ontstaat en groeit: (de) natuur. Daar waar de mens wel aan te pas komt bevat een groot verscheidenheid aan gedragingen en overtuigingen die voor de betreffende mensen betekenis hebben.

Uit literatuur uit verscheidene boeken waaronder Vossenstein (2003) en Pinot (1994) kan ik de volgende definitie formuleren van cultuur:

"Cultuur is een evoluerend samenhangend geheel van meer of minder bewuste denkbeelden, leefregels en technieken. Deze worden over een langere tijd, en van generatie op generatie doorgegeven en geïnternaliseerd. De denkbeelden, leefregels en technieken dienen als richtlijn voor hun gedrag en kijk op hun leven. Het is als een instrument om te leven en overleven."

Niet alleen zijn culturen flexibel en veranderlijk, er zijn ook geen duidelijke scheidslijnen tussen verschillende culturen aan te wijzen in die zin dat cultuur geen afgebakend begrip is.

2.2 De Antilliaanse cultuur

Curaçao is een langgerekt, droog en licht heuvelachtig eiland. Het meet zo'n 64 kilometer van noordwest naar zuidoost, tussen de andere ABC-eilanden, Aruba ten westen en Bonaire ten oosten. De hoofdstad van Curaçao is Willemstad. Curaçao is de grootste van de eilanden en behoort tot de Nederlandse Antillen.

Curaçao is een eiland met een bewogen geschiedenis waarvan je tot op heden nog sporen kunt vinden. Veel van dit zie je terug als je, je tussen de bevolking begeeft. Niet alleen kent het eiland verschillende nationaliteiten maar op de meeste plekken waar je komt spreken de mensen zowel Nederlands als Papiamentu (de volkstaal). Op de scholen zie je dat de leerlingen les in het Nederlands krijgen en dat je in bijna elke winkel en supermarkt met de Nederlandse taal terecht kunt. Daarnaast spreekt het merendeel van de bevolking ook Spaans vanwege zijn ligging en invloeden vanuit Zuid-Amerika zoals de olieraffinaderij die zijn basis kent op Curaçao maar eigendom is van de Venezolaanse staat. De geur van de olieraffinaderij aan de zuidkust herinnert je zowel aan de belangrijke rol die de raffinaderij speelt op de werkgelegenheid en is ook typerend voor het eiland. De verschillende landhuizen herinneren je aan de tijd van de *shons*; de blanke bazen van de landhuizen en diens plantages waar de slaven vroeger op werkten.

2.2.1 Van verleden tot heden

Oorspronkelijke inwoners

Curaçao werd in 1499 ontdekt door ofwel Alonso de Ojeda, ofwel door Amerigo Vespucci, naar wie het Amerikaanse continent is genoemd. Van Vespucci is bekend dat hij Curaçao heeft bezocht. Van een bezoek aan Curaçao door Alonso de Ojeda is geen enkel schriftelijk bewijs bekend. Op het moment dat Curaçao werd ontdekt woonden er *Taínos* op het eiland. Onder *Taínos* wordt verstaan pre-Colombiaanse inwoners ofwel inheemse volkeren van Amerika. Deze inheemse volkeren bestaan weer uit verschillende stammen te weten: *Chibcha*, *Carib* en *Arawak*. De inheemse volkeren waren indianen. De Arawakken en de Carib indianen waren woonachtig op Curaçao.

De Spanjaarden kwamen rond 1499 naar Curaçao. Zij noemden de eilanden *Islas de los Gigantes* (Eilanden van de reuzen) omdat de indiaanse bevolking veel groter was dan de Spanjaarden. In 1513 verklaarden de Spanjaarden de ABC-eilanden te weten: Aruba, Bonaire en Curaçao tot *Islas Inútiles* (nutteloze eilanden) omdat er geen goud en natuurlijke rijkdommen te vinden waren. In 1515 werden vrijwel alle indianen als slaaf weggevoerd naar Hispaniola. Hispaniola noemt men tegenwoordig het Dominicaans Republiek en Republiek Haïti. Vanaf dat moment kwamen er steeds meer Spanjaarden wonen op Curaçao.

Tegen het eind van de 16e eeuw kwamen de Nederlanders in beeld. Voor de haringvisserij hadden ze veel zout nodig en door de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) besloten de Spanjaarden en de Portugezen geen zout meer aan de Nederlanders te leveren. Nederland zag Curaçao als een potentieel waardevolle basis in het Caribische gebied. Hun oog viel als eerst op de rijkge vulde zoutpannen. In 1633 stichtte de West-Indische Compagnie (WIC) een steunpunt op Sint Maarten en op 29 juli 1634 veroverde men Curaçao. Hierbij werd weinig weerstand geboden door de Spanjaarden. Onder de WIC werd Curaçao een handelscentrum, en de haven was open voor alle vormen van handel, inclusief die van zelfstandige ondernemers. Ondertussen moedigde de WIC ook de kolonisatie aan.

Slavernij

Omdat de lokale indiaanse bevolking niet geschikt was als arbeidskracht werd de belangrijkste handelswaar de slavenhandel waarmee grote winsten gemaakt werden. De West-Indische Compagnie had verscheidene bases aan de westkust van Afrika. De grootste was Fort Elmina, oorspronkelijk

gebouwd door de Portugezen en een belangrijke slavenmarkt. Na 1730, liet de WIC de slavenhandel steeds meer over aan particulieren. Tussen 1670 en 1815 was Curaçao het centrum voor de Nederlandse slavenhandel. Vele duizenden Afrikanen werden van hieruit vervoerd naar Zuid-Amerika en de Caribische Eilanden om daar als slaven op plantages te werken.

Vanuit Curaçao werden de slaven vaak ook weer verkocht aan de Engelse, Portugese en Spaanse kolonies waar grote aantallen arbeidskrachten nodig waren voor de enorme landbouwplantages. Rond 1660 was Curaçao uitgegroeid tot het centrum van de Caribische slavenhandel. Men denkt dat er in totaal ongeveer 100.000 slaven naar Curaçao verscheept zijn. Vanaf 1713 ging het bergafwaarts met de slavenhandel o.a. door de Engelse concurrentie.

In 1795 brak er onder leiding van de slaaf Tula een opstand onder de slaven uit. Aanleiding vormden de slechte leef- en werkomstandigheden op de plantages, maar al snel groeide het uit tot een opstand tegen de slavernij. Na twee weken werden de opstandelingen echter verslagen en Tula werd gedood. Maar ook in het algemeen groeide het verzet tegen de mensenhandel en in 1818 sloot Holland een verdrag met Engeland om de slavenhandel tegen te gaan. Ondanks het feit dat de slavenhandel nog tot halverwege de negentiende eeuw doorging, werd al in 1821 de invoer van slaven op de koloniën verboden. In 1863 werd de slavernij in Holland afgeschaft maar de slaven bleven uiteraard erg afhankelijk van hun vroegere meesters en de oude machtsverhoudingen bleven tot diep in de twintigste eeuw vrijwel ongewijzigd (www.curacao.nl).

Muziek en dans

Uit de vorige paragraaf kan opgemaakt worden dat er verschillende mensen vanuit verschillende culturen op het eiland woonachtig zijn geweest. Curaçao heeft hierdoor ook verschillende invloeden meegekregen als we kijken naar muziek en dans. Zoals ik al eerder beschreef nemen muziek en dans een belangrijke plaats in op het eiland. Deze twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Waarom deze met elkaar verbonden zijn kent zijn oorsprong uit Afrika en zal hier beschreven worden.

De wortels van de negroïde bevolking op Curaçao kan men onder andere vinden in de stammen die uit Ivoorkust komen. Met name de stammen uit Ivoorkust stond bekend vanwege hun muzikale begaafdheid. De slaven die vanuit Afrika naar Curaçao werden vervoerd kende zo hun eigen gewoonten en rituelen. Zo was voor de Afrikaanse stammen de trom onmisbaar. Zowel in Afrika als in het Caribische gebied fabriceerde ze uit primitieve materialen verschillende trommen. Deze werden gebruikt om de gewoonten en rituelen die ze hadden vanuit hun herkomst te blijven uitoefenen. Zo werd er met de trom ritmes gemaakt waarop rituelen dansen konden worden uitgevoerd. Deze rituele dansen konden zijn om met de goden te kunnen praten, om iets voor elkaar te kunnen krijgen of voor voorspoed. Op Curaçao werden andere primitieve instrumenten aangevuld zoals de *chapi* wat een afgekeurde schoffel is en de *agán* wat oorspronkelijk een eind omgebogen stuk ijzer was. "Met hun aangeboren gevoel voor ritme maakten de slaven ritmische instrumenten van deze objecten. Hieruit ontstond de *tambú*. Dit is de oudste slavendans" (Palm, 1992, p.45- 46). De ingewikkelde Afrikaanse ritmen werden in die tijd van generatie op generatie aan elkaar doorgegeven. Ook werd de *tambú* steeds meer uitgebreid en bestond het op een gegeven moment uit de man die de *tambú* bespeeld (*tamburero*), de man die de *chapi* bespeeld (*de wicharero*) de voorzanger (*kantadó di tambú*) en een koor van vrouwen die het refrein zingt. *Tambú* ontwikkelde zich op de plantages. Het was een geheimtaal van de slaven waarin zij met elkaar konden communiceren zonder dat de *shons* begrepen waar het over ging. Dubbelzinnigheid in de taal was daarbij van groot belang. De *tambú* liederen waren naast dit ook klaagliederen. De teksten gingen zoal over de slechte behandeling, de armoede, woede en frustratie uitingen. Kortom al datgeen wat niet rechtstreeks tegen de *shons* gezegd of gedaan kon worden. Het expressieve karakter van deze dans alsmede de kracht en gevoel van saamhorigheid komen sterk naar voren.

Over de *tambú* dans kan gezegd worden dat het een openlijk en erotisch karakter heeft. De dans ook wel bekkendans genoemd, wordt gekenmerkt door handgeklap, hielgestamp en bewegingen met de heupen. Het werd vroeger daarom als *dans des diables* bestempeld. Opvallend van deze dans is dat zowel de man als de vrouw dansen zonder elkaar aan te raken. Men danste los van elkaar zoals dat ook bij de rituele dansen in Afrika het geval was. De specifieke muziek en bijbehorende dans van de slaven werd als bedreiging gezien van openbare zeden en in 1935 werd het officieel verboden door de Koloniale raad (Royer, 1990, p. 638).

Hierbij valt op te merken dat ondanks dat de *tambú* een lange tijd verboden was, het toch stiekem werd gedanst. Op momenten dat het veilig was of/ en op zachte toon zodat de *shons* het niet konden horen.

De *tambu* zoals de mensen het kenden kwam op een gegeven moment 'in conflict' met de Europese gezelschapsdansen waarbij men elkaar wel mag omarmen. Edgar Palm (1992) schrijft dat door de behoefte om elkaar te omhelzen tijdens de dans een drang ontstond bij de slaven om de dans te 'modelleren' hieruit ontstond de *tumba*. Omdat *tambú* naast verboden ook niet echt geschikt was als gezelschapsdans ontstond de *tumba* waarin het ritme van de *tambú* gecamoufleerd kon worden en de dans als vorm vastgesteld kon worden in een voorgeschreven aantal maten. In de negentiende eeuw mochten in de balzalen wel *tumba* gespeeld worden maar pas 's avonds als de deftigste dames zich hadden teruggetrokken. De *tumba* is volkser dan de wals welke ook als één van de folklorische dansen gezien wordt. "Folklore betekent Traditionele en expressieve vormen van cultuur zoals zang, vertelling, dans, ritueel, handwerk en kunst"(www.encyclo.nl).

Naast de wals die dus door de Europeanen is geïntroduceerd en door het volk zelf is aangepast waardoor het zich nu de Antilliaanse waltz kan noemen, behoren ook de Mazurka, Rumba, Polka, Foxtrot en de *Dansa* zich tot de folklorische dansen. Ook aan deze dansen is kenmerkend terug te zien hoe het volk de oorspronkelijke dansen heeft overgenomen en vervolgens heeft omgebogen naar de voor hen passende bewegingsvormen. Zowel de muziekmaten als de bewegingsvorm is aangepast. In tegenstelling tot Europeanen die het lichaam en met name de heupen op z'n plaats hield werd er op Curaçao naast de al bestaande basishouding van deze stijldansen ook de heup meegenomen in de beweging.

Als laatste valt ook de *Seu* te benoemen als folklorische dans. De *seu* is een oogstfeest. De mensen die op de plantages van de *shons* werkten gingen in de regenseizoen oogsten. Als de oogst gelukt was dan werd dit gevierd. Dit ging gepaard met dansante en muzikale parade over de plantage akkers. Al wat geoogst was deed men in een mand. Dit zette men dan op hun hoofd terwijl ze naar de landhuizen van de *shons* liepen. Terwijl ze lopen maken ze muziek en dans. De muziek werd gemaakt met een voor *Seu* specifiek instrument namelijk; een schelp genaamd koehoorn. De dans wordt gekenmerkt door bewegingen met vooral de heupen terwijl je gelijktijdig gracieuze passen genaamd *de wapa*, zijwaarts, naar voren en naar achter maakt. Het is een groepsdans waarbij je als individu in de groep danst. Deze dans is niet een vorm waarbij je elkaar vasthoudt (www.curacao.com).

Ik denk dat wel gezegd kan worden dat dans en muziek nauw met elkaar zijn verweven op het eiland. De inwoners hebben door de eeuwen heen een breed scala van verschillende vormen van folklorische dans geïnternaliseerd en dat heeft bijgedragen aan de vorming van de cultuur van de inwoners van het eiland. Wellicht kan tevens gezegd worden dat de mensen over het algemeen een brede bewegingsrepertoire hebben door de verschillende stijlen die uitgeoefend worden.

Hedendaags

Tot op heden worden de folklorische dansstijlen die hierboven beschreven staan uitgevoerd. Naast de al bestaande stijlen zijn dansvormen uit Zuid Amerika zoals de salsa, merengue en bachata ook dansstijlen die hun plek hebben binnen de Antilliaanse cultuur. Daarnaast is met name onder de jongeren *kadans* of *ritmo combina* een stijl die veel uitgevoerd wordt. Dit is een mengmoes van dansstijlen, als salsa en merengue die op de Antillen is ontstaan en wordt gedanst op liedjes van Antilliaanse bandjes (Anoniem, 2000)

Als laatste valt nog te benoemen dat Noord Amerikaanse invloeden als hip hop ook op Curaçao te vinden zijn.

2.3 Doelgroep

Het speciaal onderwijs systeem is op Curaçao hetzelfde als in Nederland. Speciaal onderwijs is een vorm van onderwijs wat zich richt op kinderen die extra aandacht en zorg nodig hebben en daardoor niet op hun plek zitten binnen het regulier onderwijs. Binnen het speciaal onderwijs krijgt het kind het lesmateriaal meer toegespitst aangeboden. De groepen zijn binnen het speciaal onderwijs over het algemeen dan ook kleiner dan binnen het regulier onderwijs. Speciaal onderwijs scholen zijn bedoeld voor kinderen met een lichamelijk, zintuiglijke of verstandelijke handicap en voor kinderen met gedragsstoornissen. Speciaal onderwijs scholen zijn opgedeeld in vier clusters:

- Cluster 1: Scholen voor visueel gehandicapte kinderen, of meervoudig gehandicapte Kinderen.
- Cluster 2: Scholen voor dove en slechthorende kinderen, kinderen met spraakmoeilijkheden of kinderen met meervoudige handicaps waarvan één van bovenstaande.
- Cluster 3: Scholen voor lang of kortdurend lichamelijk gehandicapte kinderen, zeer moeilijk lerende kinderen of meervoudig gehandicapte kinderen waarvan één van bovenstaande.
- Cluster 4: Scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen, langdurig zieke kinderen anders dan met een lichamelijke handicap en onderwijs aan kinderen in scholen aan pedologische instituten (van Sas, 2006).

Blenchi school behoort tot cluster 4. Binnen Blenchi school kunnen de kinderen tot een leeftijd van twintig jaar speciaal basis onderwijs volgen. Daarna gaan de kinderen over naar het speciaal voortgezet onderwijs waarin ze praktijkgericht onderwijs krijgen.

De ziektebeelden en gedragsproblemen waarmee ik te maken heb tijdens het onderzoek zijn: ADHD, autisme, sociaal- emotionele problemen met agressie en assertiviteitsproblemen.

Hoofdstuk 3 Het onderzoeksproject

Inleiding

In dit hoofdstuk staat beschreven hoe en op welke manier het onderzoek tot stand is gekomen. het beschrijft de voor en oriëntatie fase alsmede de diagnostische, ontwikkel en evaluatie fase.

3.1 Voorfase en oriëntatiefase

Eerste contact

In hoofdstuk één beschreef ik hoe ik tot het idee ben gekomen om mijn onderzoek op Curaçao te doen. Van hieruit heb ik een sollicitatiebrief gestuurd naar Blenchi school. Vrij snel kwam ik in contact met de directrice van de school en omdat ik op dat moment in Nederland was hadden we verscheidene malen via de mail gecorrespondeerd over het onderzoeksthema.

Verdieping cultuur

Na het eerste contact hebben we een globale planning gemaakt van wanneer ik naar Curaçao zou kunnen komen en wanneer ik weer terug zou moeten. Samen met de directrice van de school, Verelynn Romero heb ik gesproken over waar ik me alvast op kan oriënteren. Voor dit onderzoek is het belangrijk dat ik me oriënteer op de cultuur van Curaçao. Elk (ei)land heeft zo zijn eigen cultuur en het is belangrijk dat je hier wat van weet op het moment dat je ergens gaat werken. Zeker als je van plan bent om bepaalde aspecten van deze cultuur bewust in te zetten binnen de therapie. Zo ben ik op Curaçao naar de bibliotheek en *kas di kultura* (huis van cultuur) gegaan. Daar heb ik literatuur verkregen die in deze scriptie verwerkt is, naast de andere in Nederland verkregen literatuur uit boeken en artikels.

Verdieping doelgroep

Naast de cultuur heb ik me ook georiënteerd op het speciaal onderwijs en de kinderen die daar op school zitten. Verelynn heeft me verschillende schoolboekjes gegeven en zelf ben ik op zoek gegaan naar verscheidene literatuur. Zoals ik al eerder beschreef is Blenchi school een speciaal (voortgezet) onderwijs school op Curaçao. Voor meer informatie over speciaal onderwijs op Curaçao en de kinderen die daar komen verwijs ik naar hoofdstuk 2.

Kennismaking

Nadat ik op Curaçao was aangekomen had ik een afspraak gemaakt met Verelynn om face to face kennis met elkaar te maken en verder te praten over het onderzoek. Zo ben ik ook meer te weten gekomen over de school en mijn plek als onderzoeker op deze school. Hierover staat meer beschreven in het volgende hoofdstuk.

Blenchi school is een school met zes groepen en in totaal zitten er 65 leerlingen op school. Naast de zes leerkrachten die dagelijks op school lesgeven zijn er ook andere docenten op school. Zo is er een beeldend docent, een klassenassistente, een muziek-agoog en een docent die natuur- en milieulessen geeft. Verder is er een maatschappelijk werkster die geregeld komt evenals een logopediste en een administratief medewerkster. Verelynn is zowel hoofd van de school als leerkracht. Ze springt in als het nodig is en helpt anderen. Daarnaast verricht ze ook alle werkzaamheden die je als hoofd van de school moet doen. Ook zijn er stagiaires van de opleiding klassenassistent en stagiaires PMT. Binnen dit onderzoek kunnen al deze mensen een aanspreekpunt zijn als het gaat om informatie over het kind en invulling van de therapie.

Gezien de tijd die ik had om het onderzoek te doen en het programma die de kinderen hadden is gekozen om niet alle kinderen uit de groepen therapie te geven.

Verelynn had wel de voorkeur voor bepaalde groepen, namelijk de drie onderbouwgroepen en twee bovenbouwgroepen. Ik ben meegegaan in de behoefte van de school. Als eerste heb kennisgemaakt met alle kinderen en docenten op de school. Ook heb ik meegedaan met sport en spel dat door de PMT stagiaire gegeven werd. Omdat zij zich op dat moment nog niet goed verstaanbaar kon maken in het Papiaments en geen hulp had werd er gevraagd of ik kon helpen. Dit was voor mij een mooie gelegenheid om mezelf voor te stellen en tijdens bewegen contact te maken met de kinderen. Er valt nog te benoemen dat er in tegenstelling tot de meeste regulier onderwijsscholen er op deze speciaal onderwijs school geen Nederlands maar Papiaments met de kinderen gesproken word.

3.2 Diagnostische fase

Voor dit onderzoek zijn verschillende soorten dataverzamelingstechnieken gebruikt die onder te verdelen zijn in de volgende punten:

Literatuur studie

Zoals in hoofdstuk twee te lezen is, heb ik me verdiept in de cultuur van Curaçao, en voornamelijk in dans en muziek. Er wordt met name in gegaan op dans en muziek omdat hierin een aansluiting gevonden kan worden voor de dans en bewegingstherapie. Bepaalde eigenschappen van de manier van dansen zouden namelijk ook in de therapie gebruikt kunnen worden. Binnen de Antilliaanse cultuur zijn dans en muziek onlosmakelijk met elkaar verbonden (www.curacao-actief.com & www.curalink.com). Het gebruik maken van muziek van de cultuur kan een ingang bieden binnen de therapie (herkenbaarheid). Ook wordt met muziek van de cultuur een appèl gedaan op de betreffende dans(cultuur). Door het raadplegen van verschillende bronnen zoals boeken en artikels is kennis vergaard over hoe de cultuur van Curaçao zich heeft gevormd en wat daarin typerend is. Muziek en dans werden al in de tijd van slavernij om diversen redenen gebruikt, zoals voor troost en expressie van gevoelens (<http://www.curalink.com>). Door middel van een literatuurstudie kan er meer informatie gevonden worden over de dans die toen en nu word gebruikt en op welke manier. Voor meer informatie over dit onderwerp verwijs ik naar hoofdstuk twee.

Om informatie te verzamelen over het speciaal onderwijs op Curaçao heb ik gebruik gemaakt van verschillende bronnen, waaronder verslagen, schoolboekjes en boeken. Met behulp van deze informatie heb ik een beter beeld van het onderwijs systeem van het speciaal (voortgezet) onderwijs op Curaçao en de structuur van Blenchi school verkregen. Ook heb ik een duidelijker beeld gekregen van de kinderen die op school zitten, de verschillende niveaugroepen die de school heeft en de werkwijze/ visie die de school hanteert.

Peer debriefing en member checking

Informeel open gesprekken is ook als techniek gebruikt te namen member checking (Smeijsters, 2005). Deze techniek is gebruikt om met de directrice en docenten te praten over nog ontbrekende informatie over het kind of de school. Daarnaast is het ook gebruikt om inzicht te bieden in de dans en bewegingstherapie en de betreffende kinderen ter sprake te laten komen. Als laatste valt nog te benoemen dat het video- materiaal (van een sessie) is gebruikt als hulpmiddel voor het gesprek.

Omdat ik tijdens het werken op Blenchi school niet alleen ervoer dat ik vakinhoudelijke informatie voor het onderzoek miste maar ook ervaringen van andere vaktherapeuten in het werken met kinderen van deze cultuur, ben ik mijn onderzoeksnetwerk gaan uitbreiden. De bevindingen naar aanleiding van de sessies zijn ook tijdens gesprekken met therapeuten (onafhankelijke deskundigen) die niet werkzaam zijn op de school ter sprake gekomen. Smeijsters (2005) noemt dit peer debriefing. Hierover schrijf ik meer in het volgende hoofdstuk. Om te lezen welke personen ik heb gesproken en wat er zoal ter sprake is gekomen tijdens deze gesprekken verwijs ik naar bijlage één.

Tevens ben ik naar andere instellingen geweest en heb ik daar ook ervaringen uitgewisseld over het werken met kinderen met de Antilliaanse cultuur. Hierover beschrijf ik ook meer in het volgende hoofdstuk.

Eigen logboek

Als onderzoeker ben ik zelf ook een “bron” (Migchelbrink, 2007) en voor dit onderzoek heb ik een logboek bijgehouden. In dit logboek heb ik de sessies beschreven. Dit logboek draagt bij aan het komen tot het antwoord op de vraagstelling. Uit het logboek kan gehaald worden hoe je als therapeut methodisch kunt werken met deze doelgroep. Deze beschrijvingen in het logboek leg ik voor aan onafhankelijke deskundigen en/of koppel ik aan literatuur die is bestudeerd in het kader van de doelgroep en diens culturele achtergrond. Op deze manier kan ik uiteindelijk beschrijven tot in hoeverre dans en bewegingstherapie er anders uit ziet door een andere cultuur en hoe dit dan in te zetten is bij de kinderen.

3.3 Ontwikkelfase

Mijn onderzoeksperiode liep van 22 februari tot 30 april. De eerste paar weken heb ik de drie gekozen onderbouw- en twee gekozen bovenbouwgroepen twee dagen in de klas geobserveerd. Ook buiten de klas liep ik mee met een docent om een idee te krijgen van de setting.

De bedoeling van de observaties was om informatie over de kinderen te krijgen en om te zien welke kinderen in de therapie komen. De beslissing over welke kinderen in de therapie komen gebeurt n.a.v. observaties, en Verelynn en de andere docenten zullen mee beslissen n.a.v. de kennis die ze over het kind hebben. Voor de observatie heeft Verelynn me een aantal punten gegeven waarvan ze wilde dat ik erop lette:

- Wat zie je m.b.t. het zelfbeeld?
- Wat zie je m.b.t. sociale interactie?
- Wat zie je m.b.t. het uiten van emoties?
- Wat zie je m.b.t. het ervaren van grenzen? Hoe wordt ermee omgegaan?

Na de observatiedagen in de klas heb ik de kinderen ook een keer in beweging gezien. Zo ben ik in overleg met de docenten en directrice uiteindelijk gekomen tot zeven groepjes van kinderen en twee individuen. In totaal zijn het vierentwintig kinderen geweest waarmee ik heb gewerkt. Elke sessie duurde dertig minuten waarin ik sommige kinderen twee keer in de week heb gezien en anderen slechts één keer. Dit heeft te maken gehad met de tijdsduur waarin ik werkzaam ben geweest en waarop het mogelijk was om therapie te geven. Voor de bezichtiging van het werkrooster en de samenstelling van de groepen verwijs ik naar bijlage twee.

De thema's die ik hierboven puntsgewijs beschreven heb vormden het uitgangspunt binnen de behandelplannen die zijn gemaakt voor de therapie. Daaraan wil ik toevoegen dat een doel voor elk kind anders kan zijn. Maar ik wil hiermee aankaarten dat naar aanleiding van bovengenoemde thema's is geobserveerd in de klassen. Voor de kinderen die dus in de therapie zijn gekomen zijn doelstellingen gemaakt die (in)direct hiermee te maken kunnen hebben.

De sessies hebben plaatsgevonden in het handenarbeidlokaal. Op het moment dat ik met mijn onderzoek startte was de beeldende docent al druk bezig met het opruimen van dit lokaal. Toen ik de sessies gaf hoefde ik alleen de stoelen en tafels aan de kant te zetten en er ontstond een ruimte waarin bewegen kon worden. Ik gaf structuur aan de sessies door op een vaste plek in de ruimte te beginnen en te eindigen. We begonnen altijd door op kussens op de grond in een kring te zitten, en er werd op een andere plek in de ruimte bewogen. Er werd altijd eerst begonnen met een opwarming voordat de hoofdactiviteit begint alwaar we daarna afsluiten en eindigen op de grond, op de kussens. Tijdens de opwarming werd er aandacht besteed aan het hele lijf. Meestal gingen we het hele lichaam langs en brachten we dit in beweging. Dit kon met of zonder muziek en/of materiaal. Er waren verschillende materialen aanwezig. In de berging lagen o.a. ballen, pionnen, stelten en hoepels. Daarnaast had ik ook slierten en kussens gevonden. Naast deze materialen waren er ook muziekinstrumenten die ik kon gebruiken tijdens de therapie. Ze hebben een djembé, een tamboerijn en xylofoons. Tijdens de hoofdactiviteit werd er gebruik gemaakt van verschillende werkvormen, materialen en technieken welke verder in hoofdstuk vier beschreven staan.

Rol als onderzoeker

Na een aantal weken ben ik dus begonnen met werken. Vanaf het begin gaf Verelynn al aan dat ze mij vrij liet om zoveel mogelijk zelf vorm te geven aan dit onderzoek. Ook als ik vragen stelde aan de docenten kreeg ik deze respons. Ik heb daarop zelf structuur aangebracht en besloten dat ik drie dagen zou werken op Blenchi school. Dit kwam voor zowel mij als voor het programma dat de kinderen op school hebben het beste uit. Naar aanleiding van de dagen die de docenten opgaven voor de therapie heb ik een werkrooster gemaakt. Ik heb een brief opgesteld voor de docenten waarin beschreven staat wie ik ben en wat ik kom doen. Ik vertelde erin wat voor achtergrond ik heb en wat voor onderzoek ik kom verrichten. Ook staat erin beschreven hoelang ik werkzaam zal zijn op Blenchi school en waar ik hun hulp bij nodig heb. Toen het werkrooster af was heb ik voor iedere docent een kaartje gemaakt met daarop beschreven welke kinderen ik wanneer op kom halen en tot hoe laat de sessie zal duren. Dit heb ik gedaan omdat er vaker therapie is op school en de docenten soms niet bij kunnen houden welk kind op welke dag therapie heeft. Daarnaast heb ik voor één docent een foto gemaakt van mezelf en ook van de PMT stagiaires. Deze foto's heb ik op een kartonnetje geplakt en kan de docent gebruiken als Picto. Zo weten de kinderen precies wat er die dag op het programma staat.

Na elke sessie heb ik een beschrijving gemaakt in mijn logboek. Hierin beschreef ik welke werkvorm we hadden gedaan, wat de kinderen deden, hoe erop werd gereageerd, welke observaties ik heb opgedaan als therapeut, welke interventies en technieken ik heb gebruikt etc. De wijze van beschrijven is vrij open geweest. Later heb ik het logboek geanalyseerd, gecodeerd en geordend om tot een aantal topics te komen die gebruikt werden tijdens gesprekken met andere deskundigen. De uitkomsten hiervan hebben het mede mogelijk gemaakt om de methodische uitvoering en implementatie van dans en bewegingstherapie te beschrijven alsmede tot een werkmodel te komen. Zie hiervoor hoofdstuk vier paragraaf 4.3, 4.4 en 4.5.

Aanpassing onderzoeksnetwerk

Tijdens het onderzoek hebben Verelynn en ik elkaar op de hoogte gehouden. De betreffende docenten werden op de hoogte gehouden middels overlegvormen die ik met ze heb gehouden. Tijdens deze overlegvormen zijn video-opnames getoond om inzicht te bieden in de dans en bewegingstherapie en om de betreffende kinderen ter sprake te laten komen. Ook zijn de video-opnames gebruikt om voorbeelden aan te halen en/of gevoelens of gedragingen van het kind bespreekbaar te maken. Vaak was het zo dat de docenten enthousiast waren over dans en bewegingstherapie en de manier waarop ze van het kind zagen wat ze ook in de klas terug zien. Ik kreeg dit verscheidene malen te horen. Ook werd er gevraagd of ik andere instellingen wilde bezoeken om zowel te praten over dans en bewegingstherapie als informatie te vergaren voor het onderzoek. Nadat ik met Ina van Keulen had gesproken over de andere instellingen waar ik naartoe zou kunnen gaan en wat dus een verbreding van mijn onderzoeksvraag zou kunnen betekenen, had ik besloten om in te gaan op deze voorstellen.

Vanaf het moment dat ik een aantal keer met de kinderen had gewerkt merkte ik dat ik behoefte had aan vakinhoudelijke uitwisseling. Hoewel ik met de docenten van Blenchi school ook informatie en vragen kon uitwisselen groeiden bij mij toch steeds meer de vragen: Hoe doen anderen het? Wat komen anderen tegen? Wat ervaren zij in het werken met kinderen op het eiland?

Vanuit een combinatie van bovenstaande motieven heb ik mijn onderzoeksnetwerk vergroot, en zo ging mijn onderzoeksvraag dus ook niet alleen meer over de kinderen van Blenchi school maar ook over andere kinderen die ik heb gezien. Deze kinderen zaten overigens wel allemaal op een speciaal onderwijs school maar dus niet op Blenchi. Ook heb ik de kinderen niet op hun school ontmoet maar op een instelling waar ze therapie krijgen of in hun tijdelijk huis. Daarnaast ben ik in contact gekomen met de enige vakgroep op Curaçao. Met hen had ik de mogelijkheid om vakinhoudelijke ervaringen uit te wisselen alsmede informatie te vergaren voor het onderzoek. Tevens ben ik meer te weten gekomen over deze vakgroep, waaronder waar de verschillende vaktherapeuten werkzaam zijn en hoe zij het vak meer bekendheid proberen te geven op het eiland. Hierover staat meer beschreven in hoofdstuk vier.

Als laatste valt te benoemen dat ik in toenemende mate uitwisselingsgesprekken had met de stagiaires PMT en de bewegingsagoog van Blenchi school.

3.4 Evaluatie

In dit onderzoek is er sprake van een procesevaluatie omdat het gaat om het volgen, beschrijven en beoordelen van de verschillende onderdelen of stappen van het handelen (het gebeuren tijdens het handelen). Niet het plan op papier maar het functioneren in de praktijk wordt onderzocht. Het hoofddoel van procesevaluatie is ofwel feedback op de uitvoering van het handelen of het verbeteren van het handelen (Migchelbrink, 2007). Binnen dit onderzoek heb ik meermaals feedback ontvangen omdat ik contact onderhield met de directrice van de school. Ook met de docenten sprak ik open over mijn handelen en lichtte ik deze ook toe middels video-opnames. Vanaf het moment dat ik in contact kwam met andere vaktherapeuten kreeg ik ook de mogelijkheid om ervaringen uit te wisselen en mijn handelen bespreekbaar te maken, om zo tot een verbetering van dit handelen te komen. Naast mijzelf waren de docenten en onafhankelijke deskundigen dus ook een belangrijke bron.

Credibility	Smeijsters (2005) zegt dat je aan member checking doet door nauw samen te werken met de mensen in de praktijk waarop de dataverzameling en analyse betrekking hebben. Zoals ik eerder al beschreef zijn er topics uit mijn logboek die ik voorleg tijdens overlegvormen met docenten en gesprekken met andere therapeuten. Op deze manier worden mijn bevindingen vergeleken en of getoetst aan dat van anderen om te komen tot vernieuwde resultaten. Daarnaast vergaar ik ook informatie door tijdens gesprekken met therapeuten te vragen naar hun ervaringen en werkwijze. Deze gegevens kan ik ook analyseren. Tevens gebruik ik literatuur om de bevindingen uit de praktijk te onderbouwen. Als laatste biedt literatuur op voorhand ook inzicht in de praktijk wat ondersteunend en richtinggevend werkt. Dit alles verhoogt de credibility.
Dependability	Om tot resultaten te komen maak ik gebruik van een combinatie van technieken. Zo is in dit hoofdstuk te lezen dat ik meerdere en verschillende bronnen heb en deze op verschillende manieren heb geanalyseerd. Volgens (Migchelbrink, 2007, p.173) vergroot het gebruik van meerdere technieken in een actieonderzoek het vertrouwen in, en de herkenbaarheid en bruikbaarheid van gegevens. Tevens zegt Migchelbrink dat het gebruik van een combinatie van bronnen de validiteit en betrouwbaarheid bevordert. Een combinatie van meerdere databronnen wordt triangulatie genoemd (Migchelbrink, 2007, p. 225).
Conformability	Ik heb geprobeerd om mijn onderzoeksresultaten zo toepasbaar mogelijk te houden zodat zowel instellingen een inzage hebben in dans en bewegingstherapie en vaktherapeuten het kunnen zien als een mogelijke behandelwijze. Ik moet wel zeggen dat ik denk dat deze scriptie ook een groot aandeel heeft in het inzicht geven over hoe methodisch te werken bij doelgroepen met de Antilliaanse achtergrond
Transferability	Ik heb me laten verleiden om naar meerdere instellingen te gaan en om niet alleen bij Blenchi school te blijven. De instellingen die ik heb bezocht hadden allen wel dezelfde doelgroep (kinderen op het speciaal onderwijs) maar waren niet per se onderwijsinstellingen. Doordat ik het netwerk heb vergroot heeft dit ervoor gezorgd dat de gesprekken die ik daar had ook bij hebben gedragen aan de beantwoording van de vraagstelling. Het onderzoek is hierdoor naar een ander niveau getild en behoud zich niet alleen tot Blenchi school.
Authenticity	Door video-opnames van de sessies te maken poog ik open en transparant te zijn over de therapie en mijn handelen hierin. Daarnaast gaf ik altijd een stukje voorlichting over dans en bewegingstherapie om miscommunicatie zoveel mogelijk te voorkomen. Door video-opnames te laten zien probeer ik deze miscommunicatie of misopvatting nog kleiner te maken. Tevens werd de

therapie door het tonen van video-opnames ook inzichtelijk gemaakt voor de docenten die nog niet zoveel van deze therapievorm afwisten, of er al wel van afwisten maar een verkeerd beeld erbij hadden geschept.

Op de Blenchi school noch op de rest van het eiland zijn dans en bewegingstherapeuten werkzaam. Om tot valide, betrouwbare en authentieke resultaten te komen ben ik in contact gekomen met de enige vakgroep op Curaçao, om ervaringen uit te wisselen met betrekking tot het werken met kinderen met een andere culturele achtergrond en hoe dit er in de therapie dan uit komt te zien. De uit de interviews verkregen informatie heb ik geïntegreerd en/of samengevoegd met mijn handelen. In sommige gevallen heb ik de manier van werken van therapeuten uit andere media omgezet naar manieren van werken binnen dans en beweging.

Hoofdstuk 4 Resultaten

Inleiding

In dit hoofdstuk verklaar en interpreteer ik de resultaten die tot stand zijn gekomen. De resultaten, interpretaties en verklaringen zijn niet duidelijk van elkaar gescheiden maar vloeien in elkaar over. Je vindt in dit hoofdstuk informatie over het werken als vaktherapeut op Curaçao. Deze informatie is zowel gericht op de context waarbinnen je als vaktherapeut komt te werken als op de inhoud van vak.

4.1 Vaktherapie en de vaktherapeut

Vaktherapie op Curaçao

Vaktherapie is op Curaçao nog vrij onbekend alhoewel je de term steeds meer om je heen hoort. Sinds een paar jaar is er een vakgroep opgericht op Curaçao. De vakgroep bestaat uit 4 vaktherapeuten welke ook de enige op het eiland zijn. De vakgroep; een muziektherapeute, een dramatherapeute, een beeldend therapeut en een kunstzinnig therapeut houden zich intensief bezig met de ontwikkeling van vaktherapie op het eiland.

De vakgroep vaktherapeuten Curaçao (VVC) is opgericht in 2005 door Mw. M. de Valk, een beeldende therapeute en door Mw. M. Roos, een muziektherapeute. De vakgroep is ontstaan uit een behoefte van uitwisseling over en het profileren van creatieve therapie op Curaçao. Tot nu toe bestaat de vakgroep nog steeds uit vier therapeuten. In de nabije toekomst zal een vakvereniging opgericht worden. Op deze manier willen ze een organisatie structuur maken waarin de rolverdeling duidelijker word (M. Roos, persoonlijke mededeling, 19 april 2010).

Begeleiding

Tijdens de onderzoeksperiode op Curaçao is voor mij sterk naar voren gekomen hoe belangrijk het is om in contact te gaan of te blijven met vaktherapeuten. Juist omdat je vaak te maken hebt met een instelling waar men het vak nog niet kent en je op jezelf bent aangewezen om het vak binnen de instelling inhoud te geven ontstaat de behoefte om met anderen erover te praten om jezelf zo beroepsmatig te (blijven) ontwikkelen, feedback te krijgen en steun te ervaren. Deze behoefte kan ook ontstaan naar aanleiding van therapiesessies. In het werken met de kinderen heb ik ook deze behoefte gekregen. Het is van daaruit dat ik op Curaçao in contact ben gekomen met een aantal vaktherapeuten uit de vakgroep. Roos (persoonlijke mededeling, 19 april 2010) en Valk (persoonlijke mededeling, 15 april 2010) vertellen beide in hun interviews hoe vanuit deze behoefte het ontstaan van de vakgroep is gekomen.

Werkplekken

Roos (persoonlijke mededeling, 19 april 2010) vertelt dat het vak de laatste tijd steeds meer bekendheid krijgt. Op dit moment zijn er stagiaires vaktherapeuten en vaktherapeuten werkzaam in dienstverband, in de vorm van een project of middels fondsenwerving in o.a.:

- Justitiële instelling voor jongeren
- Instellingen voor verslavingszorg
- Instellingen voor volwassenenpsychiatrie
- Scholen voor speciaal onderwijs
- Verstandelijk gehandicaptenzorg
- Verpleegtehuis

De vakgroep streeft ernaar om alle aanvragen voor vaktherapie via hen te laten verlopen. Hiervoor hebben zij een procedure opgesteld welke als volgt gaat.

- Op locatie voorlichting geven over vaktherapie. Deze voorlichting kan in de vorm van een presentatie en workshop zijn.
- In overleg treden met behandelaren. Ze doen dit bewust alleen met de behandelaren en niet met groepsleiders. De behandelaren kunnen educatie geven aan de groepsleiders. De behandelaren zijn ook de mensen die cliënten doorverwijzen. Dus het is van essentieel belang dat zij goed op de hoogte zijn van de therapie
- In overleg met de instelling beslissen over het wel of niet geven van vaktherapie op de betreffende instelling.

In de periode dat ik onderzoek heb gedaan op Curaçao heb ik zelf ook kunnen ervaren hoe belangrijk het is om eerst informatie te geven over het vak wat je uitoefent. Op veel plekken waar je komt heeft men nog niet gehoord van vaktherapie, of men heeft al een bepaald beeld hiervan. Op de instelling waar ik werkte heb ik informatie gegeven over dans en bewegingstherapie. Daarnaast heb ik gedurende het project middels video-opnames gesprekken gevoerd met docenten over de therapie. Door ze een visueel beeld te geven trachtte ik ze een duidelijk beeld te geven over deze therapievorm.

Wat ik verder ook heb gemerkt is dat als de docenten goed weten wat de therapie inhoudt, dit ook doorgegeven wordt aan de kinderen. Andersom is dit ook het geval. Wanneer docenten en of hoofd van scholen niet goed op de hoogte zijn van de therapie of een ander beeld ervan hebben, dan kan dit ook doorgegeven worden op de kinderen waardoor er bij hen ook een verkeerd beeld kan ontstaan. In mijn gesprekken met stagiaires PMT (Y. Kuiphof & H. Vermaas, persoonlijke mededeling, 16 april 2010) bemerkten zij beiden dat een aantal kinderen uit één groep een andere opvatting had over de therapie. Binnen de dans en bewegingstherapie vroeg een kind telkens: *“wanneer mogen we dansen? ik ken een dansje”*. Binnen de PMT werd er door een ander kind uit dezelfde groep telkens gevraagd: *“Zijn we klaar? Gaan we nu voetballen??”*

Wat Roos (2010) verteld over het geven van voorlichting aan behandelaren is naar mijn ervaring van wezenlijk belang. Op het moment dat ik in gesprek ging met de docent van de kinderen die ik hierboven beschreef ontdekte deze dat ze een andere opvatting had over de therapie. Omdat ze tegen het kind verteld had dat ze, als het tijd was mocht gaan dansen nam het kind dit ook over. Naast voorlichting aan de volwassenen is het naar mijn mening ook van belang het kind spelenderwijs kennis te laten maken met de therapievorm in beweging.

Als laatste valt nog te benoemen dat ik in verschillende instellingen ben geweest in het kader van het onderzoek. Daar kwam ik vaak de term muziektherapie tegen of beeldende therapie. Dit bleken achteraf geen vaktherapeuten te zijn maar docenten muziek of beeldend. Ook op Blenchi school waar ik werkzaam was bleken geen echte muziek- of beeldende therapeuten te werken maar docenten muziek en beeldend. In gesprek met Mw. M. Roos kwam ik erachter dat dit op dit moment veel gebeurd op het eiland. Roos (2010) denkt dat het vak mede door de profilering steeds meer aan bekendheid wint. Ook denkt ze dat de mensen op het eiland intuïtief aanvoelen dat deze vormen van therapie hier goed aansluiten. Tijdens presentaties en workshops merkt ze vaak al hoe de mensen zelf al de link voelen tussen de media en henzelf. Roos verteld dat de reacties van de mensen vaak beamend zijn. Het valt haar op dat de mensen hier zich vaak en snel een voorstelling kunnen maken van de therapie. Ze ervaart ook dat de drempel hier vergeleken met Nederland veel lager is. Ze merkt dat de mensen zich kunnen voorstellen en indenken wat voor, én dat vaktherapie therapeutische effecten heeft. Roos denkt dat ze dat misschien intuïtief aanvoelen, omdat de media hier heel dichtbij hen liggen. Ze passen het zelf al op zichzelf toe.

4.2 De cultuur binnen vaktherapie

Hoetink (1987) beschrijft in zijn boek dat kunst en cultuur een belangrijke plaats innemen op Curaçao. De omstandigheden in de tijd van de kolonisatie werden gekenmerkt door onderdrukking. In de nieuwe wereld waarin de slaven uit Afrika terecht kwamen werden zij beroofd van de meest fundamentele mensenrechten. Het enige dat de kolonisator de slaven niet heeft kunnen afnemen was hun culturele expressie. Met muziek, dans, verhalen, satire en schilderijen sprak men in de onderdrukte positie het slachtofferschap tegen. Hierin kon men een zekere vrijheid ervaren waarin

men vrij was van dwang en verplichtingen. Er was de ervaring van het zich vrij voelen om te scheppen en daarmee te heersen over wat van hen was. Tot op heden hechten Antillianen heel veel waarde aan muziek, dans, beeldende kunst en theater.

“art is everywhere and is an expression of all experiences, feelings and thoughts coexisting, sometimes in conflict and sometimes in peace, in our Caribbean community. In curacao art is just as diversified and as colourful as the curacao population. All the artists enable us to take a good look in the mirror because they are the ones with the need of not only experiencing or controlling, but also expressing what is happening” (<http://www.hicuracao.com>)

Zowel vroeger als nu worden dans, muziek en andere expressieve vormen gebruikt om zich te uiten. Het valt dus op dat men vanaf vroeger al gebruikt maakte van deze non-verbale vormen. Als je kijkt naar de geschiedenis van onderdrukking en waar men zich niet met woorden durfde uit te drukken zie je de link met de vier media en een verklaring van waarom creatieve therapie hier als therapievorm zo wordt ontvangen, en waarom de term *onderling* word gebruikt.

Zowel in verscheidene literatuur zoals het boek van Marcha & Verweel (2003) als in interviews met mw. Roos (muziektherapeute), mw de Valk (beeldend therapeute) en mw Wiel (beeldend therapeute) is naar voren gekomen dat de lichaamstaal van de mensen op het eiland kenmerkend is. De mensen hier spreken veel met hun lichaam. Hiermee word bedoeld dat ze veelal met hun lichaam middels houdingen, uitdrukkingen, gebaren laten zien wat ze bedoelen. De ervaring is ook dat er incongruentie kan zijn met wat iemand zegt en wat hij of zij met zijn lichaam doet. Bartenieff sluit hierop aan zegt dat een bewegingsstijl van iemand gerelateerd is aan hun karaktertrekken (Janssen, n.d). Bartenieff heeft daarop de *fundamentals* ontwikkeld. “Een techniek waarbij een combinatie van effort/ shape analyse concepten met basisprincipes uit de fysiotherapie wordt gemaakt. De effort/shape analyse beschrijft hoe iemand beweegt (objectieve observatie) als tegengesteld tot wat iemand doet (subjectieve waarneming die wordt opgeroepen)” (Janssen, n.d).

Roos, de Valk, Kuiphof & Vermaas vertellen allen in hun interview dat ze vaak bemerken binnen de therapie dat mensen zich soms niet goed kunnen verwoorden en het ook moeilijk vinden om woorden te geven aan hun gevoel. Dit kan een goede indicatie voor non-verbale therapie zijn. Ook bemerken ze vaak de incongruentie. Hierbij valt te benoemen dat er zowel naar volwassenen als naar kinderen werd gerefereerd. De incongruentie kan veelal te maken hebben met het cultuur verschijnsel dat men hier niet *‘de vuile was buitenhangt’* (Marcha & Verweel, 2003). Hiermee bedoel ik te zeggen dat men gewend is om niet te praten over wat er binnen in hem omgaat/ leeft of wat er in zijn directe omgeving gebeurd. Dit kent zijn oorsprong van vroeger in de tijd van de onderdrukking (de Bruijn, 2010). Tegenwoordig hangt het ook veel samen met sociale controle. Het eiland is klein en men heeft elkaar nodig om te overleven. Als gevolg daarvan word er niet openbaar en direct over elkaar gesproken en hecht men veel waarde aan wat anderen van hen denken (Allen, Heijs & Marcha, 2003).

Zoals eerder beschreven praten de mensen op Curaçao veel met hun lichaam. Als ik door de straten rijd zie ik een groepje mannen bij de snack zitten onder een afdakje. Terwijl ik langsrij hoor ik niks van wat er gezegd word maar krijg ik toch iets van de boodschap mee door de uitbundige, grote bewegingen/gebaren die met het hele lichaam word gemaakt.

Ook in het werken met de kinderen observeerde ik vaak de *uitbundigheid* die ik eerder aanhaalde waarmee werd bewogen. Ik denk dat gezegd kan worden dat de mensen veelal zitten in wat de dans en beweging het expressief aspect noemt.

Dans en beweging

Zojuist beschreef ik de uitbundigheid waarmee de kinderen bewegen. Maar is dat dan meteen expressief? Hier wil ik op in gaan aan de hand van een aantal voorbeelden. Tijdens een sessie met twee kinderen gebruikte ik een cd waarop veel percussie instrumenten te horen waren. Één van de twee meisjes keek me aan stond op en begon door heel de ruimte te dansen. Ze schudde met haar heupen en haar armen waren op schouderhoogte. Je kon zien dat het liedje een appèl op haar deed. De manier waarop ze bewoog had veel weg van de manier waarop de mensen tijdens carnavaal bewegen als ze in de parade lopen. Ze showen dan met hun kleding en moves. Ik kreeg bij het meisje ook de indruk dat ze haar moves aan het showen was. Tijdens het

dansen keek ze me ook af en toe aan en was ze aan het glunderen. Ze leek er zichtbaar van te genieten dat er werd gekeken naar haar dans en af en toe haalde ze ook een move uit met haar heupen alwaar ze naar me keek.

In weer een andere sessie gebruikte ik salsa muziek. De twee kinderen begonnen al vanzelf te salsa dansen. Hierbij was duidelijk te zien hoe ze danspasjes deden. Ik gebruikte de muziek onder het thema leiden en volgen. Er was te zien dat de kinderen deden wat er van ze werd verwacht bij deze stijl, niet van binnen uit. Toen ik niet langer gebruik ging maken van deze muziek maar slechts muzikale eigenschappen ging gebruiken leek het alsof de eigenheid meer naar voren kwam en ze los kwamen van de vorm. Roos (2010) beaamt dit en verteld binnen muziektherapie muzikale aspecten te gebruiken binnen therapie niet precies dezelfde muziek.

Tijdens een interview met Mw de Valk kwam ook zij met een voorbeeld waaruit lijkt alsof het dansen nu meer een andere vorm heeft gekregen dan wat het oorspronkelijk was. Het voorbeeld dat ze beschreef gaat over een project die ze hadden gedaan bij stichting Mai. Stichting Mai zet zich in voor mensen die op Curaçao in een achterstandsituatie leven (www.stichtingmai.org). Ze hadden een combinatie van beeldende en muziektherapie gedaan. Bij muziek die werd gemaakt moesten ze een beweging maken. Deze beweging gingen de kinderen vervolgens tekenen. Tijdens deze activiteit zag Mw de Valk dat de kinderen bleven hangen in hoe er van hen verwacht werd dat er bewogen word op bepaalde (voor de cultuur specifieke) muziek. Toen ze de muziek veranderde en dus wat verder weg van het bekende werd, hoe echter de bewegingen werden. In hoofdstuk 2, paragraaf 2.2 is ook aangehaald dat de mensen op een gegeven moment dans gingen aanpassen en in een vorm gingen zetten zodat het geaccepteerd werd en binnen de gangbare norm paste. Dit duid erop dat men wegging van het eigene en zich aanpaste aan hetgeen dat verwacht werd.

Ik denk dat het dansen zoals die nu gebruikt word (folklore) niet meer uitgevoerd worden zoals de intentie van vroeger was. (Rojer, 1990) geeft hiervan een voorbeeld en beschrijft hoe de tambú, de oudste slavendans nu een andere functie heeft gekregen en meer gebruikt word tijdens de jaarwisseling.

Zowel in het werken met de kinderen als om me heen zie ik dat de danscultuur nu anders is dan vroeger. Het lijkt nu meer te gaan om hoe goed je iets kan en hoe het eruit ziet. Ik denk dat het een meerwaarde zou hebben als dans en bewegingstherapeuten binnen het medium weer terug vallen op de dans zoals deze vroeger werd gebruikt.

4.3 Methodische uitvoering en implementatie van dans en bewegingstherapie

4.3.1 Doelgroep beschrijving

Doelgroep

Ik ben vier weken werkzaam geweest op een speciaal (voortgezet) onderwijsschool. Alle (speciaal) basis onderwijsscholen beginnen op Curaçao om 07.30u en eindigen om 12.30u. Blenchi school is een cluster vier speciaal (voortgezet) onderwijs school. De ziektebeelden en gedragsproblemen waarmee ik te maken heb gehad tijdens het onderzoek waren: ADHD, autisme, sociaal- emotionele problematiek, problemen met agressie en assertiviteitsproblemen.

Over het algemeen viel op dat de kinderen altijd erg beweeglijk waren. Zowel in de klas, in de pauze als binnen de therapie. Vooral in de pauzes zag je de kinderen dan ook overal en nergens, heen en weer rennen en doen. Ook viel mij tijdens de observaties in de klas op dat de kinderen vanaf het tweede blok zichtbaar moeite beginnen te hebben met de concentratie, onrust en beweeglijkheid. Het tweede lesblok start altijd om 09.15u en eindigt om 10.45u. Het onderwijs is hier dan ook op aangepast en de kinderen hebben het laatste blok (11.00u–12.30u) een creatieve blok waarin ze kunnen knutselen of spelletjes via de computer kunnen doen (Blenchi schooljaar 2009-2010).

In de therapie had ik kinderen in de leeftijd van zeven tot en met veertien jaar oud. Ik werkte voornamelijk in groepjes met de kinderen.

Kinderen en (dans &)beweging

In het werken met de kinderen viel mij een aantal punten op welke ik onderverdeel in algemene observatie en observatie volgens Laban. Deze observaties gelden niet voor elk kind en dienen dus ook niet op die manier geïnterpreteerd worden.

Algemene observatie	Laban observaties
De kinderen zijn gevoelig voor non verbale signalen	Body De Bewegingen zijn veelal met heupen, de aanzet zit veel in de heupen. Bewegingen vanuit het centrum. Ook de romp word veel in de beweging meegenomen. Maar ook is te zien hoe er soms geïsoleerd word bewogen. De heup word dan bijvoorbeeld alleen bewogen. De armen en benen worden het minst gebruikt in de bewegingen en de kop- staart connectie is te observeren. Meestal zijn de bewegingen successievelijk.
Je word sneller aangeraakt door een kind in de vorm van een omhelzing, hand, kus	Efforts De kinderen zijn veelal spontaan en maken Sudden bewegingen De kinderen bewegen krachtig en zijn ongeremd in hun bewegingen. De bewegingen die ze maken hebben een zekere gewichtigheid, te noemen strong weight De kinderen gecontroleerd in hun bewegingen. De bewegingen zijn gericht.
Zowel jongens als meisjes dansen. Er is geen onderscheid en je word als jongen niet uitgelachen als je ook danst. Wel is me opgevallen dat het bij de wat oudere kinderen soms gaat om hoe goed je kunt dansen. Hierin merkte ik wel dat de kinderen iets angstiger waren om nieuwe dingen uit te proberen omdat ze hierin, in de ogen van de ander, dan fouten in kunnen maken en uitgelachen kunnen worden. Bij de wat jongere kinderen daarin tegen merk je hier weinig van. Zij zijn wat vrijer in het bewegen.	Shape De kinderen reageren ook sterk op mijn non verbale signalen. Dus het is belangrijk om te letten op hoe ik me verhoud tot hen, niet alleen met mijn lichaam maar ook qua ruimte.

De kinderen verwachten dat je meedoen tijdens het bewegen. Dit zijn ze gewend.	Space De kinderen bewegen veel rondom hun eigen as. Deze as word de verticale as genoemd Oriëntatie in persoonlijke kinesfeer is veelal links- rechts of voor- achter . soms bewegen de kinderen indirect door de ruimte maar ook wel direct .
Drempel is laag om te gaan bewegen. Omdat het hier gewoon is om te dansen doen de kinderen ook sneller vaak uit zichzelf al mee.	
Zelf bewegen de kinderen veel en enthousiast mee.	

4.3.2 Werkwijze

De orthopedagogische en re- educatieve werkwijze

Smeijsters (2003) zegt dat werkwijzen categorieën zijn van met elkaar samenhangende doelstellingen. Binnen het werken met de kinderen heb ik veelal orthopedagogisch en re- educatief gewerkt.

Orthopedagogisch

Veel doelstellingen die ik had geformuleerd, hadden een oplossingsgericht karakter. Daarnaast merkte ik dat je in het werken met kinderen op een onderwijsinstelling vaak te maken hebt met deze werkwijze. Niet alleen is het onderwijs gericht op o.a het ontwikkelen van cognitieve en sociale vaardigheden. Ook binnen overleg vormen met docenten en het formuleren van doelen werd er hier een beroep op gedaan. Ook zitten kinderen in een fase waarin ze veel nieuwe dingen leren. Zowel Hellendoorn (1998) als Craeynest (2006) beschrijven dat de schoolperiode tussen zes en twaalf jaar een fase is met universele kenmerken. *“Overal gebeurd de overdracht van elementaire vaardigheden, inzichten en attitudes die mensen nodig hebben om als volwaardig lid van de volwassen cultuur te kunnen functioneren, vooral in die periode”.*

Kinderen hebben structuur en leiding nodig. Voor kinderen die vastlopen of zijn gelopen in hun ontwikkeling worden veelal orthopedagogische doelstellingen geformuleerd. Hierbij moet ik wel stellen dat dit afhankelijk is van het kind. Maar over het algemeen kan gezegd worden dat deze werkwijze in relatie met kinderen op het speciaal onderwijs veel voorkomt. Smeijsters (2003) schrijft dat cliënten met uiteenlopende stoornissen of handicaps zich binnen deze werkwijze kunnen ontwikkelen. Tot de cliëntengroep behoren o.a de psychogeriatric, de ambulante psychiatrie en het speciaal onderwijs. Ook Roos (2010) en Wiel (persoonlijke mededeling, 25 maart 2010) vertellen in hun interview veelal orthopedagogisch te werken in combinatie met re- educatief te werken.

Doelstellingen binnen deze werkwijze die ik heb gebruikt zijn o.a:

- Leren samenwerken
- Vergroten van de concentratieboog
- Leren omgaan met emotionaliteit

Binnen deze werkwijze was mijn houding bij ziektebeelden als autisme en ADHD directief. Hiermee bedoel ik dat leiding gaf aan de sessie en bepaalde wat er gebeurde. De werkvorm was gestructureerd zodat duidelijk was wat er van de kinderen werd verwacht. Vooral bij deze doelgroep is deze structuur erg belangrijk (Paz, 2007).

Re- educatief

De re- educatieve werkwijze richt zich op het doorwerken en het beïnvloeden van problemen. Één van de doelen waaraan ik werkte met de kinderen die wat ouder waren was het uiten en reguleren van emoties. Zoals ik eerder beschreef is het niet gebruikelijk om emoties te verwoorden en te uiten. Dit zag ik dan ook bij deze kinderen terug. Wat me ook opviel in het werken met de kinderen is dat ze weinig bewust leken van wat ze dan voelde. Tijdens een sessie zeggen de kinderen altijd dat het goed gaat. Ook als je aan het lichaam en gezichtuitdrukking ziet dat het niet goed gaat. Aan de ene kant zou dit erop kunnen duiden dat ze als gewoonte reageren met het antwoord dat het goed gaat maar aan de andere kant gebeurde dit ook op andere momenten zoals wanneer we ons lichaam gingen losmaken en ik vroeg waar in het lichaam de beweging te voelen was. Vaak wisten ze dan niet te benoemen waar ze de beweging voelde. Hierdoor ging ik me af vragen in hoeverre de kinderen bewust zijn van wat ze voelen. Sinds vroegere tijden is men door de onderdrukking op het eiland gewend geraakt om gevoelens niet verwoorden. Niet iedereen op het eiland gebruikt andere (creatieve) middelen of manieren om zich te uiten. Als je er niet over praat en er ook op een andere manier niets mee doet dan kan ik me voorstellen dat je op een gegeven moment niet meer stil staat bij wat je voelt. Hetgeen wat je zelf gewend of niet gewend bent om te doen geef je (on)bewust ook door aan de volgende generatie; kinderen. In het werken met de kinderen stimuleerde ik de kinderen om hun emoties te uiten op hun eigen manier.

Hetgeen ik zojuist beschreef is voor kinderen lastige, inzichtgevende stof. Smeijsters (2003) beschrijft ook dat er in de re- educatieve werkwijze in meer of mindere mate verbaal gereflecteerd word. Bij deze doelgroep heb ik geprobeerd af te stemmen op het kind. Het was dus ook afhankelijk van het kind in welke mate ik een stuk verbale reflectie deed. Over het algemeen probeerde ik vooral in het medium tot deze doelstelling komen juist omdat daar de kracht ligt van de mensen en dus ook de kinderen van het eiland.

Binnen de re- educatieve werkwijze gebruikte ik naast de hierboven beschreven doelstelling o.a ook de volgende doelstellingen:

- Versterken van het zelfvertrouwen
- Wijzigen en uitbreiden van het zelfbeeld
- Uitbreiden van het gedragsrepertoire

Voor het observeren gebruikte ik Laban. Over het algemeen valt op dat er veel gebeurd binnen body. Natuurlijk kun je dit niet over alle kinderen zeggen. Dit is slechts een algemene indruk die ik heb opgedaan. Observeren binnen Laban met focus op lichaam geeft veel informatie. Maar omdat de mensen daar veelal affiniteit met bewegen hebben geeft het misschien wel meer informatie als je kijkt naar wat er gebeurd binnen de andere dimensies.

4.3.3 Therapeut

Houding

In het werken met kinderen was mijn houding empathisch- directief. De kinderen wisten wat ze aan mij hadden. Ik stelde grenzen zonder hen als persoon af te keuren. de Bruijn (2010) beschrijft hoe haar houding vooral directief en structurerend was. Ze beschrijft dat dit nodig was omdat het voor de kinderen belangrijk is om te weten waar ze aan toe zijn en wat ze kunnen verwachten. Ook schrijft de Bruijn (2010) hoe kinderen soms ook je grenzen kunnen testen om te kijken hoe ver ze kunnen gaan. Naast bovengenoemde was ik stimulerend voor de kinderen en probeerde ik vooral positief te bekrachtigen en acceptierend te zijn in wat ze laten zien van zichzelf. Op school observeerde ik diverse malen bij de PMT hoe leraren, als ze langs kwamen lopen de sessie van de stagiaires onderbrak om het kind te verbeteren als deze iets liet zien. Met mw Kuiphof en Vermaas, de twee stagiaires heb ik hier later nog eens over gesproken en zij ervoeren het als storend dat dit werd gedaan. Ook binnen de PMT word er belang gehecht aan het niet afkeuren van wat het kind laat zien van zichzelf.

Het thema: jezelf laten zien zoals je bent is ook binnen mijn therapie en tijdens interviews door o.a Roos (2010), Linscheer (persoonlijke mededeling, 25 maart 2010) & Harten (persoonlijke mededeling, 20 april 2010) aangekaart als een belangrijk en actueel thema bij niet alleen de kinderen maar ook de andere mensen van het eiland. Hierover zal ik meer beschrijven in hoofdstuk vijf, paragraaf 5.4.

Naast hetgeen ik hierboven heb beschreven was mijn houding ook flexibel. Als ik zag dat een bepaalde werkvorm niet aansloot veranderde ik hem of bracht ik een andere interventie in. Ik stelde me onderzoekend op en experimenteerde ook met verschillende werkvormen om zodoende tot een antwoord van de vraagstelling te komen. Daarnaast valt nog te benoemen dat ik niet alleen binnen de sessie flexibel was, ook buiten de sessie stelde ik me open en flexibel op tegenover collega's. Dit had als gevolg dat ze het als prettig hebben ervaren om met me samen te werken en dat ik steun en hulp kreeg op het moment dat ik dit nodig had.

Soms dan vielen er sessies uit of viel de stroom opeens voor uren uit. Hierdoor moest ik meermaals mijn sessies aanpassen, meer werken in het hier en nu en improviseren. Dit had als positief effect dat ik tijdens deze momenten bij de kinderen observeerde dat zij ook meer leken te kunnen met geïmproviseerde oefeningen. Ik moet erbij zeggen dat dit niet bij iedereen zo was maar het was wel dermate opvallend dat het noemenswaardig is. Als we kijken naar de creativiteit die dit volk zo eigen is, en met name in hoofdstuk twee ter sprake is gekomen, dan is het een meerwaarde als je hier als therapeut binnen de therapie gebruik van kunt maken binnen de structuur van de werkvorm.

Een ander noemenswaardig aspect van mijn houding is dat ik vrijwel altijd participeerde in de therapie. op Curaçao is dans iets wat door de hele familie gedaan kan worden. "*Jong, oud, groot, klein, iedereen danst*" (Giny, persoonlijke mededeling, 29 maart 2010). Het is dan ook gebruikelijk dat op het moment dat er muziek opstaat iedereen meedanst. Binnen de therapie was dit ook zichtbaar. Toen ik een keer muziek opzette en niet meedanst bleven de kinderen me aankijken. Ze danste af en toe maar hadden hun blik meer op mij gericht, de bewegingen werden kleiner en het was te zien hoe ze minder 'in' de beweging zaten en ik voelde hoe ik het contact met hen kwijtraakte. Ik interpreteerde hun vragende blikken als: *waarom dans je niet mee?* Samen dansen is op Curaçao ook een manier om contact te maken. Dit zien we terug in hoofdstuk twee waarin bijvoorbeeld staat hoe tambú samen werd gedanst en hierdoor o.a een gevoel van saamhorigheid, kracht, en gevoelsuiting werd gecreëerd.

Bovenstaande situatie duid ook op de uitdrukking: "*leren door te imiteren*". Vanaf het moment dat ik meega doen is te zien dat de kinderen ook scherp op mijn bewegingen letten en deze imiteren. Als ik een beweging maak of voordoe zie ik ze met hun lijf reageren, soms goed zichtbaar soms iets subtieler door een samentrekking van een spier of een lichte beweging in een lichaamsdeel of door

een verandering van het gezichtsexpressie. Dit wordt ook wel ideo- motorisch genoemd (www.wikifysio.nl).

Als laatste valt nog te benoemen dat ik in het werken met de kinderen zo min mogelijk mee ben gegaan in het systeem van belonen en straffen wat de school hanteert. Op school krijgt het kind straf als het iets gedaan heeft wat niet mag. Deze manier van werken komt uit het behaviorisme (Wijsman, 1992). Binnen de therapie probeerde ik op een andere manier grenzen aan de kinderen te stellen. Ik zal hiervan een voorbeeld geven:

C. is een jongetje van 10 jaar wat oppositioneel gedrag vertoont. Tijdens observaties in de klas en tijdens de pauze kon ik zien dat C. vaak en snel boos word. Hij word dan agressief en gaat heel hard schreeuwen of krijsen. Vaak moet hij dan ook uit woede huilen en zie je hoe hij zijn armen, handen aanspant, tot vuisten maakt en omhoog stoot terwijl hij het uitschreeuwt. Als de juf dit ziet word deze boos op hem en vaak word hij op een stevige manier aangepakt en te woord gestaan. Hij moet vaak voor straf dan op een bankje gaan zitten tot zijn bui over is. Andere keren moet hij naar binnen en mag hij niet meer naar buiten komen. Tijdens de therapie is het ook een aantal keer voorgekomen dat C. een uitbarsting kreeg. Wat opviel is dat dit soms kan gebeuren om iets kleins maar hij reageert hier dan op door heel boos te worden en het uit te schreeuwen. Op het moment dat hij dat deed liep ik naar hem toe en bleef ik kalm terwijl ik tegen hem zei dat ik kon zien dat hij heel erg boos is. Vanaf het moment dat ik dat zei kon ik aan C. zijn gezichtsuitdrukking zien dat hij mijn reactie niet had verwacht. Ik denk dat hij had verwacht dat ik mijn stem ook zou verheffen en hem zou wijzen op zijn fouten. Ik gaf hem een bal in zijn handen (de ballen daar waren niet hard opgepompt maar ook niet heel zacht). Ik zei tegen hem dat hij in de bal mocht duwen of knijpen als hij wilde. Hij mocht er ook voor kiezen om de bal tegen de muur te stuiteren. Hij koos ervoor om de bal tegen de muur te stuiteren en deed dit zo hard mogelijk. Dit herhaalde hij een aantal keer. Af en toe vroeg ik aan hem of hij merkte of de boosheid al minder werd. Na een paar keer de bal tegen de muur te stuiteren gaf hij aan te willen stoppen en ging hij op de kussen zitten die we altijd gebruiken aan het einde van een sessie. Kort hebben we nagepraat over hetgeen gebeurde.

Technieken

Technieken die ik in het werken met de kinderen heb gebruikt variëren. Ik zal alleen degene beschrijven die het meest naar voren komen. Dit zijn de empathische, verbredende en ontlokkende technieken. Smeijsters (2003) beschrijft dat bij empathische technieken de therapeut in haar eigen bewegingen, de bewegingen van de cliënt spiegelt. Om contact te maken en het kind te bestendigen in wat hij doet maakte ik gebruik van deze technieken. Ook spiegelde ik vaak om het kind bewust te maken van de bewegingen die hij zelf maakt.

Over verbredende technieken word in Smeijsters (2003) beschreven dat de therapeut deze gebruikt om de cliënt te stimuleren tot het vergroten en uitbreiden van het bewegingspotentieel zodat een completer bewegingsexpressie mogelijk word. Deze techniek gebruikte ik bij de kinderen om deze bewust te maken van diens eigen bewegingsmogelijkheden. De kinderen bewegen makkelijk met de heupen en de romp. Middels deze techniek probeerde ik de kinderen te stimuleren tot het gebruik van meerdere lichaamsdelen en andere dimensies binnen de Laban observatiemethode.

Door middel van ontlokkende technieken probeert de therapeut aan de cliënt een beweging te ontlokken door via een rol , dialoog of beweging appèl op hem te doen (Smeijsters, 2003). Binnen de sessies heb ik hier vaak gebruik van gemaakt. Zo hebben we wel eens een werkvorm gedaan waarbij de één robot was en de ander de bestuurder. Door muziek te maken met een instrument kon de bestuurder ervoor zorgen dat de robot werd geactiveerd en in beweging kwam. Binnen zo'n werkvorm maakte ik dan gebruik van een beeld, een rol of gebruikte ik materiaal om een appèl op het kind te doen en bewegingen te ontlokken.

4.3.4 Medium

Interventies en werkvormen

Mijn interventies zijn bij de kinderen veelal non verbaal geweest. Omdat ik veel meedeed kon ik mijn lijf gebruiken om andere bewegingen in te brengen of juist langer bij bewegingen stil te staan. Tijdens het werken met kinderen is het actief gebruik maken van mijn lichaam erg aan de orde geweest. Interventies die ik verbaal deed waren vaak het teruggeven van observaties. Vaak was het ook zo dat ik mijn verbale interventies ook ondersteunde met mijn lichaam. Ik liet dan ook zien wat ik bedoelde. Bij de kinderen die wat ouder waren heb ik geprobeerd om wat vaker verbaal te interveniëren zodat ze zelf invulling kunnen geven aan de interventie zonder dat het voorgedaan word.

Binnen de werkvormen die ik met de kinderen deed maakte ik veelal gebruik van muziek. Ik heb in het begin gebruik gemaakt van muziek van de cultuur. Bewust om te kijken wat er gebeurd. Ik heb hierin opgemerkt dat het voor de kinderen herkenbaar is en je als therapeut aansluiting bij hen vind. Ook heb ik gemerkt dat je door hierop aan te sluiten contact kunt maken en een vertrouwensband kunt opbouwen doordat je muziek gebruikt wat zo eigen is van de cultuur en een deel is van hen. Mario (persoonlijke mededeling, 14 april 2010) beaamt dit en verteld in zijn eerste paar sessie ook gebruik te maken van volksliederen. Dit doet hij bewust omdat dit al bekend is voor de kinderen en in de geheugen zit. De kinderen kunnen de liedjes al zingen en vandaaruit probeert hij met de kinderen de liedjes te spelen. Vanuit het bekende probeert hij de kinderen te laten experimenteren met iets nieuws, met andere vaardigheden, met het onbekende. *"Use what they know to build on that"*. Mario (2010) verteld dat het nadeel van het gebruiken van bekende liedjes van de cultuur is dat het kind geen nieuwe informatie krijgt en dus geen nieuwe connecties opdoet.

Ik heb hierin hetzelfde ervaren met de kinderen binnen dans en beweging. Door telkens gebruik te maken van wat de kinderen al kennen doen ze geen nieuwe ervaringen op. Ook merkte ik dat de kinderen vast bleven zitten in de vorm waarin men verwacht werd te dansen. Nadat ik dit signaleerde ben ik gebruik gaan maken van de muzikale aspecten van de muziek. Hierin was ritme een grote pijler. Alles wat een duidelijk ritme had, deed veelal een appèl bij de kinderen. Ritme word veelal gemaakt met ritmische instrumenten. Een ritmisch instrument dat veel terug komt in de muziek van Curaçao is de trom, de djembé kortom percussie instrumenten. Fieguth (n.d) schrijft dat ritme leven is, en dat dit het element is wat het meest met het lichaam verbonden is. Elk lichaam heeft zijn eigen ritme en tempo. Belangrijk hiervoor zijn de pols- en hartslag en de ademhaling. Dat drukt zich uit in hoe wij ons bewegen, lopen, slapen, dag- en nachtritme, spanning - ontspanning.

Fieguth (n.d) schrijft dat vooral in de muziek van Afrika, Latijns Amerika en Azie een duidelijke verbinding is tussen de hartslag van de muzikant en de puls in de muziek. Zo is b.v. het tempo gerelateerd aan het tempo van de hartslag. Het kan of precies zo snel, of dubbel zo snel/langzaam gaan. Het interessante is nu dat zich na een tijdje ook het ritme van de publiek hierop gaat aanpassen. De adembeweging is een andere belangrijke factor die voor de stroom in de muziek zorgt. Zo gaat de adem hoog en snel als de muzikant de beweging in de muziek wil afdwingen of de pols kwijtraakt (Flatischler). Het ademritme (inademen - uitademen - rust) zou aan de driedeling in de muziek ten grondslag liggen (b.v. wals) terwijl de tweedeling (b.v.mars) nauw verbonden is met het lopen en de hartslag. De beweging kan of naar boven gaan zoals bij de wals (neer - op - op) wat meestal een opwekkend karakter heeft, of naar beneden gaan zoals bij de mars (op - neer; op - neer;) wat een stabiliserend effect heeft.

Fieguth (n.d) gaat verder en zegt dat een verstoring in het ritme zich ook laat vaststellen in onze manier van lopen. Bij Afrikanen b.v. ziet de beweging er meestal heel soepel, als in een soort stroom, en natuurlijk uit. Wij bewegen ons niet meer genoeg, en de bewegingen zijn eenzijdig en zo wordt het lopen dan ook stijf, houterig. Dit verlies in beweging zou overigen leiden tot "het meer in het hoofd zitten" tot meer beweging in het hoofd. Het weer opnieuw ervaren van het eigen natuurlijke ritme zou kunnen leiden tot het ontwikkelen van een groter lichaamsbesef en het zou belangrijk kunnen zijn om de grond weer onder de voeten te voelen. Het eigen ritme laat ook zien waar de eigen grenzen liggen, hoeveel energie je nog hebt.

Veel muziek wat hier gedraaid word kenmerkt zich door sterk gebruik van ritme instrumenten. In het werken met kinderen met autisme was te zien dat zij juist moeite hadden met het voelen en bewegen op een ritme. Zij bewogen daar a- ritmisch, stijf en houderig op. Binnen het werken met deze doelgroep richtte ik me op het bewegen op een ritme. De bewegingen die we dan maakte waren vaak functioneel en het lied had een duidelijke ritme. Een structuur zonder al te veel andere instrumenten erdoorheen. Door het voelen ritme poogde ik om de kinderen hun eigen lijf te laten voelen om zo ook het lichaamsbesef te vergroten.

Verder ben ik bij andere kinderen geleidelijk aan ook liedjes met het accent op melodie instrumenten gaan gebruiken om andere bewegingen te ontlokken en/of de kinderen een andere ervaring op te laten doen. Ook maakte ik steeds actiever gebruik van materialen zoals lintjes maar ook zelfgemaakte muziek instrumenten die de kinderen zelf hadden gemaakt. Voorbeelden zijn bierflesdopjes die met een spijker aan een stok geslagen. Deze maken een geluid vergelijkbaar met een samba als je ermee rammelt. Overigens valt ook nog te benoemen dat de school ook een aantal muziekinstrumenten hadden waaronder een djembé en een tamboerijn. Hier heb ik ook gebruik van gemaakt. De kinderen mochten dan zelf een ritme maken, en een beweging erbij bedenken wat enigszins weergaf hoe zij zich die dag voelde. De kinderen mochten binnen de muziek spelen in met ritme en dynamiek.

De laatste paar sessie maakte ik vrijwel geen gebruik meer van de muziek van de cultuur. Je kon aan de kinderen zien dat ze steeds vrijer werden in het experimenteren met en bewegen op ander muziek. Er ontstonden aanzet van bewegingen die niet vanuit de heup of de romp maar vanuit andere lichaamsdelen kwamen. Op het laatst experimenteerde ik met een aantal groepen ook met andere stijlen. Zo heb ik binnen breakdance de rups als werkvorm gebruikt. De rups is een beweging die je maakt met je hele lichaam. Met je lichaam probeer je dezelfde beweging te maken die een rups ook doet als deze zich voortbeweegt. Deze 'move' sprak de kinderen aan en middels deze beweging richtte de kinderen zich (on)bewust op lichaamsdelen en proberen ze deze actief in te zetten. Thema's als aandacht brengen naar je lijf, focussen en lichaamsbewustzijn kwamen hierbij aan de orde. Voor de kinderen met ADHD was dit een effectieve en tevens ook leuke werkvorm.

4.4 Nieuwe werkmiddel

Mijn oude werkmiddel is gebaseerd op een stage met een andere doelgroep in een andere setting. Om straks een vergelijking te kunnen maken tussen het oude en het nieuwe werkmiddel zal ik de nieuwe werkmiddel in dezelfde onderverdeling beschrijven te weten; cliënt, therapeut, medium. Dit werkmiddel is een resultaat van het praktijkonderzoek op Curaçao en geeft weer op welke manier er gewerkt kan worden met kinderen die op het speciaal (voortgezet) onderwijs zitten.

Cliënt	Kinderen in de leeftijd van zeven tot en met veertien jaar oud. De ziektebeelden en gedragsproblemen zijn: ADHD, autisme, sociaal-emotionele problemen met agressie en assertiviteitsproblemen.	- Affiniteit met bewegen - Beweeglijkheid - Enthousiasme om te gaan bewegen	- Non verbale communicatie	- Leren door imiteren - Ideo- motorisch
--------	---	---	----------------------------	--

Therapeut	Werkwijzen	Houding	technieken	Interventies
Curaçao in beweging		N. C de la Paz- 3 juni 2010		

	Orthopedagogisch & Re-educatief	- Empathisch - Directief - Stimulerend - Positief betrachten	- Empathisch - Ontlokkend - Verbredend	- Verbale interventies door terug te geven wat gezien wordt. - Non verbale interventies door lichaam te gebruiken om andere bewegingen in te zetten of langer aan te houden, bewegingen groter of kleiner te maken.
	Werken met groepen	- Grenzen stellen		
	Laban observatie methode	- Flexibel - Meedoen - Lichaam als meetinstrument		

Medium	- Werken met beeldvorming/ voorstellingen - Werken met thema's - Werken met verschillende dansstijlen - Afstemming/aansluiting op de cliënt - Gebruik making van muziek en dans - Materiaalgebruik: muziekinstrumenten, hoepels, linten, muziek e.a. - Alle aspecten komen aan bod maar vanuit de kinderen veelal expressief
--------	--

4.4.1 Effecten

In het vorige hoofdstuk heb ik de methodische uitvoering en implementatie van dans en bewegingstherapie beschreven met een koppeling naar de literatuur. Ik zal nu ook de effecten van het onderzoek beschrijven.

Ik heb in totaal vier weken gewerkt op Blenchi school. Hoewel vier weken eigenlijk te kort zijn om over grote effecten te spreken kan ik wel beschrijven wat het effect is geweest van vier weken dans en bewegingstherapie op de school. De kinderen vonden het heel leuk om te bewegen. Dit kon je zien aan het enthousiasme van bewegen. Wat ontzettend opvallend was, was dat de kinderen allemaal graag therapie wilde krijgen. Ookal waren de roosters bekend van welke kinderen er wanneer therapie kregen toch riepen er elke keer als ik langs een klas kwam om kinderen op te halen, diverse kinderen dat ze ook mee wilde.

Bij sommige kinderen die ik in de therapie had was meteen zichtbaar hoe ze zich vrij konden bewegen in het medium. Deze kinderen lieten zonder stimuli hun bewegingskwaliteiten zien en waren behendig in het overnemen of eigen maken van bewegingen. Andere kinderen hadden hier weer iets meer moeite mee. Bij een aantal kinderen was te zien hoe ze meer affiniteit met sport en bewegen hadden. Dit zag ik dan als ik het kind bezig zag in de therapie bij PMT. Ook kon je dan zien dat het kind er meer plezier in had en zich meer vertrouwd en zelfzeker voelt binnen het medium.

Bij veel kinderen zag ik wel degelijk dat we contact hadden, en een proces aan gingen en dat er langzaam gericht aan doelen gewerkt kon worden.

- De kinderen waren binnen dit onderzoek open om kennis te maken met de therapie.
- Open in het aangaan van nieuwe ervaringen en contacten
- Bereid om in beweging te gaan.
- Door de affiniteit die de kinderen kunnen hebben met het medium kan dit bijdragen aan de mate waarin het kind, zich op zijn gemak voelt binnen deze therapie. Dit zou ook kunnen betekenen dat men sneller kan werken aan doelen.
- Doordat het medium dichtbij de kinderen ligt is de drempel voor hen veel lager om in beweging te gaan.

Helaas was mijn onderzoeksperiode daar van korte duur en heb ik na vier weken met de kinderen naar een einde toe gewerkt. Omdat de resultaten die ik in de vorige paragrafen beschreef duiden op

een behandelwijze voor kinderen die op het speciaal (voortgezet) onderwijs zitten wil hiermee graag het belang van een vervolg onderzoek aankaarten.

4.5 Oude werkmodel vs Nieuwe werkmodel

In deze paragraaf zal ik een vergelijking maken tussen mijn oude en nieuwe werkmodel. Hierbij is wel belangrijk om te weten dat ik vorig jaar met een andere doelgroep heb gewerkt. In de vergelijking die gemaakt zal worden dient hiermee rekening gehouden te worden.

Om herhaling te voorkomen zal ik het nieuwe werkmodel niet opnieuw beschrijven. Ik zal het oude werkmodel beschrijven en naar aanleiding daarvan beschrijven hoe dit in het nieuwe werkmodel eruit ziet daarbij kan het dus zijn dat er nieuwe informatie beschreven wordt wat niet in het vorige hoofdstuk beschreven staat. Als laatste wil ik toevoegen dat de overeenkomsten dik gedrukt staan en de verschillen niet.

Oude werkmodel	Nieuwe werkmodel
De cliënt, een meisje van zeventien jaar met een eetstoornis .	Kinderen in de leeftijd van zeven tot en met veertien jaar oud. De ziektebeelden en gedragsproblemen zijn: ADHD, autisme, sociaal- emotionele problemen met agressie en assertiviteitsproblemen
Therapeut intervenueert verbaal door middel van het terug geven van observaties en vragen stellen.	Binnen deze doelgroep ben ik minder verbaal aan het interveniëren. Ik intervenueer verbaal op het moment dat ik veranderingen aanbreng binnen de werkvorm die uitgelegd moeten worden. Verder intervenueer in verbaal door middel van het terug geven van observaties
Therapeut reflecteert verbaal met de cliënt.	Met deze doelgroep kon ik niet echt verbaal reflecteren. Bij de wat oudere kinderen probeerde ik soms wel te reflecteren maar toch is dit over het algemeen meer in het medium gebeurd. De kinderen waren in die zin nog te jong om op dezelfde inzichtgevende manier te reflecteren als ik vorig jaar deed met het meisje.
Therapeut maakt gebruik van distantie technieken .	Ik heb geen gebruik gemaakt van distantie technieken binnen deze doelgroep. De video-opnames die ik heb gemaakt heb ik niet aan de kinderen laten zien. Ik heb ze slechts gebruikt tijdens de gesprekken met de docenten.
Therapeut is accepterend, stimulerend, bekrachtigend en probeert de cliënt zelf tot inzichten te laten komen. De therapeut probeert zoveel mogelijk oordeelvrij te zijn en is gericht op samen .	Binnen dit werkmodel was ik ook accepterend, stimulerend en bekrachtigend . Maar ik deed minder een beroep op het inzichtgevend vermogen van het kind. Ook was ik nu meer directief dan ik was in het oude werkmodel. Verder had ik nu meer oog voor de groep. In het oude werkmodel zag ik het meisje individueel. Dat vraagt om een andere aanpak dan wanneer je een groep voor je hebt. Binnen de groep probeerde ik wel aandacht te hebben voor het individu. Over het oordeelvrij zijn moet ik zeggen dat, dat aspect binnen deze therapie niet echt ter sprake is gekomen. Ik weet nog wel dat dit vorig jaar echt een belangrijk aandachtspunt was in het werken met haar. Ik heb dit nu niet zo ervaren.
Therapeut intervenueert non verbaal door middel van spiegelen en het gebruik van	Ik heb nu veel gebruik gemaakt van het non verbaal interveniëren. Ik gebruikte mijn lijf actief

danselementen.	om tijdens een werkvorm om verandering aan te brengen, de diepte in te gaan, of langer bij een beweging stil te staan. Ook gebruikte ik mijn lijf om te illustreren wat ik bedoel met of zonder verbale ondersteuning.
Therapeut bied handvatten aan waarbinnen de cliënt kan experimenteren/explore ren. Later in de behandeling veranderde dit door vanuit haar 'wensen' te kaderen en te ondersteunen .	Binnen deze cliëntengroep was het zo dat ik ze een werkvorm aanbood. <i>Vooraf in het begin was dit gestructureerd. Later in het onderzoek liet ik dit wat meer los en kwam er meer ruimte binnen de werkvorm voor de ideeën van de kinderen</i> en/of voor wat er ontstond in het medium.
Werken vooral binnen het fysieke vlak, later ook sociaal .	Binnen deze doelgroep was het zo dat de kinderen zelf als veelal in het expressieve aspect zitten. In het werken met de kinderen bracht ik de aandacht ook terug naar het fysieke aspect.
Binnen het medium word er veiligheid en structuur geboden.	Ook bij deze doelgroep bood ik veiligheid en structuur . Een van de manieren waarop ik veiligheid bood was door te beginnen met wat de kinderen kennen namelijk muziek van hun cultuur. Daarnaast bood ik structuur door de ruimte waarin we bewogen onder te verdelen in een ruimte waar we beginnen en eindigen en een ruimte waar we bewegen. Het begin en einde van een sessie was tevens ook altijd zittend op een kussen in een kring.
Werkvormen zoals leiden en volgen en bal over stuiteren naar elkaar	Werkvormen waarmee ik heb gewerkt zijn leiden en volgen , bewegen als een rups, bewegen als een robot, bewegingen maken bij verschillende muziek(instrumenten).
Binnen het medium word er gebruik gemaakt van verschillende soorten materialen .	Binnen het medium word er verschillend materiaal gebruikt zoals muziek, muziek instrumenten, sjaals, lintjes en ballen.

4.5.1 Overig

Vorig jaar tijdens stage had ik veel moeite met het loslaten van controle. Ik vond het lastig om te werken in het hier en nu en niet met vooropgezette werkvormen te komen. Door het werken op Curaçao heb ik geleerd om die controle wat meer los te laten. Op school liep het soms niet als gepland waardoor kinderen er soms niet waren of therapie sessie uitvielen. Ook viel meermaals de stroom uit in delen van Curaçao waardoor ik geforceerd werd om mijn werkvorm aan te passen, te improviseren en meer te werken in het hier en nu. Dit is een leerrijke ervaring voor me geweest.

Daarnaast is nog als verschil te noemen dat ik vorig jaar vaak te horen kreeg dat ik niet teveel mee moest doen met de cliënten en dat ik moest leren om afstand te nemen. Op Curaçao heb ik juist gemerkt dat het gebruikelijker is dat je meedoet met de cliënten. Ik heb voor mezelf ervaren dat beide punten voor en na delen hebben. Als ik alleen maar meedoe dan loop ik het gevaar dat ik het overzicht kwijt raak. Ik zit er dan helemaal 'in' en verlies ook het contact met mijn lijf. Als ik helemaal niet meedoe merk ik vaak dat ik door de afstand het contact kwijtraak met de betrokkenen. In welk land of situatie ik later ook ga werken, ik denk dat het voor mij belangrijk is om een balans te vinden.

Hoofdstuk 5 Terugblik

Inleiding

In dit hoofdstuk word er gereflecteerd op het onderzoeksproject. Er word beschreven of de vraagstelling beantwoord is en of het project op de voorgenomen wijze is gerealiseerd. Daarnaast worden tekortkomingen en sterkten van het onderzoek beschreven en worden er aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoeken.

5.1 Beantwoording van de vraagstelling

Door antwoorden te vinden op de deelvragen word de hoofdvraag beantwoord. De deelvragen zijn in te delen in twee onderdelen:

Deelvragen met betrekking tot de cultuur van Curaçao en dans en bewegingstherapie

Dit waren de volgende deelvragen:

- Wat is cultuur? De beantwoording van deze vraag is te vinden in hoofdstuk twee
- Welke rol speelt dans en muziek in de cultuur van Curaçao? De beantwoording van deze vraag is tevens uiteengezet in hoofdstuk twee
- Is er een connectie tussen dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao? De beantwoording van deze vraag is uiteengezet in hoofdstuk vier.
- Hoe groot is het verschil in handelen als gevolg van een andere culturele achtergrond voor mij als therapeut? Het antwoord op deze vraag is te vinden in hoofdstuk vier. Hierin staat beschreven hoe ik als therapeut uiteindelijk heb gewerkt en tot welk werkmodel ik ben gekomen.

Deelvragen met betrekking tot de doelgroep en netwerk

Dit waren de volgende deelvragen:

- Hoe is het speciaal (voortgezet) onderwijs op Curaçao georganiseerd? Het antwoord op deze vraag is te vinden in hoofdstuk twee. Hierin beschrijf ik dat het onderwijssysteem op dezelfde manier als in Nederland is georganiseerd. Ik beschrijf hoe dit eruit ziet.
- Welke kinderen zijn er op school? Het antwoord op deze vraag is te vinden in de hoofdstukken twee en drie ik vertel hier met welke kinderen ik te maken heb gehad. Hierbij moet ik wel vertellen dat ik me in de voorfase wel heb verdiept in de kinderen op school maar hier ga ik verder niet dieper op in. Dit heeft te maken gehad met het onderzoeksnetwerk dat is gaan uitbreiden. Hierdoor heb ik mijn focus verbreed en is dit aspect van het onderzoek wat meer blijven liggen.
- Hoe kan dans en bewegingstherapie vorm krijgen binnen het onderwijs en aansluiten bij de kinderen? Van tevoren had ik bedacht om te onderzoeken hoe dans en bewegingstherapie vorm kan krijgen binnen het onderzoek. Doordat ik op een gegeven moment ook naar andere instellingen ben geweest en in contact ben gekomen met andere vaktherapeuten heb ik me verder niet direct verdiept in deze vraag. Het speciaal onderwijs was uiteindelijk de plek waar ik de kinderen heb ontmoet en waar ik met ze heb kunnen werken. Ik ga dus niet inhoudelijk in op dans en bewegingstherapie binnen het onderwijs. Op de vraag hoe dans en bewegingstherapie aan kan sluiten bij de kinderen kan gezegd worden dat er indirect wel tot een antwoord is gekomen. De instellingen, en therapeuten met wie ik heb gesproken werken allen met kinderen die naar het speciaal onderwijs gaan. De informatie die ik uit deze bronnen heb verkregen heb ik gebruikt om uiteindelijk tot een methodische uitvoering en implementatie van dans en bewegingstherapie te komen en tevens tot een werkmodel. Welke te vinden zijn in hoofdstuk vier.

De vraagstelling van het onderzoek was 'Is dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze voor het speciaal (voortgezet) onderwijs op Curaçao?'

Het antwoord is dat dit onderzoek niet direct ingaat op dans en bewegingstherapie binnen het speciaal voortgezet onderwijs maar wel dans en bewegingstherapie als mogelijke behandelwijze beschrijft voor de kinderen die naar het speciaal voortgezet onderwijs gaan. Dans en bewegingstherapie is wel degelijk een mogelijke behandelwijze voor deze kinderen. In het hoofdstuk vier beschrijf ik hoe dit er dan uit kan komen te zien. Ook is in dit onderzoek verweven waarom dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze kan zijn voor kinderen met de Antilliaanse cultuur. Zowel de valkuilen als voordelen worden beschreven.

De doelen van dit onderzoek zijn uiteengezet in drie onderdelen. Ik zal nu beschrijven welke dit waren en of de doelstelling is behaald. Voor een uitgebreide beschrijving van de doelstellingen verwijst ik naar hoofdstuk één.

- Doelstelling ten aanzien van de instelling: Deze doelstelling is behaald in die zin dat verschillende instellingen nu geïntroduceerd zijn met dans en bewegingstherapie. Ook biedt de uitkomst van die onderzoek een mogelijke aanleiding tot het implementeren van dans en bewegingstherapie voor deze doelgroep. In die zin heeft het onderzoek niet alleen wat betekent voor de school die er indirect een meerwaarde in kan zien maar ook voor andere instellingen waar ik ben geweest.
- Doelstelling ten aanzien van mijzelf: Ik heb een aantal weken de mogelijkheid gehad om te werken met een doelgroep waar ik nog geen ervaring mee had. Ook heb ik kunnen ervaren welke rol iemands culturele achtergrond kan spelen binnen de therapie en hoe je hier gebruik van kunt maken. Ik heb mij beroepsmatig verder kunnen ontwikkelen op verschillende manieren en op verschillende terreinen. Als laatste valt nog te benoemen dat ik meer inzicht heb gekregen in mijn eigen culturele achtergrond en hoe dit mijn handelen in de praktijk beïnvloed.
- Doelstelling ten aanzien van het vak: in de periode dat ik op Curaçao was heb ik dans en bewegingstherapie geprofileerd op de instellingen waar ik kwam. Dit is een meerwaarde voor het vak omdat deze zo meer bekendheid krijgt. Ook wordt er in deze scriptie een mogelijke behandelwijze weergegeven, wat gebruikt kan worden door andere dans en bewegingstherapeuten als deze gaan werken met kinderen met de Antilliaanse cultuur.

5.2 *Project realisatie*

Van tevoren had ik bedacht om voornamelijk bij Blenchi school praktijkinformatie te verzamelen om erachter te komen of dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze kan zijn voor kinderen op Curaçao. Zoals ik al eerder beschreef had ik uiteindelijk mijn netwerk vergroot. Dit heeft geresulteerd in het feit dat ik op meerdere instellingen ben geweest en tevens ook andere vaktherapeuten heb gesproken over hun werkwijze en ervaringen. Deze zijn ook als data verwerkt in het onderzoek.

In mijn onderzoeksvoorstel omschreef ik hoe het onderzoek een meerwaarde voor andere instellingen kan hebben maar in de uitvoering ervan richtte ik me alleen op Blenchi school. Doordat ik nu mijn netwerk heb uitgebreid zouden de resultaten wel degelijk een meerwaarde kunnen hebben voor de andere instellingen omdat de resultaten zich nu niet alleen beperkten tot speciaal (voorgezet) onderwijs Blenchi school maar meer de nadruk legt op de kinderen die naar het speciaal onderwijs komen.

In het onderzoek beschreef ik verder ook dat ik door Verelynn begeleid zou worden. Alhoewel ik altijd bij Verelynn terecht kon miste ik het ook om te praten met andere therapeuten die op dit moment ook werkzaam zijn op Curaçao. Ik wilde graag in contact komen met andere therapeuten en naar aanleiding van mijn bevindingen ervaringen uitwisselen. Dit is iets wat ik van tevoren niet had bedacht nodig te hebben.

Naast bovengenoemde is het onderzoeksproject op de voorgenomen wijze gerealiseerd zoals beschreven staat in hoofdstuk drie van deze scriptie. Dit komt mede omdat Blenchi school mij vrij

gelaten heeft om zelf invulling te geven aan dit onderzoek. Op het moment dat ik informatie nodig had hielp Verelynn mij door me ideeën te geven over hoe en waar ik dit zou kunnen vinden. Ook namen de docenten tijd om overlegmomenten met me te plannen zodat ik dit in zowel mijn handelen kon verwerken als in mijn resultaten achteraf. Vanaf het moment dat het onderzoek neigde tot uitbreiding liet Verelynn me vrij om hier verder op in te gaan. Omdat zij zich ook flexibel opstelde tegenover dit onderzoek heb ik de mogelijkheid gehad om het netwerk en dus ook het onderzoek te verbreden.

5.3 Tekortkomingen en sterkten

5.3.1 Tekortkomingen van het onderzoek

Tijdens de voor- en oriëntatiefase heb ik me verdiept in de doelgroep, cultuur, Blenchi school en het onderwijssysteem. Achteraf kwam ik erachter dat dit niet helemaal zuiver is verlopen. In de communicatie die ik met Verelynn en de docenten had begreep ik dat de school een beeldend en muziektherapeut had. Door individuele gesprekken met de betreffende personen en goed door te vragen kwam ik erachter dat dit geen vaktherapeuten waren maar een docent beeldend en een muziekagoog. Dit had als gevolg dat de informatie verwerking niet helemaal klopte. Dit heeft ook bijgedragen aan het feit dat ik contact ben gaan zoeken met andere vaktherapeuten om vakinhoudelijke informatie en bevindingen uit te wisselen. Dit heeft extra tijd gekost en hierdoor kwam de tijdsplanning in de war. Het selecteren van je bronnen en waar je hun informatie voor gebruikt is dus erg belangrijk.

Door het enthousiasme van andere instellingen over dans en bewegingstherapie en mijn behoefte aan uitwisseling met vaktherapeuten heeft het onderzoeksnetwerk zich uitgebreid. Hierdoor was ik op een gegeven moment een beetje 'de rode draad' van het onderzoek kwijtgeraakt.

Ik heb me laten verleiden om me met meer bezig te houden dan nodig was voor het onderzoek. Ik heb voor een groot deel ook aan profilering van dans en bewegingstherapie gedaan wat indirect ook wel belangrijk is geweest, maar voor het onderzoek niet een relevante toevoeging aan de resultaten geeft.

In het werken met de kinderen ontdekte ik voor- en nadelen in het gebruik maken van de muziek van de cultuur. Door de vooropgezette vorm van bepaalde dansvormen leek het alsof de kinderen minder de ruimte kregen om eigenheid hierin te tonen. Wegens tijdgebrek heb ik niet de mogelijkheid gehad om dit dieper te onderzoeken en/of te verklaren. Hiervoor dan ook een aanbeveling in de volgende paragraaf; aanbeveling vervolg onderzoek.

5.3.2 Sterkten van het onderzoek

De literatuurstudie is nodig geweest om tot de resultaten te komen. Door middel van literatuurstudie geef ik namelijk antwoorden op de deelvragen die betrekking hebben op de rol van dans en muziek binnen deze cultuur, en het verband tussen dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao. Ondanks dat de literatuurstudie geen verplicht beoordelingscriterium is heb ik deze toch toegevoegd aan deze scriptie want ik heb het nodig gehad om tot de beantwoording van de deelvragen en uiteindelijk de hoofdvraag te komen.

Ondanks dat ik de enige dans en bewegingstherapeut op Curaçao was die werkzaam was met deze doelgroep zijn de onderzoeksresultaten toch valide en betrouwbaar, doordat ik middels peer debriefing mijn bevindingen heb voorgelegd aan onafhankelijke deskundigen (vaktherapeuten). Mede door hen heb ik me beroepsmatig kunnen ontwikkelen alsmede vakinhoudelijke informatie kunnen vergaren over het werken met kinderen met de Antilliaanse cultuur. Dit alles heeft geresulteerd tot wat in hoofdstuk vier beschreven staat.

De tekortkoming die ik hierboven beschreven heb over het uitbreiden van het onderzoeksnetwerk is tevens een sterkte punt. Door naar andere plekken te zijn geweest is het onderzoek naar een breder niveau getild, waardoor de resultaten toepasbaar kunnen zijn op meerdere instellingen en niet alleen op Blenchi school.

5.4 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Vervolgonderzoek 1

Zoals ik al eerder beschreef merkte ik tijdens dit onderzoek op dat het gebruik van dans bij kinderen op Curaçao er soms voor kan zorgen dat de kinderen blijven hangen in voorgezette normen of gedragingen over hoe verwacht wordt dat ze bewegen op bepaalde muziek. Hierdoor lijkt alsof de eigenheid van het kind minder de ruimte kan krijgen. Ik heb me tijdens dit onderzoek niet verder kunnen verdiepen in dit thema. Het verdient wel verder onderzoek omdat dit voor belang kan zijn als je gaat werken als therapeut binnen een (ei)land waar dans zo'n belangrijke rol speelt.

Vervolgonderzoek 2

Uit verschillende interviews waaronder Harten (2010), Roos (2010) en Linscheer (2010) komt naar voren dat men denkt dat dans en bewegingstherapie goed zou aansluiten bij de vrouwen en meisjes op Curaçao. Er wordt gedacht aan vrouwen die misbruikt zijn, tienermoeders en verwaarloosde vrouwen. In het werken met deze doelgroep wordt gedacht aan thema's als je eigen kracht voelen, eigenheid, identiteit, zelfbeeld, zelfvertrouwen, lichaam. De geïnterviewden geven aan dat ze denken dat dans en bewegingstherapie de kracht van deze doelgroep kan versterken.

Mijn onderzoek was niet toereikend genoeg om dit in praktijk te toetsen. Dit verdient dan ook een vervolgonderzoek.

Vervolgonderzoek 3

Roos (2010) en Harten (2010) vertellen beiden "Curaçao zit op dit moment in een proces van eigen identiteit ontwikkelen. Dit zie je niet alleen op politiek niveau (Curaçao wordt zeer waarschijnlijk 10-10-10 autonoom) maar ook bij de mensen zelf. Bijvoorbeeld door, reclames die er op tv komen die gericht zijn op thema's als bij jezelf blijven, eigenheid en opkomen voor jezelf. Ook ziet ze dat de eigen feesten van het eiland steeds meer, groter en uitgebreid gedaan worden zoals Seu en carnaval. Roos (2010) denkt dat het thema eigen krachten in het medium ervaren en laten zien heel belangrijk is, actueel maar ook helpt bij het identiteit versterken. Uiteindelijk helpt het ook de maatschappij, ze krijgt identiteit en dan wordt het ook meer een democratie.

Ze vertelt dat het heel belangrijk is dat je als vaktherapeut hier bewust van bent. Je kunt het namelijk gebruiken/ inzetten binnen de therapie. Het is tevens een bijdrage die je als vaktherapeut kunt leveren aan de mensen, de maatschappij.

Dit is een interessante hypothese aangezien het thema eigenheid, jezelf laten zien sporadisch de revue heeft gepasseerd binnen dit onderzoek. Wellicht kan het een meerwaarde zijn om te kijken of de hypothese klopt of niet.

Vervolgonderzoek 4

Als laatste zal ik een mogelijke vervolgonderzoek beschrijven wat niet zozeer een direct verband heeft met dit onderzoek maar wel een hulpvraag is vanuit de praktijk.

De Vakgroep Vaktherapeuten Curaçao (VVC) is van plan om in de toekomst een vakvereniging op te zetten. *Waarschijnlijk zal deze Caribbean association art therapies genoemd worden.* Hiermee willen ze o.a de structuur van de organisatie beter structureren. Vanuit hen ligt er dan ook een onderzoeksthema. Namelijk het in kaart brengen van vaktherapie op de Antillen. Daarbij willen ze o.a weten:

- Hoeveel vaktherapeuten zijn er op de Antillen of dichtbij gelegen landen zoals Venezuela? (ligt 50 km verderop). Ze hebben namelijk vernomen dat daar een beeldend therapeut is.
- Hoeveel stagiaires hebben op de Antillen stage gelopen en wat voor kennis hebben deze opgedaan?
- Welke instellingen krijgen er nu vaktherapie en hoe denken ze erover, hoe sterk leeft het en als ze enthousiast zijn, waar zijn ze dan precies enthousiast over?

Hoofdstuk 6 Samenvatting

Op Curaçao is er op dit moment geen vaktherapeut dans en bewegingstherapie werkzaam op instellingen. Hoewel dans en beweging zo verwezen zit in de cultuur maakt de dans en bewegingstherapie nog geen wezenlijke deel uit van het behandelaanbod van de gezondheidszorg op Curaçao. Om erachter te komen of dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze kan zijn is hier onderzoek naar gedaan binnen de doelgroep kinderen. Gedurende een aantal weken is gebruik gemaakt van een speciaal onderwijs instelling (als setting) om tot een beantwoording van de vraagstelling te komen. Deze kinderen die daar kwamen kampten met diverse problematiek waaronder ADHD, autisme, sociaal- emotionele problemen, problemen met agressie en assertiviteitsproblemen. De kinderen hebben gedurende vier weken dans en bewegingstherapie gehad.

De vraagstelling was:

Is dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze voor het speciaal (voortgezet) onderwijs op Curaçao?

Hoewel er in het onderzoek niet dieper ingegaan word op dans en bewegingstherapie binnen het speciaal (voortgezet) onderwijs geeft het onderzoek wel weer hoe er gewerkt kan worden met de kinderen die op zo'n speciaal onderwijs school zitten.

De resultaten zijn verkregen door dataverzameling en analyse. Hierdoor kon beschreven worden dat dans en bewegingstherapie een mogelijke behandelwijze kan zijn voor kinderen met problematiek als bovengenoemd.

Geconcludeerd kan worden dat het medium dans en beweging dichtbij de mensen en dus ook kinderen ligt. Dit maakt het inzetten van dans en bewegingstherapie als behandelvorm toegankelijk en laagdrempelig. Omdat het medium voor de kinderen zo eigen is en specifiek voor de cultuur kan dit eraan bijdragen dat kinderen zich sneller op hun gemak voelen en zich makkelijker kunnen uiten binnen het medium. Daarnaast is het over het algemeen zo dat kinderen van nature erg actief met bewegen bezig zijn. Dit maakt dans en bewegingstherapie een behandelwijze wat naast de andere al aanwezige therapieën zijn plek verdient binnen het bestaande behandelaanbod op Curaçao.

Literatuurlijst

Boeken

- Allen, R., Heijs, C., Marcha, V. (2003). *Emancipatie & Acceptatie Curaçao en Curaçaoënaars beeldvorming en identiteit honderdveertig jaar na slavernij*. Amsterdam: SWP
- Craeynest, P. (2006). *Psychologie van de levensloop, inleiding in de ontwikkelingspsychologie*. Leuven/Voorburg: Acco
- Hellendoorn, J. (1998). *Speciaal spel voor speciale kinderen*. Groningen: Wolters-Noordhoff
- Hoetink, H. (1987). *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving*. Amsterdam: S. Emmering
- Marcha, V & Verweel, P. (2003). *De cultuur van de angst*. Amsterdam: SWP
- Migchelbrink, F. (2007). *Actieonderzoek voor professionals in zorg en welzijn*. Amsterdam: uitgeverij SWP
- Pinot, D. (1994). *Het cultuur cultuurverschillen, diagnose en recept*. Houten/Zaventem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Vossestein, J.(2003). *Vreemd volk, over gedrag in andere culturen*. Amsterdam: KIT Publishers
- Savenije, Lawick van, A. M.J. & Reijmers, E. (2008). *Handboek systeemtherapie*. Utrecht: de Tijdstroom.
- Smeijsters, H. (2003). *Handboek creatieve therapie*. Bussum: Coutinho.
- Smeijsters, H. (2005). *Praktijkonderzoek in vaktherapie*. Bussum: Coutinho.
- Wijsman, E. (1992). *Psychologie & sociologie basiscursus*. Groningen : Wolters-Noordhoff

Internet

- De baak (n.d). *Improviseren*. Geraadpleegd op 26 mei 2010 op het World Wide Web: <http://www.debaak.nl/kenniscentrum/column/extraniveau/20060918>
- Speciaal onderwijs (26 mei 2010). *Speciaal onderwijs*. Geraadpleegd op 22 februari 2010 op het World Wide Web: <http://nl.wikipedia.org/wiki/Cultuur>
- Curaçao (n.d). *Feiten & cijfers van Curaçao*. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op het World Wide Web: www.curacao.nl
- Curaçao (n.d). *Geschiedenis van Curaçao en de Antillen*. Geraadpleegd op 15 mei 2010 op het World Wide Web: www.curacao.nl
- Curalink.com (2004). *Local Music*. Geraadpleegd op 22 februari 2010 op het World Wide Web: http://www.curalink.com/arts/artsculture_localmusic.htm
- Hi Curacao (n.d). *Curacao Culture*. Geraadpleegd op 26 mei 2010 op het World Wide Web: <http://www.hicuracao.com>
- Muziek (n.d). *De dynamische muziekstijlen van Curaçao*. Geraadpleegd op 25 mei 2010 op het World Wide Web: www.curacao.com

Online encyclopedie. *Folklore* (n.d). Geraadpleegd op 16 mei 2010 op het World Wide Web: <http://www.encyclo.nl/begrip/folklore>

Perzonalise (08-07-2009). *Les di Baile - Dance workshops on Curacao*. Geraadpleegd op 22 februari 2010 op het World Wide Web: <http://www.curacao-actief.com/index.php?id=1004>

Stagezorg Curacao (2008). *Zorginstellingen Curacao*. Geraadpleegd op 22 februari 2010 op het World Wide Web: <http://www.stagezorgcuracao.nl/kc.htm>

Stichting Mai (n.d). *Over mai, Missie en doelstelling*. Geraadpleegd op 26 mei 2010 op het World Wide Web: http://www.stichtingmai.org/over_mai.php#01

Wikifysio (26 maart 2010). *Ideo- motorisch effect*. Geraadpleegd op 27 mei 2010 op het World Wide Web: http://www.wikifysio.nl/index.php?title=Ideomotorisch_effect

Worldlingo (2010). *Taíno*. Geraadpleegd op 16 mei 2010 op het World Wide Web: www.worldlingo.com

Scripties/ artikelen/ Ongepubliceerde bronnen

Bruijn de, M. (2010). *Werken als vaktherapeut op Curaçao*. Niet gepubliceerde paper, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, sector Gedrag en Maatschappij.

Fieguth, U. (n.d). *Denken, voelen en handelen in de muziektherapie*. Geraadpleegd op 27 mei 2010 op het World Wide Web: http://www.musictherapyworld.de/modules/archive/dissertations/pdfs/Fieguth_Ulrike_nl_00_01.pdf

Janssen, N. (n.d). *Materiaal TMV*. Niet gepubliceerde paper, Heerlen, Hogeschool Zuyd, Faculteit Gezondheid & Zorg

Palm, E. (1992). *Muziek en musica van de Nederlandse Antillen*. Curaçao: Kas di Kultura

Paz de la, N. (2007). *Mijn kind heeft Autisme, Een gids voor ouders*. Niet gepubliceerde paper, Heerlen, Hogeschool Zuyd, faculteit Gezondheid & Zorg.

Royer, R. (1990). *De curacaose muziek*. Curaçao: Kas di kultura

Romero, V. (2009-2010). *Blenchi schooljaar*. Niet gepubliceerde bron, Curaçao, Blenchi school.

Sas, R. (2006). *Dans je rijk, Een methode dans en bewegingstherapie voor kinderen met sociaal-emotionele problematiek binnen het speciaal onderwijs*. Niet gepubliceerde paper, Hogeschool Zuyd, faculteit Gedrag en Maatschappij.

Bijlage 1 Interviews

Juf Giny, groep A

29- 3- 2010

Ik heb op 29 maart een open informele gesprek gehad met juffrouw Giny. Zij is juf van groep A. Dit is de eerste onderbouwgroep van de school en dus ook de laagste klas. Bij open, informele gesprekken is het zo dat er een aantal vooropgezette 'topics' zijn die aan bod komen. Daarnaast is er ook ruimte voor andere 'topics' en word de ander het meest aan het woord gelaten.

Inleiding dans en bewegingstherapie & analogie

Ik heb vantevoren een video- opname gemaakt van de kinderen die ik heb uit haar groep. Naar aanleiding van deze video- opnamen hebben we een interview gehouden. De soort interview die we hebben gehouden is informeel en open. Vantevoren heb ik wel nagedacht over de topics die ik aanbod wil laten komen. Deze zijn hetzelfde als bij juffrouw Lizet.

Juffrouw Giny herkent wat ik vertel naar aanleiding van de video. Ook vult ze het een en ander aan. Ik vertel haar dat ik bij M moeite heb om haar inzet te laten ervaren. Alhoewel ze het altijd graag komt naar de therapie, merk ik dat ze veel op me leunt (soms letterlijk), ook op andere kinderen. Als ze zelf iets gaat doen heeft ze al gauw geen zin meer en doet ze niks meer. Juf Giny verteld dat dit in de klas ook zo is. Ze zegt dat ze nergens effort in stopt. Hierop vertelde ik juf Giny over de effort zoal wij die kunnen observeren binnen dans en beweging. Juf Giny verteld te geloven dat je dit in zo'n therapievorm als deze ook te zien kan krijgen en verteld dat dit misschien een andere manier kan zijn om het kind het helpen veranderen. Ze verteld dat dit in de klas tijdens het werken namelijk moeilijk is om te doen.

Over Q vertel ik zo ook een aantal dingen. Ik vertel o.a dat hij veel weg is met zijn aandacht en dat ik een aantal keer gezien lijk te hebben dat aanraking een appèl op hem doet. Dit is een middel om hem te bereiken, contact te maken. Juf Giny herkent wat ik zeg en vult aan dat hij vroeger veel van de basisbehoefte heeft gemist. In elke contact dat hij aangaat doet hij iets met aanraking. Aanraking is voor hem de beste beloning. Zij geeft hem in de klas dagelijks knuffels of handjes. Hij vraagt er ook om en als hij van slag raakt kan aanraking hem ook kalmeren. Ik vertel juf Giny wat ik denk over het thema aanraking: o.a lichaamscontact, bevestiging, eigen lijf voelen en hoe hier binnen dans en bewegingstherapie aan gewerkt zou kunnen worden als deze op de school zou bestaan.

Zo praten we ook wat over de andere kinderen die in de therapie heb.

Ik laat een filmpje zien van L & S. Ik vertel erbij wat ik zie. Ik vertel dat L onzeker lijkt, niet veel praat en wat teruggetrokken is. Ik laat juf Giny zien waaraan je dat zou kunnen zien op het filmpje (bewegingen en voorkomen). Over S vertel ik dat zij het meest aanwezig is in de therapie. Ze spreekt heel veel en ook als het haar beurt is om te luisteren. Als ik een vraag stel aan L dan antwoord S voor haar. Ik vertel juf Giny dat ik heb gewerkt met het thema leiden en volgen. Ik heb hierbij salsa muziek gebruikt en laat nav het filmpje zien wat er gebeurd. Juf Giny verteld het leuk te vinden om zelf ook te zien wat er gebeurd. Nu krijgt ze een beeld van wat er gedaan word en hoe het eruit ziet en waar je op kan letten en waaraan je wat kunt zien. Ze verteld het mooi te vinden dat je met deze therapie hetzelfde kan zien als wat het kind ook in de klas doet.

Ze denkt dat deze therapie op een andere manier/vlak iets vraagt van het kind en je dus ook op een ander ingang kan werken aan verandering.

Haar vraag is wel of de verandering die je misschien kunt bewerkstelligen in de therapie ook zo zal zijn in het dagelijkse leven. Of dat het kind dat alleen in de therapie doet.

Op mijn vraag hoe ze dans en bewegingstherapie ziet zegt ze dat ze denkt dat dit een goede optie is voor kinderen op school. De kinderen zijn blij als ze mogen bewegen dat merk ik ook in de klas zegt ze. Met die warmte en concentratie is het moeilijk voor om lang stil te zitten. Ze geeft als voorbeeld S die ze af en toe naar buiten stuurt om een rondje te lopen/rennen als ze moeite heeft met concentreren als ze terug komt dan lijkt dat tijdelijk te hebben geholpen. Tot haar concentratie weer wegvalt en ze weer een rondje mag gaan lopen. Bij deze therapie mag ze bewegen en leert ze ook nog wat.

De kinderen hier voelen zich blij als ze mogen bewegen. Ze houden niet van stilzitten. In de bewegingstherapie kun je misschien meer voor elkaar krijgen op dat vlak (gedrag, emoties) dan in de klas.

Dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao

Juf Giny zegt een verband te zien tussen de cultuur van het eiland en dans en bewegingstherapie. Ze geeft als voorbeeld dat heel veel kinderen stijf zijn (ze zegt vooral de kinderen met autisme of motorische problemen). Mazurka zou je kunnen gebruiken omdat bij die dans het hele lichaam wordt geactiveerd en je hele lichaam gevraagd wordt te bewegen.

Ook zegt ze dat dans en bewegen in de cultuur zit. Je ziet het bij de grootouders, ouders tot aan de kinderen iedereen dans. Op straat zie je mensen praten terwijl ze erbij grote bewegingen maken.

Belang van dans en bewegingstherapie

Juf Giny zegt dat ze de meeste therapieën wel goed en belangrijk vindt. Ze vertelt dat ze het belangrijk vindt dat therapie op school aangeboden wordt. Ze zegt dat je hier veel ziet dat ouders hun kinderen niet naar de therapie brengen. Dit heeft volgens haar te maken met verschillende dingen bijvoorbeeld geldgebrek. Dus als de school dit in zijn pakket kan aanbieden is dat een heel belangrijke voordeel.

Juf Giny vult nog aan dat ze denkt dat niet ieder kind geschikt is voor de dans en bewegingstherapie. Ze vertelt dat L ook andere therapieën krijgt en dat L het heel leuk vindt om te dansen. Ze heeft er elke keer zin in ze merkt dat L bij deze therapie vorm zich meer kan uiten en meer op zijn plek is dan een andere therapie. Dit kreeg ze bevestigd door het zien van het filmpje. Ook zegt ze dat ze zich meer laten zien en horen in de therapie dan in de klas. Ze kon nu meer zien van Lizanne. Ze zegt dat L vlugger opener is geworden dan ze ergens anders doet.

Doelen

Doelen waaraan volgens juf Giny gewerkt kan worden zijn:

Zelfzekerheid

Verbeteren van motorische vaardigheden

Aanleren van ander gedrag

Acceptatie zoals je bent

Juf Giny is van mening dat er bij muziek en danstherapie meer naar voren kan komen van het kind dan bij een andere therapie vorm. Ze neemt als voorbeeld speltherapie. Ze denkt dit omdat dans en muziek dicht bij de kinderen ligt. Ze zegt dat bij deze therapievormen ook doelen worden geformuleerd die de basis zijn voor wat kinderen nodig hebben. Ze zegt dat ze verandering merkt als ze kinderen van de muziektherapie komen of sinds ze muziektherapie hebben.

Meneer Mario, 'muziekagoog'**14- 4- 2010**

Op woensdag 14 april heb met Victor Mario Sosa een open, informele gesprek gehad. Meneer Mario doet muziektherapie op Blenchi school. Meneer Mario heeft geen muziektherapie gestudeerd maar geeft wel 'muziektherapie' op Blenchi school. Meneer heeft in Amerika gestudeerd aan de Universiteit van Ohio. Deze universiteit heeft een muziekschool. Daar heeft hij Music Performing alsmede Music Educatie gestudeerd.

Definitie van therapie

Meneer Mario verteld zijn definitie van therapie: het veranderen en/of verbeteren van gedrag door middel van Muziek. Het veranderen en/of verbeteren van fysieke en of mentale problematiek.

Hij zegt tevens dat therapie verschilt van een gewone muziekles omdat de methode en benodigdheden (doelen) anders zijn. De uitkomst is anders en de reden waarom je het doet. De ontwikkeling van het kind is belangrijk in de therapie en de mentale processen die plaatsvinden. Ook is in therapie de uitkomst niet te voorspellen.

Het gaat meer om het proces en niet om het muzikale product.

Doelen en werkwijze

Hij geeft hierbij wat voorbeelden die hij in het werken met de kinderen veel terug ziet komen en waar hij dus aan werkt:

Fijne en grove motoriek	(kunnen vasthouden van een stok en slaan op een instrument)
Hand -oog coördinatie	(kijken naar de instructie of voorbeeldfiguur en zelf doen)
Ruimtelijk	(hoe ver ligt dit van mij af)
Expressie	(het uiten van gevoel via het instrument)
(muziek)Geheugen	(het onthouden van liedjes, herinneringen)

Meneer geeft een aantal voorbeelden van doelen die hij zoal nastreeft. Hij verteld erbij dat doelen afhankelijk zijn van het kind en daarop afgestemd word. Ook verteld meneer dat er algemene therapie doelen zijn en muziek specifieke doelen.

Leren conformeren

Leren omgaan met problematiek

Ontspannen

Het kunnen verdragen van verschillende geluiden tegelijkertijd.

De therapie

Meneer verteld over wat hij in de muziektherapie doet. Hij werkt met Orff instrumenten vernoemd naar Carl Orff een Duitse componist, muziekpedagoog en theaterman. Deze Orff instrumenten zijn speciaal voor kinderen. Ze zien eruit als xylofoons. De noten kun je eraf halen. De Orff kun je vergelijken met alleen de witte toetsen van de piano.

Meneer Mario ziet dat dit structuur biedt voor de kinderen en dat het makkelijk is om mee te werken.

Met de kleinere kinderen (uit de onderbouw) werkt hij voornamelijk met percussie instrumenten. Dit omdat het voor hen nog simpeler is omdat je maar één ding hoeft te doen.

Meneer Mario begint zijn therapie altijd met meditatie. Hij heeft de kinderen verteld wat mediteren is en wat daarin doet. Hier wordt altijd mee begonnen. Dit doet hij om de kinderen te laten concentreren of wat ze er op dat moment voor hen ligt. Hij is hiermee begonnen omdat de kinderen vaak helemaal hyper binnenkwamen (bijvoorbeeld net uit de pauze). Nadat hier een aantal minuten tijd voor is genomen begint meneer met het spelen op de Orff. Hij speelt een aantal noten en die mogen de kinderen dan naspelen. Daarna gaan ze over op het (aan)leren van liedjes. Als afsluiting word er weer gemediteerd. Meneer benadrukt dat het bij hem vooral gaat om het doen. Er wordt heel weinig tot niet gesproken. Ook verteld hij dat het bij hem meestal niet gaat om het zomaar wat bespelen (improviseren). Hij houdt zich wel vast aan een vorm (liedjes).

Vaak gebruikt meneer liedjes van het eiland. Meestal volksliedjes. Dit doet hij bewust omdat dit al bekend is voor de kinderen en in de geheugen zit. De kinderen kunnen de liedjes al zingen en vandaaruit probeert hij met de kinderen om de liedjes te spelen. Vanuit het bekende probeert hij de kinderen te laten experimenteren met iets nieuws, met andere vaardigheden, met het onbekende. "Use what it knows to build on that".

Meneer verteld dat het nadeel van het gebruiken van bekende liedjes van de cultuur is dat het kind geen nieuwe informatie krijgt en dus geen nieuwe brain connecties opdoet.

Proces

Meneer zegt dat als je met mensen werkt je te maken hebt met kwalitatieve uitkomsten. Ook zegt hij dat verandering het beste zal gaan als er voor lange tijd met het kind gewerkt word. Verder is de verandering die je dan zal zien subtiel is. Zeker als de situatie waarin sommige kinderen leven hetzelfde blijft.

Meneer benoemt een aantal punten:

- Verbetering van concentratie
- Meer sociale vaardigheden
- Betere muziekgeheugen

Observaties

Meneer verteld niet veel op het lichaam te letten. Wat hij wel heeft gezien wat veel opvalt is dat de kinderen met autisme vrijwel geen expressie op hun gezicht lijken te hebben

Andere algemene dingen die hem opvallen zijn:

- Overdreven lachen
- Vreemde manier van lopen

Andere observaties die meneer heeft opgedaan van kinderen die bij hem in de therapie zitten zijn:

- Kinderen met autisme die een hoog IQ hebben maar weinig raad lijken te weten met emoties
- Acting out kinderen
- Kinderen die niet in de flow zijn met andere kinderen (niet kunnen afstemmen/verhouden tot een ander kind)
- Kinderen die je op een afstand houden en het contact blocken

Rol van dans en muziek op het eiland

Meneer denkt dat dans hier vergeleken met andere landen een grotere rol speelt. Tambu is een dans en carnaval is ook dans. Tambu draagt een groot deel geschiedenis met zich mee. Seu is een oogstfeest en daarin wordt ook gedanst

Carnaval en seu zijn geregeld terugkomende evenementen van het eiland waar dans een belangrijke rol inneemt. Carnaval is dit jaar 40 jaar oud geworden. Tambu en seu zijn veel ouder. Bij tambu en seu word er op een bepaalde manier gedanst. Tambu kwam voort uit de tijd van de slavernij. Dat wat niet gezegd kon worden werd met bewegingen uitgedrukt.

Bij alle dansen zit ook muziek. Die twee zijn aan elkaar gebonden en rond dezelfde tijd ontstaan.

Tambu ontstond vanuit het klagen van de mensen, de slaven. De liederen zijn eigenlijk klaagliederen en zijn eigenlijk voor volwassenen, tegenwoordig zijn het nog steeds wel klaagliederen maar meer gelinkt aan de tegenwoordige tijd. Bijv over de regering, geldgebrek etc. er zijn ook een paar wat meer aangepast voor kinderen. Tumba wordt vooral tijdens de carnaval periode gebruikt. Daarvoor en daarna hoor je het bijna niet.

Zo heeft Curacao veel tradities waarbij gedanst word en muziek wordt gebruikt. De tradities zijn verweven met het verleden en vormt nu nog steeds een belangrijk onderdeel voor de mensen.

Meneer spreekt de volgende zin uit: without dance no Music, without Music no dance.

We spreken verder over deze uitdrukking.

Meneer spreekt over de geschiedenis van muziek en dans als verwevenheid met elkaar.

Vroeger nog voor de tijd van religie aanbaden mensen de zon en de maan. De mens had de behoefte zich te uiten (deze aanbidding) Muziek en dans kwamen voort uit deze behoefte. Hoe kan ik uiten wat ik niet in woorden kan omschrijven?

Rituele dansen om iets voor elkaar te krijgen (bijv. regen). Hoe ontstond rituele dans? Vanuit de behoefte om patroon/ herkenbaarheid. Om iets herkenbaar te maken is ritme nodig. Dit is dan ook het eerste wat ontstond: de pulse. Muziek is patroon. Op patroon kan gedanst worden, een herkenbare herhaalbare dans. Waarmee mensen zich kunnen uitdrukken.

De percussie instrumenten die in afrika zo veel worden gebruikt zijn allemaal ritme instrumenten. Dus muziek en dans zijn uit dezelfde behoefte gekomen.

De mensen hebben daarnaast ook een natuurlijke behoefte om iets te doen. Herhaling, repetitief patroon is de manier waarop we leren. Our brain have no capacity for random thoughts/random things. Als we niet kunnen ordenen/wegzetten worden we gek. Kijk maar wat er gebeurt als je opsluit en gaat spelen met de tijd.

Ook in de kerk word er gezongen. Dit is om emoties als aanbidding te uiten.

Waarom creatieve therapie voor kinderen

Meneer zegt dat hij van mening is dat ieder kind dat hulp nodig heeft recht heeft op verschillende vormen van therapie. nav hoe het kind is kan dan gekozen worden voor een bepaalde therapie vorm of dat nu beeldend, muziek, drama of dans is.

Niet elke therapievorm past bij elk kind. bij mij in de therapie zie ik soms ook dat muziektherapie niet aansluit bij een kind. Meneer verteld dat hij dit ziet doordat het kind geen enthousiasme heeft, of niet wil meedoen.

Meneer voegt tevens toe dat creativiteit belangrijk is te kunnen ontwikkelen.

Bijscholing

Meneer verteld dat het hier moeilijk is om je bij te scholen hier op het eiland. Hij doet dit dus ook niet echt. Hij verteld dat hij wel scholing krijgt soms over de problematiek/stoornis van het kind maar niet vakinhoudelijk.

Met Yfke en Henrieke heb ik een open, informele gesprek gehad. Hierbij zijn incidenteel ook wat kinderen aan bod gekomen die we gebruikten als illustratie of voorbeeld.

Topics die aan bod zijn gekomen zijn:

- Culturele kenmerken
- Struikelblokken
- Doelen en werkwijze
- Vaktherapie
- Belang vaktherapie
- Dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao

Culturele kenmerken

wat hen beide opvalt is dat er veelal oppervlakkig makkelijk een gesprek aan te knopen is. Ze hebben moeite om bij binnenkant te komen. Ook valt ze op dat de kinderen het heel erg lastig vinden om woorden te geven aan gevoelens. Yfke vergelijkt het met haar stage van vorig jaar waar ze ook met kinderen met dezelfde problematiek heeft gewerkt. Ze ervaaarde dat deze kinderen wat beter woorden konden geven. Een grotere woordenschat hebben. Beide dames zeggen dat de taalbarrière hier ook een grote aandeel in heeft. Ze kunnen niet goed Papiaments spreken en verstaan.

Wat Henrieke ook opvalt is het thema affectie. Ze geeft als voorbeeld dat de juffen op school de kinderen makkelijk een knuffel of een kus geven. Ze zegt dat ze dat op die manier niet in Nederland ziet. Aan de andere kant geven de juffen de kinderen ook billenkoek als de kinderen stout zijn geweest. Dat zie je ook niet in Nederland.

Struikelblokken

Wat hen beide ook opvalt is dat er nog weinig bewustzijn is over wat vaktherapie en dan in dit geval PMT inhoud. Ze verteld dat ze dit merkt aan de manier waarop er word omgaan of gedacht over de therapie. opmerkingen als; ja die kinderen neem die maar, die moeten bewegen geeft hun een idee van dat ze nog niet helemaal doorhebben wat de therapie inhoud. Andere voorbeelden die ze hebben genoemd zijn slechte motoriek breng maar naar de PMT.

Ik vraag aan hun wat PMT is. Yfke en Henrieke geven me een definitie/hun beeld over wat PMT is nl therapie waarbij je gedrag probeert te veranderen dmv het in kaart brengen van gevoelens. Tevens benoemen ze als definitie inzicht geven in gedrag. Ze benoemen denken- voelen- handelen als richtlijn vanwaaruit ze werken.

Doelen, werkwijze en observaties

De meiden vertellen dat de doelen die ze hebben verschilt per kind. ze geven aan dat ze op dit moment vooral werken aan inzicht geven in gedrag en een vertrouwensband proberen op te bouwen. Ze benoemen dat ze veel aan positieve bekrachting doen. Ook benoemen ze doelen als sociale vaardigheden, zelfvertrouwen, contact maken en assertief worden op.

Ze vertellen wat hun werkwijze is. Ze beginnen meestal met een rondje wat ze small talk noemen daarna geven ze uitleg over wat ze gaan doen en waarom. Daarna volgt de toepassing. Na de toepassing volgt reflectie en als er nog tijd is doen ze nog een werkvorm. Is er geen tijd meer dan eindigen ze altijd een werkvorm die het kind zelf mag kiezen.

In het werken met de kinderen gebruiken ze een observatiemethode genaamd LECS. Dit staat voor lichamelijk, emotioneel, cognitief en sociaal.

In het werken met de kinderen zien ze dat de kinderen erg enthousiast zijn. ze willen allemaal graag mee. Ook de kinderen die niet naar therapie gaan zitten met hun vingertjes omhoog op het moment dat ze een bepaald groepje komen ophalen. Ze zitten met hun vingertje omhoog met andere worden van ikke wil. Dit valt erg op want dit is bijna bij elke groep zo. In het werken valt verder ook op dat de kinderen gemotiveerd zijn. Yfke en Henrieke vertellen dat ze er goed voor moeten waken dat de

kinderen niet denken dat het alleen maar spelletjes spelen is wat ze daar doen maar dat ze ook iets moeten leren. Ze merken dat hierin vaak dat iets niet helemaal zuiver loopt doordat kinderen tijdens reflectie alleen spreken over het laatste deel van de therapie (het deel waar ze zelf iets mogen kiezen om te doen als afsluiting)

Op school zien we het tegenovergestelde van wat je verwacht als je het hebt over therapie. de kinderen lijken hebbertig om met je mee te gaan. Ik herken dit ook en we praten er verder over. we bespreken met z'n drieën dat dit te maken kan hebben met: dat de kinderen weinig beweging krijgen en dus blij zijn met elke beweging die er komt/aangeboden word, of/en dat de kinderen niet goed bewust zijn van wat de therapie nou eigenlijk is. Yfke en Henrieke horen de kinderen opmerkingen maken als gaan we rugby doen, of voetballen?

Ook merken de meiden dat op het moment dat ze niet ingaan op spel en ze iets anders gaan doen iets waarvan ze leren dat de concentratie en geduld van de kinderen dan heel snel weg is. Ze doen dan niet helemaal volluit meer mee.

Vaktherapie op het eiland (PMT)

De meiden vertellen dat als de therapie (we nemen als uitgangspunt pmt maar de vraag is algemeen gesteld over vaktherapie en als uitgangspunt de plek waar ze nu werken.) een plek zou krijgen hier op het eiland er aan een aantal randvoorwaarden moet voldoen

De juffen en meesters moeten een juiste idee hebben over de therapie zodat dit overgedragen kan worden op de kinderen. Nu merken ze dat doordat het niet helemaal duidelijk is voor de juffen, de kinderen ook een verkeerd beeld hebben van de therapie.

De ouders moeten goed op de hoogte zijn van wat er gebeurd met het kind en wat de therapie is. Psycho- educatie moet gegeven worden aan alle betrokken partijen, nu merken ze dat mens echt nog weinig bewust is.

Er moeten ruimtes beschikbaar zijn voor de therapie. anders kun je niet privé en op een goede consistente manier werken of een proces aangaan.

Er met een vakgroep zijn waar je intervisie kunt volgen

Er moet sprake zijn van Multi disciplinair overleg/ team. Niet alleen op school maar ook met de eventuele instantie waar het kind bijvoorbeeld een psycholoog bezoekt.

De doelen moeten op elkaar afgestemd worden. Niet alleen tussen de therapieën op school maar ook de andere instanties.

Belang vaktherapie

Beide vertellen dat ze denken dat therapie sowieso een meerwaarde kan leveren aan de gezondheidszorg.

Dans en bewegingstherapie en de cultuur van Curaçao

De meiden vertellen dat ze denken dat de mensen hier hun gevoel uiten door te dansen. juist doordat ze zich niet altijd goed in woorden kunnen uitdrukken. Ze zeggen dat dansen hier zo geïntegreerd is. Ze denken dat de persoon die de dans en bewegingstherapie geeft wel feeling moet hebben met de cultuur en hierop moet kunnen aansluiten. Ze denken dat een Nederlandse net iets meer moeite zal moeten doen om geaccepteerd te worden, en in vertrouwen genomen zal worden.

N.b voor elke gesprek vertel ik eerst wat over het onderzoeksthema en geef ik uitleg over dans en bewegingstherapie. Omdat ik hier geen video- opnames laat zien. Vertel ik over dans en bewegingstherapie met gebruikmakend van voorbeelden. Deze voorbeelden kunnen zijn n.a.v. de sessies op Blenchi school of anderzijds.

Op 25 maart 2010 ben ik naar Savaanhuis geweest. Het Savaanhuis is een onderdeel van het SOKH stichting opvoedingsondersteuning voor kinderen met een handicap). Het SOKH verleent hulp aan kinderen met een ontwikkelings-, sociale en/ of emotionele handicap. De activiteiten van het SOKH worden momenteel uitgevoerd op de navolgende locaties:

- Therapie en Expertise Centrum (TEC)
- Medisch Orthopedagogisch Zorgcentrum (MOZ)
- Het Savaanhuis

Het Savaanhuis is opgezet om gestructureerde opvang te bieden aan kinderen met een stoornis binnen het autisme spectrum en kinderen met sociaal emotionele problemen. Tevens word binnen het Savaanhuis verschillende activiteiten aangeboden:

- Hippotherapie (paardentherapie)
- Activerende begeleiding
- Ondersteunende begeleiding
- Creatieve therapie beeldend en muziek
- Tuinieren

Ik heb een interview gehouden met Yolanda Wiel. Ze is in 2003 afgestudeerd als beeldend therapeut aan de Hogeschool in Nijmegen. Ze is werkzaam op het Savaanhuis sinds augustus 2009.

Yolanda heeft me wat achtergrond informatie gegeven over het Savaanhuis. Zo heeft het Savaanhuis namelijk een zorgcontract. In dit zorgcontract staat beschreven dat het Savaanhuis aan 75 autistische kinderen per week begeleiding moet geven. Dit is de reden dat het Savaanhuis voornamelijk bedoelt is voor autistische kinderen en er dus ook vooral kinderen komen die autistisch zijn. de kinderen worden doorverwezen via het hoofdkantoor dat aan de Cylebestraat zit. Hier vind de diagnostiek plaats.

Met Yolanda heb ik over een aantal topics gesproken namelijk:

- Doelgroep
- Doelen
- Observaties
- Culturele kenmerken

Doelgroep

Op het moment zijn er nog niet heel veel kinderen op het Savaanhuis. De kinderen die hier komen zijn vanaf 7 jaar tot 20+ jaar. De kinderen in de leeftijd van 20+ heeft zij niet in de therapie. Deze jongeren komen hier omdat ze nergens anders terecht kunnen. De meeste kinderen die zij heeft hebben autisme. Een enkeling heeft gedragsproblematiek. Elke dag is er een vast programma voor de kinderen. Elke kind zit in een vaste groepje. Meestal zitten er zo'n 4 tot 5 kinderen in een groepje. Vanuit dit groepje gaan de kinderen naar de therapie. Soms is het zo dat niet elk kind uit het groepje een indicatie heeft voor een therapie. In dat geval gaan alleen degene die het wel hebben naar de betreffende therapie en de rest doet iets anders. Yolanda ziet kinderen individueel tot groepjes van 5 kinderen.

Doelen

Als beeldend therapeut werkt Yolanda hier dus sinds augustus. Toen ze hier pas begon met werken heeft ze de eerste periode geobserveerd. Daarna heeft ze haar doelen geformuleerd en begon ze met werken. Een aantal doelen waaraan zij met de kinderen werkt zijn:

- Leren omgaan met autisme
- Aanleren van vaardigheden
- Verbeteren van de eigen verzorging

Observaties

Toen ik vroeg aan Yolanda wat ze ziet aan (lichaam)observatie bij de kinderen vertelde ze dat ze veel kinderen op hun tenen ziet lopen. Ook ziet ze dat over het algemeen de grove motoriek van de kinderen niet zo goed ontwikkeld is. Verder valt op dat de kinderen lijken te hangen. Het lijkt alsof hun lichaam hangt. Toen ze een keer tijdens een activiteit gingen dansen vertelde de kinderen dat ze het leuk vonden om te dansen. Zij kon dit ook aan de kinderen zien en ze zag ook dat de kinderen geen schaamte voelden om te dansen. Wat haar tijdens deze activiteit ook opviel was dat de kinderen niet goed konden bewegen. De bewegingen die de kinderen maakte waren niet op het ritme en leken houterig en onlogisch. Yolanda verteld dat hier met dans en bewegingstherapie aan gewerkt kan worden. Ook zegt ze dat ze het idee heeft dat kinderen met autisme niet echt in hun lijf zitten *én* heel gevoelig voor hun lijf zijn (aanraking en/of verzorging). Hier zou de dans en bewegingstherapie volgens haar ook bij kunnen aansluiten.

Ik vertelde haar dat ik nu sessies aan het geven ben met de kinderen. Ik merk hierin dat de kinderen automatisch dansen. De drempel om te bewegen is veel kleiner. Zeker als ik iets zoals salsa muziek opzet. Het is voor hen zo vanzelfsprekend hoe erop gedanst word dat het me opviel dat het de vorm is wat ze dansen. Het is een uitdaging om ze vandaaruit naar binnen te brengen. Yolanda kon zich dat wel indenken en voegde toe dat dit komt omdat dans zo vanzelfsprekend is.

Culturele kenmerken

Yolanda viel op dat de Antillianen heel non verbaal zijn. Ze spreken heel veel met hun lijf. Als ze in de auto zit en ze rijdt langs snacks dan ziet ze een groepje mannen staan praten. Ook al kan ze niet horen wat ze zeggen ze kan veel aflezen aan de handelingen die ze met hun lichaam maken. Ze vind als non verbaal therapeut sowieso een mooie aansluiting. Wat haar ook opvalt is dat alles wat moeilijk is aan emoties non verbaal gebeurd, non verbaal gezegd word en niet verbaal. Aan spelende kinderen ziet ze het ook. Ze geeft weer een voorbeeld. Zo zag ze laatste spelende kinderen. Een paar wilde niet dat een ander kindje meedeed. Om dat duidelijk te maken draaiden ze het kind telkens de rug toe op het moment dat het kind zich bij de rest wilde voegen. Yolanda denkt dat de meeste mensen zich niet bewust zijn van deze culturele kenmerken.

N.b voor elke gesprek vertel ik eerst wat over het onderzoeksthema en geef ik uitleg over dans en bewegingstherapie. Omdat ik hier geen video- opnames laat zien. Vertel ik over dans en bewegingstherapie met gebruikmakend van voorbeelden. Deze voorbeelden kunnen zijn n.a.v. de sessies op Blenchi school of anderzijds.

Muriel Linscheer is hoofd van de John F Kennedy school. Dit is een school voor speciaal onderwijs. Muriel verteld dat de school officieel een LOM school is en kinderen heeft met leer en opvoedingsproblemen met een normale intelligentie. Ze verteld dat in praktijk en uit onderzoek is gebleken dat het merendeel van de kinderen een lage intelligentie heeft en zowel leer als gedragproblemen hebben.

Ze verteld dat de school 5 groepen heeft welke zijn onderverdeelt in niveaus:

- 1 Aanvang groep
- 3 Midden groepen
- 1 Eind groep

De kinderen die op school zitten zijn in de leeftijd van 7 t/m 15 jaar.

De school valt net als Blenchi school onder het RKCS school bestuur. De hoofden van de scholen hebben regelmatig vergaderingen met elkaar.

Er zijn ook andere speciaal onderwijs scholen op Curaçao die niet onder het RKCS vallen. Deze vallen onder Dos. Dos is van de overheid.

Muriel vertelde dat ze vorig jaar een PMT stagiaire heeft gehad. Deze heeft therapie daar geïntroduceerd en een boekje gemaakt waarin staat beschreven wat voor therapie het is en wat je zoal zou kunnen doen met de kinderen. Omdat Muriel contacten heeft met het JCC (Jeugd Centrale Curaçao) wat in dezelfde straat ligt als de school, mocht ze gebruik maken van de ruimte die ze daar hebben. De stagiaire PMT heeft haar therapieën daar gegeven.

Bewegingsactiviteiten

Muriel verteld dat er verschillende activiteiten op school zijn. De kinderen krijgen één keer per week zwemles en één keer per week gym. Ook hebben ze een handvaardigheidleerkracht waarvan de kinderen één keer in de week les krijgen. Daarnaast beginnen ze volgende week met een naschoolse activiteit waar de kinderen zich voor konden opgeven namelijk muziekles. Muriel verteld dat ze ook muziek en drama deden met de kinderen maar dat ze eigenlijk een docent missen die hierin geschoold is. Dus drama doen ze niet meer. Ook verteld ze dat ze een gebrek aan ruimte hebben. Ze verteld dat de schoolplein eigenlijk te klein is voor alle kinderen en voor de gym. Vaak maken ze gebruik van het pleintje voor de kerk (dat naast de school staat) maar dit is eigenlijk niet veilig omdat hier ook auto's komen. Ze zegt dat ze eigenlijk ook een gymleraar missen maar dat het allemaal een kwestie is van geldgebrek.

Observaties

Muriel verteld dat de meisjes willen dansen als er activiteiten zijn. Ze zegt dat kinderen hier feeling/aanleg hebben voor dansen. Het is met de paplepel ingegoten. Ook verteld ze dat ze de meisjes, dansjes in ziet studeren en ze vragen de juffen of ze op het podium mogen dansen/optreden. Volgens Muriel dansen de jongens ook wel. Vaak ook samen met de meisjes.

Dans en bewegingstherapie op speciaal onderwijs

Muriel zegt dat deze therapie vorm nodig is op scholen. Het overgrote deel van de kinderen bij haar op school heeft gedragsproblemen en lopen bij een psychiater. Muriel geeft aan ook al kinderen in haar hoofd te hebben welke in de therapie zouden kunnen komen

Muriel zegt dat de therapie een belangrijk en nodig is omdat de kinderen door zo'n therapie zelfkennis krijgen. Dit vind ze heel belangrijk. Ook zegt ze dat de kinderen zich (beter) kunnen uiten, zelfvertrouwen kunnen krijgen, leren opkomen voor zichzelf, leren ontspannen en een groter eigenwaarde kunnen krijgen. Muriel zegt enthousiast te zijn en erg geïnteresseerd. Ze vind het thema

wat ik aan het onderzoeken ben nuttig omdat ze denkt dat het bij sommige kinderen dan niet zo uit de hand hoeft te lopen. Ze denkt als er eerder word begonnen met het geven van verschillende vormen van therapie, dit alleen maar beter is voor het kind. Muriel zegt deze therapie (het thema wat ik onderzoek) vooral ook interessant te vinden omdat hierbij de cultuur aan de orde is, gebruik kan worden gemaakt van die aspecten van de cultuur zodat die aansluiting gevonden kan worden en kinderen meer bereikt kunnen worden.

Muriel verteld dat als de therapie echt toegepast zou worden deze eerst aangesteld moet worden door het RKCS. Vanhieruit zal het waarschijnlijk zo zijn dat de therapie uren worden verdeeld over de verschillende scholen. Muriel zegt dat je dan waarschijnlijk een paar dagen op de scholen die onder de RKCS vallen zal werken.

Binnen haar school ziet ze het voor zich dat de betreffende kinderen uit de klas gehaald worden en de therapie volgen alwaar ze daarna weer terug naar de groep gaan.

Ook zegt ze dat ze de therapie in een afgesloten/ privé ruimte zou laten plaatsvinden. Zodat je niet gestoord word en veilig en rustig kunt werken. Ze geeft aan dat dit beter is voor het kind.

Muriel ziet ook voor zich dat de therapeut deelneemt aan vergaderingen. Ze verteld dat communicatie onderling heel belangrijk is en dat dit dus ook veel gedaan word bij haar op school. Met onderling bedoelt ze niet alleen de docenten maar ook de ouders van het kind, psychiater etc. ook benoemt ze continuïteit. Ze zegt het belangrijk te vinden dat de therapie blijft en er kinderen kunnen blijven komen en dat er dus ook een proces kan zijn voor het kind en dat de therapie een vast onderdeel word van het onderwijs.

Indicatie

Muriel verteld dat de kinderen vaak doorverwezen worden. Het lukt niet op een reguliere school en dan komen ze hierheen. Vaak worden of zijn ze al onderzocht. Wat Muriel meestal doet als een kind nieuw op school komt is een maand observatie houden. Ze laat de betreffende docent (waarbij het kind in de therapie komt) bewust niet het dossier van het kind zien. Ze laat de docent eerst een maand zelf observeren en daarna haalt de het dossier erbij. Dit doet ze omdat ze wil voorkomen dat de docent al bevooroordeeld naar het kind gaan kijken of behandelen. Bij de dans en bewegingstherapie zou ze dit op dezelfde manier doen.

Muriel verteld al een idee te hebben welke kinderen in haar school in de therapie zou kunnen komen:

- Kinderen die een trauma
- Kinderen die schuw/ teruggetrokken zijn. kinderen die slachtoffer zijn
- Kinderen die agressief zijn

Opmerkingen

Muriel zegt dat ze vind dat de kinderen van Curaçao meer hulp nodig hebben. Ze is blij dat er nu steeds meer stichtingen zijn en hulp van buitenaf komen.

Tegen het einde van onze gesprek kwam de muziekdocent binnen lopen. Na mijn onderzoeksthema te hebben gehoord verteld hij zeer geïnteresseerd te zijn. Hij voegt het volgende toe aan het topic Observatie. De taal van het eiland heeft ook veel ritme. Ritme is beweging. Hier zou je binnen de therapie ook een aansluiting in kunnen vinden of activiteiten mee kunnen doen.

Op 15 april heb ik een interview gehad met Marleen en haar stagiaire Jori. Marleen heeft in Nederland creatieve therapie gestudeerd en is nu 7 jaar werkzaam en woonachtig op Curaçao. Ze werkt 4 dagen in de week bij Capriles kliniek. Ze werkt voornamelijk met volwassenen maar heeft ook kinderen die ze poliklinisch ziet.

Ik heb met beide gesproken en hierbij zijn een aantal topics aanbod gekomen.

- Vakgroep
- Dans en bewegingstherapie
- Non verbale therapie
- Kinderen
- Culturele kenmerken

Vakgroep

Marleen verteld dat ze in totaal met ze in totaal met 4 vaktherapeuten op het eiland werkzaam zijn. om elkaar te ondersteunen en het vak te beschermen en profileren zijn ze een vakgroep begonnen. Deze bestaat uit één muziektherapeut, één dramatherapeut, één beeldend therapeut en één kunstzinnig therapeut. Ze komen regelmatig bijeen en doen aan intervisie. Ook begeleiden ze stagiaire en hebben ze veel contacten met andere instellingen. Naast dit alles doen ze ook aan profilering van het vak op het eiland. Om het vak te beschermen en de mensen meer bewust te maken van vaktherapie want opvallend is dat mensen het toch niet helemaal snappen en (de term) verkeerd gebruiken.

Dans en bewegingstherapie

Marleen beschrijft een aantal voor en nadelen van dans en bewegingstherapie als mogelijke behandelwijze. Ze zegt dat dans, ritme, muziek een belangrijke rol speelt hier. Dit kan een ingang zijn. aan de andere kant beschrijft ze een voorbeeld waaruit blijkt dat doordat dans zo algemeen bekend is en je veel verschillende tradities erin hebt je ook soms ziet dat men hierdoor vast blijft zitten in normen en waarden. Hoe er op die muziek gedanst wordt te worden. Het voorbeeld dat ze beschrijft gaat over een project die ze hebben gedaan bij stichting mai. Ze hebben een combinatie van beeldend en muziektherapie gedaan. Bij muziek die werd gemaakt moesten ze een beweging maken. Deze beweging gingen de kinderen vervolgens tekenen. Tijdens deze activiteit zagen ze dat de kinderen bleven hangen in hoe er van hen verwacht dat er bewogen wordt op bepaalde (voor de cultuur specifieke) muziek. Toen ze de muziek veranderde en dus wat verder weg van het bekende werd, hoe echter de bewegingen werden.

Ze geeft nog een illustrerende voorbeeld dat je een kunstenaar geen beeldende therapie geeft. Daarbij vult ze aan dat ze denkt dat als er een danstherapeut bij deze situatie was geweest deze wel de vaardigheden heeft om hiermee te werken of op in te gaan. Maar het is dan dus wel belangrijk dat deze een dans en bewegingstherapeut is en kennis heeft van de cultuur.

Non verbale therapie

Over het algemeen valt marleen op dat de mensen zich hier moeilijk verbaal kunnen uiten en uitdrukken. De woordenschat is minder en de taal is ook simpeler. Op school leren de kinderen ook niet over emoties en omgang hiermee. Marleen verteld de laatste jaren helemaal fan te zijn van de driehoek. Ze zegt nu goed door te hebben hoe het werkt en is ervan overtuigd dat non verbale therapie De therapievorm hier is. Ze zegt dat er hier heel veel op een indirecte manier met elkaar wordt omgegaan/gesproken. Er zijn veel indirecte relaties. Ze omschrijft een voorbeeld waarbij iemand eigenlijk een schaar bij de buurman wil lenen maar eerst van alles en nog wat praat (small talk) voordat hij eigenlijk zegt waar die voor komt. Marleen zegt dat de driehoek perfect aansluit bij de manier van omgang met elkaar op Curaçao. Doordat het een non verbale therapie is de driehoek laat zien dat je binnen non verbale therapie niet perse op een directe manier met elkaar in contact hoeft te zijn. of je op een directe manier hoeft uit te drukken/uit te spreken. De cliënt kan het via het medium doen. de therapeut ook. De therapeut kan ook reageren op de cliënt via het medium. Maar het kan ook direct tussen cliënt en therapeut als je dat zou willen.

Binnen de beeldende therapie ziet ze vaak dat het materiaal en het werken met materiaal een werkbare sfeer bewerkstelligd. Je bouwt makkelijk een relatie op terwijl je aan het werk bent met het materiaal. Het medium is dus ook een ingang en maakt het mogelijk om dingen bespreekbaar te maken.

Kinderen

Er is op dit moment geen kliniek voor kinderen. Alle kinderen die hier komen zijn poliklinisch. Na lang verwacht komt er aan het einde van de maand waarschijnlijk de opening van de kliniek voor kinderen.

Kinderen die marleen nu poliklinisch ziet hebben de volgende problematiek:

- Agressie
- Emotionele verwaarlozing
- Persoonlijkheidsproblematiek trekken
- Fysieke verwaarlozing

Culturele kenmerken

Jori verteld wat hem opvalt aan culturele aspecten en marleen vult hem aan.

Het valt Jori op dat men hier over het algemeen negatieve gedrag straft en minder doet met het positieve gedrag. Het negatieve gedrag krijgt meer aandacht.

Wat hem ook opvalt is dat mensen hier veel ja zeggen maar nee bedoelen. Marleen vult aan dat dit nog een meerwaarde kan zijn voor vaktherapie. Doordat het vooral om het doen gaat kun je in het medium goed zien als iemand eigenlijk nee bedoelt. Dit kun je dan terug zien in het medium, aan hoe iemand doet of hoe die zijn werk maakt.

Jori verteld ook dat het hem opvalt dat mensen hier snel contact maken op een oppervlakkige manier. op die manier kunnen ze met iedereen praten maar dat het moeilijk is om de verdieping in te gaan.

Om die verdieping te vinden en/ of om hen dat te laten uiten/exploreren. Hij zegt dat hij vaak hoort van mensen dat alles goed en oke is maar dat er vaak vanbinnen van alles leeft. Marleen vult aan en benoemt een uitdrukking: geen vuile was buiten hangen. Ze zegt de uitdrukking voor de mensen hier ook geldt en dat de mensen hier ook zo leven. Ook hierbij vult ze aan dat je bij vaktherapie ook snellen bij de binnenkant kunt komen omdat het om het doen gaat. Hierin wordt alles zichtbaar omdat dit niet liegt/verborgen gehouden kan worden. Dit is nog een voorbeeld voor waarom vaktherapie hier een meerwaarde zou hebben.

Als laatste vertellen ze dat hun beide opvalt dat mensen hier sterk non verbaal gedrag laten zien. Ze bewegen veel met hun lijf en illustreren veel met hun lijf.

Op 19 april heb ik een interview gehad met Marjon Roos. Marjon Roos heeft in Nederland creatieve therapie gestudeerd. Ze heeft tijdens haar opleiding stage gelopen op Curaçao. Na haar opleiding heeft ze jaren in Nederland gewerkt. Nu is ze sinds vijf jaar woonachtig op Curaçao. Samen met Marleen heeft ze de vakgroep opgericht. Ze werkt voornamelijk met kinderen en jongeren maar ook met volwassenen. Ze verteld dat er op het eiland 2 kinderpsychiaters zijn. Zij zijn aangesloten bij maatschap psychiaters Antillen. Als zij met kinderen werkt heeft zij met een van hen contact.

Tijdens het gesprek zijn een aantal thema's aan bod gekomen.

Vakgroep en vaktherapie

Marjon verteld hoe ze het aanpakken op het moment dat je wordt gebeld voor een aanbod?

Ze verteld dat ze altijd aangeven dat ze het leuk vinden dat ze worden gebeld en dat ze denken dat deze vorm van therapie gevraagd word.

Daarna geven ze aan eerst met de rest (vakgroep) te willen overleggen hoe en op welke manier ze het willen aanpakken.

Als overleg heeft plaatsgevonden word er teruggebeld naar de instelling. Voordat er verder gesproken word over het wel of niet geven van therapie willen ze eerst een presentatie/voorlichting/workshop geven over vaktherapie. Als het in de vorm van een workshop is dan is dit meestal interactief.

Een andere voorwaarde is ook dat er alleen word gesproken met de behandelaren en niet de groepsleidsters. Ze doen dit omdat ze de beter met de behandelaren kunnen spreken dan met de groepsleidsters. De behandelaren kunnen dan weer educatie geven aan de groepsleidsters. De behandelaren zijn ook de mensen die cliënten doorverwijzen. Dus het is van essentieel belang dat zij op de hoogte zijn.

Altijd word er op die manier gewerkt. Om het vak te beschermen, maar ook jezelf om niet teveel hooi op je vork te nemen en als laatste ook voor de instelling om te voorkomen dat ze de verkeerde therapievorm inschakelen voor hun cliënten.

Tijdens het de presentatie komt altijd als pijler naar voren; wat vaktherapie is, waarom vaktherapie en de therapeutische driehoek.

Marjon geeft een voorbeeld van een situatie waarin duidelijk wordt hoe de driehoek werkt en hoe helpend kennis hierover is. Toen ze een groep van drugverslaafde mannen waren ze erg afwachting en veel op haar aan het letten, ze deden niks uit zichzelf. Marjon verteld dat je in de driehoek goed kunt zien dat het op dat moment ging tussen de cliënt en de therapeut. Later in het proces gingen de mannen veel meer in op de instrumenten. Ze gingen zelf muziek maken en gingen weinig in op de ideeën van Marjon. In de driehoek is te zien dat dit erop wijst dat de cliënten hun aandacht verplaatsten van cliënt- therapeut naar cliënt- medium. Later merkten de cliënten op dat het samenspelen niet helemaal verliep zoals ze het wilde. Het kwam maar niet tot een samenspel en het samenwerken lukte ook niet. Vanaf dat moment gingen ze steeds meer luisteren naar Marjon. En werd zij door hen meer toegelaten.

Marjon verteld dat de reacties van de mensen vaak beamend zijn. het valt haar op dat de mensen hier zich vaak en snel een voorstelling kunnen maken van de therapie. Ze ervaart ook dat de drempel hier vergeleken met Nederland veel lager is.

Ze merkt dat de mensen zich kunnen voorstellen/indenken watvoor en dat vaktherapie therapeutische effecten heeft. Ze denkt dat ze dat misschien intuïtief aanvoelen, misschien doordat ze het op zichzelf al doen/toepassen.

We hebben gesproken over de manier waarop er hier binnen instellingen naam gegeven word aan beroepen die geen creatieve therapie zijn maar wel als zo benoemd worden.

Marjon zegt dat het aan de ene kant ook wel goed is dat er op veel plekken gezegd word dat er creatieve therapie gegeven word omdat je op die manier merkt dat er steeds meer vraag naar is. Ook merk je dan dat mensen geïnteresseerd zijn en dat het vak opleeft hier.

Hogescholen in Nederland en Vakvereniging Curaçao

Marjon praat verder ook over de relatie tussen hogescholen in Nederland en Curaçao. Ze wil graag een eenduidig beleid vanuit Nederland naar de Antillen toe. Ze zou graag zien dat de alle stages via de vakgroep verlopen. Ook voor de studenten denkt ze dat dit beter is omdat deze dan een gedegen begeleiding krijgen. En ook wordt op deze manier het vak beschermd.

Marjon verteld dat ze van plan zijn om in de toekomst een vakvereniging op te zetten. Waarschijnlijk zal deze Caribbean association art therapies genoemd worden. Ze willen op deze manier een bestuur, vakgroepen en leden wat beter structureren zeker als het in de toekomst meer worden, en blijft groeien.

Marjon verteld dat er een sterke onderzoeksvraag ligt vanuit hen. Namelijk het in kaart brengen van vaktherapie op de Antillen. Daarbij willen ze o.a weten:

- Hoeveel vaktherapeuten zijn er op de Antillen of dichtbij gelegen landen zoals Venezuela (ligt 50 km verderop). Ze hebben nl vernomen dat daar een beeldend therapeut is.
- Hoeveel stagiaires hebben op de Antillen stage gelopen en wat voor kennis hebben deze
- Welke instellingen krijgen er nu vaktherapie en hoe denken ze erover, hoe sterk leeft het en als ze enthousiast zijn, waar zijn ze dan precies enthousiast over.

SOKH en werkwijze

Sokh is zich de laatste jaren meer gaan richten op Autisme. Ze zijn zich gaan specialiseren. De Savaanhuis is orthopedagogisch en agogisch gericht
Een ander onderdeel van SOKH is het TEC. Dit is de training en expertise centrum.

Marjon verteld over haar werkwijze bij Savaanhuis. Doordat het meerendeels autistische kinderen zijn die er komen verteld ze haar werkwijze m.b.t deze kinderen. Ze werkt gedragsgericht, structurerend en inzichtgevend. Doelen die ze zoal formuleert zijn omgaan met, prikkel regulering, sociale vaardigheden aanleren, omgaan met angst, leren van wederkerigheid. Ze verteld dat ze veel orthopedagogisch werkt. Binnen muziektherapie gebruikt ze verschillende technieken zoals imitatie, synchronising en pacing.

Binnen muziektherapie werk ze vaak aan het ik-besef ontwikkelen en de wederkerigheid. Werken met het thema jij en ik door bijvoorbeeld klank- imitatie. Ze doorlopen dan de volgende stappen: eerst word er apart gespeeld, dan om de beurt, dan tegelijk en dan samen. Ze verteld dat het er omgaat wat het kind ervaart tijdens het samen spelen. Ze zegt dat muziek een uitstekend middel is om te werken met deze kinderen.

Marjon verteld welke instrumenten ze vaak gebruikt:

- De fluit (sensorisch) en doet appèl op het 'ik'
- Basis instrumenten die weinig prikkels hebben
- Grote trommels vanwege ritme en motoriek

Marjon voegt toe dat ze bij kinderen met autisme ook merkt dat ze moeite hebben met begin en einde, dit ziet ze vaak terug op het moment dat ze met liedjes werkt. Hier werkt ze ook aan met kinderen.

Marjon verteld verder over de kinderen die ze nog meer ziet. Dit zijn kinderen met sociaal emotionele problemen. Hierbij probeert ze aan te sluiten op de belevingswereld van de kinderen om vandaaruit verder te werken. Ze verteld vooral empathisch, en structurerend te werken en richt zich daarnaast ook op het doorwerken van problemen. Ze voegt toe dat er bij kinderen ook altijd wel een stukje opvoedkunde bij komt kijken.

Marjon vat samen hoe haar werkwijze is. Ze is cliëntgericht, empathisch en structurerend. Ze start vanwaar de cliënt op dat moment is en gelooft dat de cliënt zelf ergens diep van binnen voelt wat het probleem is. Ook werkt ze vanuit de sterke kanten van de cliënt. En betreft ze de analogie in het medium.

Cultuur en vaktherapie

Marjon verteld dat de mensen hier openhartig zijn. de denkt dat dit voor een deel ook wel moet omdat het een klein eiland is en je elkaar dus nodig hebt. Je moet dan dus wel zorgen dat je goed met elkaar blijft

Ook valt haar op dat de mensen hier een groot empathisch vermogen hebben. Ze houden veel rekening met de ander en proberen zich voor te stellen hoe iets voor de ander is op het moment dat diegene iets doet.

Marjon zegt dat de mensen hier minder rechtstreeks zijn.

Ook zegt Marjon dat er hier minder snel iets van jezelf wordt prijsgegeven. De gedachte: straks weet iedereen het zit daar voor een deel achter denkt Marjon

Marjon denkt dat de kracht van het medium hier o.a in zit. Je kunt namelijk op een veilige manier iets van jezelf prijsgeven nl. via het medium.

Marjon voegt ook nog toe dat ze ook ziet dat mensen hier afwachtend zijn. soms zie je dat mensen hierin verzanden en apathisch worden. Ze verwijst naar mensen die zoveel hebben meegemaakt en hier niet mee omgaan. En dat je ze op een gegeven moment de hele dag op de veranda ziet zitten en voor zich uit kijken, dag in dag uit.

Ze voegt ook nog toe dat ze van mening is dat de Antilliaanse mensen ook denkers zijn. Ze zegt dat het mensen zijn die een hele duidelijke mening hebben maar er niet voor uit komen.

Ook verteld ze dat het haar opvalt dat de Antilliaanse mensen meteen een hiërarchie ergens in zien. En dan verwijst ze naar situatie waarin sprake is van een Curaçaoënaar en een Nederlander. In het werken met mensen merkt zij dit ook. Ze ziet het thema macht. Maar zegt ook dat het te maken heeft met interpretatie. Ze denkt dat er tot op heden nog steeds veel onbegrip en onwetendheid is voor elkaars wereld (Nederlanders en Curaçaoënaars

Ze zegt dat als ik hier zou gaan werken het ook een meerwaarde kan zijn omdat ik beide culturen ken en dit kan helpen om een brug te slaan. Niet alleen op Curaçao maar ook bij de Antillianen die in Nederland wonen.

Marjon verteld dat zij denkt dat Curaçao op dit moment in een proces zit van eigen identiteit ontwikkelen. Ze ziet dit niet alleen op politiek niveau (Curaçao word zeer waarschijnlijk 10-10-10 autonoom) maar ook bij de mensen zelf. Dit ziet ze bijvoorbeeld door, reclames die er op tv komen die gericht zijn op thema's als bij jezelf blijven, eigenheid en opkomen voor jezelf. Ook ziet ze dat de eigen feesten van het eiland steeds meer, groter en uitgebreid gedaan worden zoals Seu en carnaval. Ze merkt dat kunstenaars altijd de voortrekkers hiervan zijn.

Ze verteld dat Curaçaoënaars ze gewoonte hebben om zichzelf te ondermijnen. Ze zeggen dat ze iets niet kunnen terwijl Marjon zelf denkt dat ze het wel degelijk in zich hebben. Marjon denkt dat dit een koloniale oorsprong heeft. Mensen zijn altijd onderdrukt geweest en hebben te horen gekregen dat ze niks zijn. Er werd altijd gekeken naar wat ze fout deden.

Marjon denkt dat het thema eigen krachten in het medium laten zien heel belangrijk is, actueel maar ook helpt bij het identiteit versterken. Uiteindelijk helpt het ook de maatschappij, ze krijgt identiteit en dan word het ook meer een democratie.

Ze denkt dat het heel belangrijk is dat je als vaktherapeut hier bewust van bent. Je kunt het namelijk gebruiken/ inzetten.

Ze denkt dat dit een bijdrage is die je als vaktherapeut kunt leveren aan de mensen, de maatschappij. Ook denkt ze dat je hiermee ook een brug kunt slaan met Antillianen in Nederland.

Marjon verteld dat ze denkt dat dans en bewegingstherapie heel goed zou aansluiten bij de vrouwen en meisjes hier. De verteld dat ze denkt aan vrouwenmisbruik, tienermoeders, de manier waarop vrouwen hier gezien worden, verwaarlozing. In het werken met deze doelgroep denkt ze dan aan thema's als kracht, eigenheid, identiteit, zelfbeeld, zelfvertrouwen, lichaam. Ze denkt dat dans de kracht van deze doelgroep kan versterken.

Marjon ziet dat de media hier heel dichtbij de mensen liggen. Het word al veel gedaan.

Binnen de muziektherapie ziet ze dat de mensen hier veel met muziek hebben. Ze verteld dat de Seu en tambu echt van hen is. Ze ziet soms terug hoe mensen die alles kwijt zijn soms alles kwijt kunnen in het maken van die muziek want dat is nog het enige wat ze hebben wat van hen is en niet afgepakt

kan worden. (hun) Muziek geeft hun de mogelijkheid om zich uit te drukken, betekenisverlening te geven en tot beleving te komen. Marjon verteld dat ze zeker gebruikt maakt van dit verband in haar therapie. Ze verteld gebruik te maken van de muzikale aspecten van de liederen. Ze verteld de ritme, melodie en de muzikale structuur in te zetten. Ik geef Marjon een voorbeeld over hoe ik in het begin gebruik maakte van de muziek van de cultuur en zag dat het leek alsof de kinderen in de vorm bleven hangen en deze moeilijk los konden laten en je dus moeilijk naar het gevoel/beleving kon gaan. Ik vertelde dat vanaf het moment dat ik gebruik ging maken van alleen een aantal kenmerkende aspecten van de muziek (zoals ritme en het instrument) het leek alsof de kinderen meer vanuit zichzelf begonnen te bewegen. Marjon zegt dat dit aansluit bij wat zij net vertelde over de muziektherapie. Ze kan zich voorstellen dat je dit bij dans ook sterk terug kan zien omdat je dan te maken hebt met patronen, patronen waar mensen in dansen.

Afgestudeerd vaktherapeut

Marjon zegt als laatste dat ze denkt dat het een meerwaarde heeft als je na je opleiding eerst gaat werken in Nederland om werkervaring op te doen. hierdoor sta je steviger in je schoenen , weet je beter wat je kunt en wilt. Heb je meer vaardigheden en kennis. Dat tezamen maakt dat je beter kunt profileren en beargumenteert aan kunt geven waarom iets belangrijk is. Ook is het zo dat er weinig bijscholingsmogelijkheid is op het eiland (vakinhoudelijk).

Rommy Harten, Kinderdorp Hebron**20- 4- 2010**

Met Rommy is samen met haar man de leiders van Kinderdorp Hebron.

Kinderdorp Hebron biedt hulp aan kinderen die:

- niet thuis kunnen wonen omdat hun vader en/of moeder niet goed voor hen kan zorgen
- geestelijk en/of lichamelijk verwaarloosd zijn
- moeilijk opvoedbaar zijn

De kinderen die naar Hebron komen wonen daar. In de toekomst willen ze proberen (en daar zijn ze nu ook al een beetje mee bezig) om de kinderen als het mogelijk is terug te plaatsen thuis of in een pleeggezin opgenomen te laten worden.

Bij Hebron werken vrijwilligers. Vele komen uit Nederland en hebben een SPW, SPH of maatschappelijk achtergrond/diploma.

Tijdens het gesprek zijn een aantal topics ter sprake gekomen:

- Kinderen
- Verwijzing naar therapie/hulpverlening
- Dans en bewegingstherapie en cultuur

Kinderen

Op dit moment zijn er kinderen bij Hebron in de opvang die zwakbegaafd zijn

Kinderen waarvan de ouder(s) leiden aan een psychiatrische aandoening zoals schizofrenie

Kinderen die thuis worden verwaarloosd

Moeder die alleen staand is en niet voor het kind kan zorgen

Kinderen waarvan de ouders verslaafd zijn

Rommy verteld verder over de kinderen die wonen op Hebron. Ze geeft een aantal voorbeelden S (9 jr.): ze denkt dat zij veel hechtingsproblematiek heeft. Ze geeft wat voorbeelden waarbij ze bij vreemde op de schoot klimt, haar spullen weggeeft aan een ander kind en vervolgens liegt dat het andere kind het van haar heeft gestolen, je kan vertellen hoe leuk ze je vind en daarna heel boos worden als je haar iets niet geeft. Ook verteld ze dat ze erg seksueel getint is. Ze denkt dat dit allemaal voortkomt uit de slechte hechting die ze heeft gehad. Ze verteld dat ze vroeger ook bijna nooit is aangeraakt door haar moeder. het doel met haar is gedrag aanleren waardoor ze zichzelf kan handhaven.

D (9 jr): hij is de tweelingbroer van S. D is heel erg in zichzelf gekeerd, speelt het liefst alleen en begrijpt/ziet de link niet tussen oorzaak- gevolg. Ze zegt dat hij de connecties niet pakt. Ook verteld ze dat hij rijk aan fantasie is. Hij fantaseert veel en denkt dat zijn fantasieën werkelijkheid zijn. ze denken dat hij een vorm van autisme heeft en/of zwakbegaafdheid

R (16 jr): Ze beschrijft dat hij lamlendig is. Ze maakt de link met zijn moeder die drugsverslaafd is en net zo'n houding heeft als hij. Ook zegt ze dat hij nergens moeite voor doet en heel erg gemotiveerd moet worden om iets te ondernemen. Ze beschrijft hoe hij een muur om zich heen heeft doordat hij is verlaten door zijn moeder. Gedurende zijn leven is hij dit thema meermaals tegengekomen. Het doel met hem is het leren omgaan van de gevolgen van dit en hoe hij dit een plek kan geven. Ook bij hem denken ze aan zwakbegaafdheid en het niet kunnen maken van verbindingen. Zijn broer woonde vroeger ook op Hebron maar komt nu alleen in de weekenden. Zijn broer woont op een internaat. Ook hij is verlaten door zijn moeder. Hij is stil, stottert en heeft veel agressie problemen.

M (28 jr): woont nu niet meer op Hebron. Ik nu werkzaam als kok op Hebron. Is wel opgegroeid op Hebron. Zij heeft te maken gehad met misbruik. Met haar is er veel gewerkt aan het positief bekrachtigen. Ze werd vroeger heel erg boos als je haar iets liet doen wat zij dacht dat ze niet kon. Zoals zakgeld per maand verhogen. Door toch telkens die uitdagingen aan te gaan heeft ze kunnen ervaren dat ze het wel kan. Rommy zegt dat ze sowieso veel positief bekrachtigd, niet alleen bij haar. Veel kinderen zeggen namelijk dat ze iets niet kunnen. Ook hebben ze met haar veel gewerkt aan het gevoel onder woorden brengen.

RO (10 jr): Bij hem denken ze dat hij ook een vorm van autisme heeft ookal is hij niet zo gediagnosticeerd. Omdat hij weigert mee te werken aan onderzoek voor hem nog geen diagnose. RO praat gebrekkig en is bijna niet te verstaan. Ook bij hem geven ze aandacht aan het onder woorden brengen van boosheid.

Van alle kinderen die er op dit moment op Hebron wonen gaan er:

- 2 naar het speciaal basisonderwijs
- 2 naar het speciaal voortgezet onderwijs
- 1 naar het middelbaar onderwijs
- 2 naar het basisonderwijs
- 1 naar een LOM school
- 1 naar een ZMLK school

Rommy zegt dat veel kinderen een LVG (licht verstandelijk handicap) of een LVB (licht verstandelijk beperking) hebben.

Verwijzing naar therapie/hulpverlening

Alle kinderen zijn PP-kaart verzekerd. Op het moment dat ze bij Hebron iets observeren/opmerken bij een kind gaan ze naar de huisarts. Deze verwijst ze dan weer door naar een andere hulpverleningsinstantie zoals bijvoorbeeld de kinderpsychiater. Deze zegt dan weer 'hey misschien moet je eens denken aan, die, of die therapie'. Wat ook vaak zo is, is dat ze naar Inge Boutier gaan. Zij is de oprichtster van SOKH en tevens speltherapeut. Vanuit daar hoopt Rommy dat ze verder geholpen wordt en/of dat zij weten waar ze nog meer naar toe kunnen gaan met het kind. Wat ook een belangrijke rol speelt is de vergoeding want PP-kaart betaald niet alles. Rommy vindt dat de huisarts moet weten wat voor therapieën er op het eiland zijn en wat eventueel allemaal zou kunnen aansluiten. Ze vraagt zich tegelijk af hoeveel de huisarts van Hebron weet. Ze legt uit dat ze al ongeveer 20 jaar bij dezelfde huisarts zitten. De huisarts is al op leeftijd en ze vraagt zich af hoeveel hij nog op de hoogte is/up to date is van alles wat er tegenwoordig aan hulpverlening is. Dingen die Rommy observeert of opmerkt waardoor ze naar de huisarts gaat zijn agressieproblemen, misbruik (verleden), het niet kunnen maken van connecties.

Rommy vertelt dat ze bijna elke kind op exel zit. Dit is een creatieve school waar verschillende vormen van expressie aangeboden worden zoals piano.

Ze heeft ook gezien dat kinderen die agressieproblemen hebben na een drumles helemaal uitgelaten thuis komen. Ze denkt dat de kinderen daar veel in kwijt kunnen, en dat er iets uitgaat.

Dans en bewegingstherapie en cultuur

Rommy denkt dat uiting in beweging als expressiemiddel heel goed zou kunnen aansluiten. Vooral voor meisjes zegt ze. Rommy zegt dat er al veel voor jongens is en dat ze op dit moment ook veel bezig zijn met het opzetten van allerlei projecten voor jongens. Ze zegt dat jongens hier ook meer mogelijkheden hebben dan meisjes. Jongens worden opgevoed om erop uit te gaan. Meisjes worden opgevoed om thuis te blijven (en werken) en voor de kinderen en het huishouden te zorgen. Meisjes zijn vanuit de cultuur wat bedeesder en afwachtender. Binnen de hulpverlening ziet ze vaak dat meisjes moeten wachten op derden die haar hulp aanwijzen. Het meisje onderneemt dit niet zelf. Als er met meisjes gewerkt wordt dan denkt ze aan thema's als:

- Zijn wie je bent
- Zelfvertrouwen
- Eigen kracht voelen en erkennen
- Erkenning
- Zelfliefde

Ze verbaast zich wat een kracht meisjes en vrouwen hier uitstralen als ze aan seu doen. dan ziet ze echt sterke krachtige vrouwen staan. Ze weet niet of het komt omdat ze dan andere kleding aanhebben. Ze weet wel dat er zit veel meer in die meiden zit dan nu eruit komt, tot zijn recht komt. Tijdens seu staan ze er en zetten ze iets neer dat is een glimp van wat ze kunnen. Die indrukken, die je opdoet, hoe ze daar doen, wat ze daar doen in beweging geeft aan dat ze veel meer kunnen.

In doorgaanse leven zie je echter dat:

Ze zichzelf niet staande kunnen houden (vooral tegenover man)

Ze ongewenst kinderen krijgen (hele hoge percentage tienermoeders op het eiland)

Er onderdrukking is vanuit de man. De man zegt dat haar taak is kind groot brengen, huishouden en koken. Verder ben je niks, wordt je niet gezien, erkent. Je krijgt als het ware een plek toegewezen.

Er zijn heel veel verwonde vrouwen, ze hebben geen vertrouwen in de man meer, of zijn zeer slecht behandeld. Bijna alle vrouwen werken hier terwijl de man vrij buiten rondloopt. Ze denkt dat er met vrouwen hier gewerkt kan worden aan:

- Schaamte overwinnen
- Sterk maken
- Expressie/ uiting
- Waardering
- Erkenning
- Gezien worden

Ze denkt dat in dit alles dans en bewegingstherapie een goede indicatie vormt. Juist voor beschadigde meiden en vrouwen. Omdat dit zo dichtbij de ligt en ze iets kwijt kunnen/uiten door te dansen.

Rommy zegt ook dat vrouwen zichzelf ondermijnen. Zij ziet krachtige sterke vrouwen voor zich. Zelf vinden ze vrouwen dat ze dit niet zijn. ze herkennen dit niet in zichzelf terug. Rommy zegt dat dit ook te maken heeft met de waardering die de Curaçaose maatschappij aan vrouwen geeft. Ze ziet dat vrouwen zich meteen aanpassen als er een man in de buurt is. Ze ziet hoe vrouwen zich op en top verzorgen om er goed uit te zien voor de man en andersom ziet ze dat de man de vrouw ziet als iets seksueel. Niet meteen als iemand met bepaalde capaciteiten. Er word hier veel gefloten getutterd ,en op een grove manier versierd naar vrouwen. Vrouwen hier vatten dit op als een compliment terwijl de meeste vrouwen in Nederland het niet leuk vinden op welke manier er met hun omgegaan word of hoe ze benaderd worden. Rommy vind het belangrijk dat deze doelgroep meer gezien word om wie ze zijn en niet hun lichaam. Rommy benoemt ook acceptatie als thema.

Rommy zegt verder nog dat ze merkt dat zelfontwikkeling een belangrijk thema is op het eiland. Ze geeft een voorbeeld van de slaventijd waarin de slaven niet werden gestimuleerd om zich te ontwikkelen. Ze werden eerder onderdrukt en werden tegengehouden om zich te ontwikkelen omdat ze anders misschien wel te slim zouden worden en de rest zouden ophitsen. Ze zegt dat ze nu ook het thema ontwikkeling terug ziet. Ze zegt dat het een klein eiland is en daardoor vrij simpel. Als je de kinderen niet stimuleert om te ontwikkelen, om meer te zijn dan blijven ze gewoon simpel, zoals het is. Maar als je de kinderen wel stimuleert zich te ontwikkelen dan komt er veel meer uit, net zoveel als bij ieder ander kind. de kleur maakt niet uit.

Ze voegt als laatste toe dat ze merkt dat de mensen hier op het eiland zich willen vasthouden aan het bekende. Verandering is eng. Mensen denken niet na over wat de mogelijkheden zijn om dingen te verbeteren. Ze denken eerder; nee het is zo. Ze denken niet verder dan dat. Ze zegt dat je vandaar ook zoveel stichtingen ziet hier op het eiland. Het zijn allemaal kleine groepjes mensen (vaak vanuit buitenland of mensen die uit Curaçao komen maar weg zijn gegaan om te studeren en iets nieuws hebben geleerd en terugkomen om te helpen) proberen veranderingen aan te brengen terwijl de rest van de bevolking angstvallig probeert vast te houden aan het bekende. Deze kleine groepjes mensen proberen een hele hooiberg een kant op te duwen. Dit lukt niet. Dit komt ook omdat curacao een ingewikkeld verleden heeft. Daarom is het een lang proces om hier op het eiland veranderingen aan te brengen.

Bijlage 2 Rooster

Werkrooster

maandag

Tijd	Groep	Wie
08.15u- 08.45u	A	L & S (meisjes)
09.15u- 09.45u	A	Q, M & J (gemengde groep)
09.45u- 10.15u	C	Z & N (jongens)
10.15u- 10.45u	C	Q & R (jongens)
11.15u- 11.40u	D	Darion (jongen)
11.45u- 12.05u	D	Steve (jongen)

Dinsdag

Tijd	Groep	Wie
11.15u- 11.45u	C	R, D & M (gemengde groep)
11.45u- 12.15u	B	N, C, N & J (gemengde groep)

Woensdag

Tijd	Groep	Wie
08.15u- 08.40u	D	S (zelfde jongen als maandag)
08.40u- 09.00u	D	D (zelfde jongen als maandag)
09.30u- 10.00u	A	L & S (zelfde meisjes als maandag)
10.15u- 10.45u	A	Q, M & J (zelfde gemengde groep als maandag)
11.00u- 11.30u	E	H, G, N,S, A & S (gemengde groep)